Søllerødbogen 2005

Søllerødbogen 2005

Søllerødbogen 2005

udgivet af
Historisk-topografisk Selskab for
Søllerød Kommune
i samarbejde med Søllerød Museum

Søllerødbogen 2005 er sat med Janson Text
papiret er Galerie Art Silk 115 g.
Tekstbehandlet af redaktionen,
opsætning udført af Christensen Grafisk ApS
og trykt hos SL Møller.
Oplag: 1.400 eksemplarer.

Redaktion:
Peter M.M.Christensen,
Jens Johansen og
Niels Peter Stilling (ansv.)

Omslag: Akvarel af Jenny Sophie Meyer: Frydenlund Teglværk, ca. 1895. 17 x 24 cm.
Søllerød Museum.

ISBN 87-87113-75-9
ISSN 0085-6339

Kort er reproduceret med tilladelse fra
Kort- og Matrikelstyrelsen ifølge kontrakt af 4. juni 1997
mellem KMS og Dansk Historisk Fællesråd.

Manuskripter, der ønskes optaget i årbogen, eller som kunne indgå i Selskabets øvrige
publikationsvirksomhed, bedes sendt til Selskabets Sekretariat ved redaktøren,
museumsinspektør Niels Peter Stilling, Søllerød Museum, Søllerødvej 25, 2840 Holte.
Telefon 45 80 20 46. E-mail: nps@sollerod.dk.
Eftertryk uden tilladelse er ikke tilladt. Tilladelse indhentes gennem redaktionen.

INDHOLD

Vores stednavnes rødder
Lidt om navnestoffet i Søllerød og Birkerød
af Niels Peter Stilling 7

Elleslettegaard
af Werner Nielsen 17

H. C. Andersen i Søllerød
af Peter M. M. Christensen 41

A/S Dansk Hattefabrik, Skodsborg
af Torben Senn 64

Lokalaviserne
Det stod i avisen i 1919
af Morten Trommer 103

Beretninger fra Museum, Arkiv og Selskab

SØLLERØD MUSEUM – MOTHSGÅRDEN 2004
af Niels Peter Stilling og Jens Johansen 129

VEDBÆKFUNDENE 2004
af Jens Hallin 149

BYHISTORISK ARKIV FOR SØLLERØD KOMMUNE 2004
af Jesper Boysen 155

OM »STILLE-PETTER«
af Jesper Boysen 165

HISTORISK-TOPOGRAFISK SELSKAB FOR SØLLERØD KOMMUNE 2004
af Palle Schiff 170

SELSKABETS REGNSKAB 2004
af Henrik Støtt 178

SELSKABETS BESTYRELSE 2004-2005 182

Vore stednavnes »rødder«

Lidt om navnestoffet i Søllerød og Birkerød

Af Niels Peter Stilling

Artiklen er skrevet i anledning af den påtænkte sammenlægning af Søllerød og Birkerød Kommuner. I en tid med store opbrud er det måske værd at se nærmere på fællestræk og forskelle i de to gamle sognekommuners navne og administrative udvikling.

Artiklens forfatter (f. 1953) er museumsinspektør ved Søllerød Museum. Han er uddannet historiker fra Københavns Universitet, 1979. Kandidatstipendiat ved European University Institute i Firenze 1979-1980, ansat i forskningsrådet 1981-1982 og fra sommeren 1982 i Søllerød Kommune som arkivleder på Gl. Holtegård. Fra årsskiftet 1988/1989 leder af museumsvæsenet i Søllerød. Forfatter til bøger og artikler om Søllerøds lokalhistorie, herregårde, kirker, byhistorie, udvandringshistorie, USA og Italien m.v.

Kontinuiteten fra 1060

Stiftsindelingen i Danmark blev gennemført allerede omkring 1060. Dvs. landet blev opdelt i kirkeprovinser baseret på den ældgamle sogneopdeling. Sogn betyder at søge og refererer til, at folk fra bestemte områder søgte til bestemte tingsteder for at afgøre retstvister. Senere, da Danmark i 1100-tallet blev udbygget med et tæt net af kirker, blev begrebet overtaget af kirken og refererede altså til den »sognekirke«, folk søgte. Da man i 1842 gennemførte lokalt selvstyre på landet i Danmark, blev sognet en politisk afgrænsning af det område, inden for hvilket sognerådet udøvede det kommunale selvstyre. Sogn og kommune var altså dengang en identisk geografisk størrelse. Det middelalderlige Søllerød Sogn er dermed identisk med nutidens Søllerød Kommune, mens Hørsholm allerede i 1790 var blevet udskilt fra det middelalderlige Birkerød Sogn.

Når man i dag planlægger at sammenlægge kommunerne Søllerød og Birkerød i 2007, er der altså tale om ophævelsen af nogle næsten 1000 år gamle geografiske grænsedragninger. Dertil kommer ophævelsen af amtsinddelingen fra 1682, hvor Birkerød hører til Frederiksborg Amt og Søllerød til Københavns Amt. Amternes grænsedragning var baseret på den middelalderlige herredsinddeling, hvor Søllerød hørte til det mere

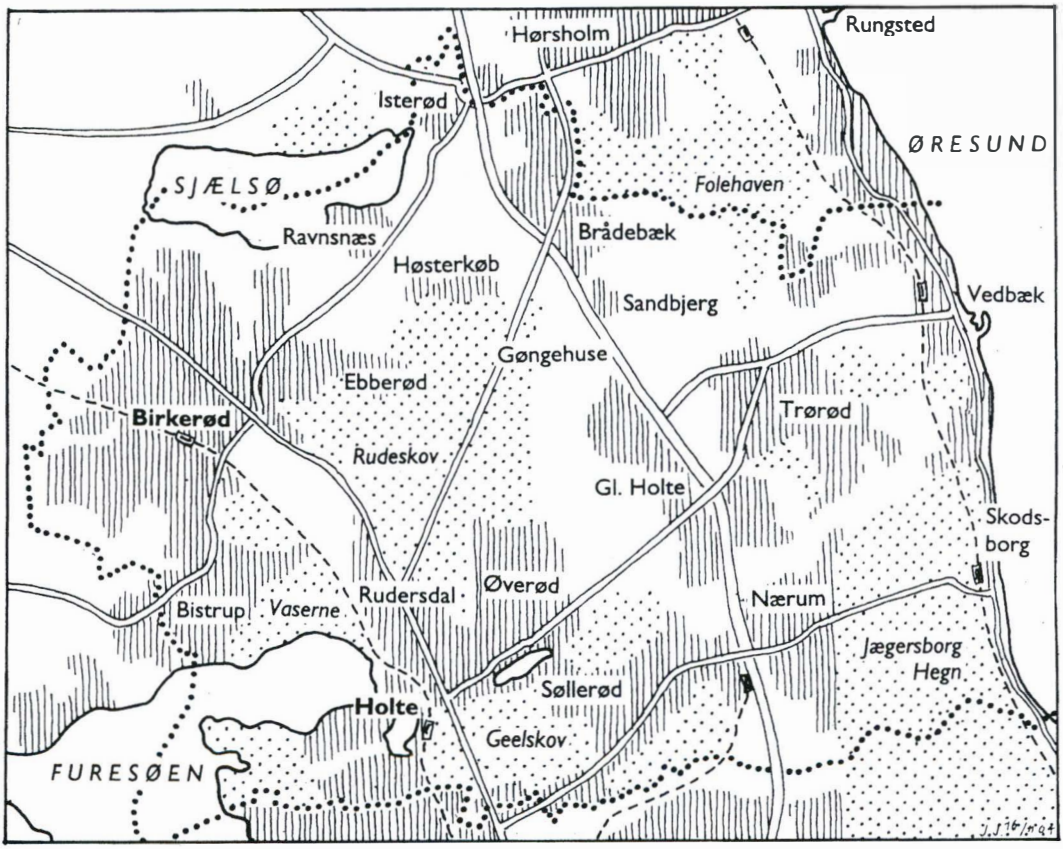

RUDERSDAL KOMMUNE (= Birkerød + Søllerød Kommuner)

- grænse for den samlede kommune
- byområder
- skovområder
- jernbane med station

0 1 2 3 4 5 km

Kort over den planlagte Rudersdal Kommune.
Tegnet af Jens Johansen, Søllerød Museum, 2005.

tætbebyggede Sokkelund Herred, der mod nord afgrænsedes af de store urskovsområder, der danner optakten til Lynge-Kronborg Herred med Birkerød som det sydligste sogn. Oprindelsen af begrebet »herred« er omstridt, men skal vistnok forstås i den gammeldanske betydning af ordet »hær«, altså et vist område, der tilbage i vikingetiden og den tidlige middelalder skulle kunne stille med en hærenhed af i dag ukendt størrelse.

Pavebrevet 1186

Første gang, vor egn optræder i det skriftlige kildemateriale, er 1186, da paven, *Urban 3.*, i et brev udstedt i Verona bekræfter, at Danmarks store og vidt berømte ærkebiskop, *Absalon*, har fået overladt byen (Køben)-Havn og en lang række omliggende landsbyer af kongen, *Valdemar den Store*. Pavebrevene gentages ved paveskifter i 1192 (*Clemens*) og 1198 (*In-*

Pavebrevet 1186. Den 21. oktober 1186 bekræftede pave Urban 3., at den danske ærkebiskop Absalon havde skænket sine omfattende nordsjællandske jordbesiddelser til bispestolen i Roskilde. I brevets 10.linie er stednavnene Høsterkøb og Nærum for første gang i historien nedfældet på skrift. Alene det at brevet er bevaret understreger, at Absalons gave var særdeles omstridt. Original på Rigsarkivet i København.

nocens 3.), hvilket først og fremmest bekræfter, at den kongelige gave til Absalon var omstridt. Der var mange herrer i Danmark, der gerne ville have fat i det fede jordegods omkring København.

Blandt de landsbyer Absalon havde fået overladt, nævnes i det første pavebrev 1186 »Nærum med tilliggender« og »landsbyen Høsterkøb«. I de følgende breve omtales »hovgårdene« i både Nærum og Høsterkøb. Hvad man kan læse ud af dette er, at Nærum fra begyndelsen har været områdets største by, og at der formentlig både i Nærum og Høsterkøb har stået de to steders første kirke, der givetvis var bygget af træ. Dertil kommer, at Nærum og Høsterkøb er blevet udbygget med en borg – en hovgård – imellem 1186 og 1192.

Nærum og Høsterkøb

Stednavnene kan også fortælle en del. I et område, der er helt præget af landsbyer, hvis navne refererer til rydningen af skoven: – rød-byerne, skiller Nærum og Høsterkøb sig ud. Nærum hører til den ældre navnegruppe fra Jernalderen, der ligesom Virum og Esrum henviser til gamle hedenske helligsteder. Høsterkøb er et ganske usædvanligt navn. Det blev i 1186 skrevet »Husfrekop«, dvs. husfruens køp (af jord). Husfruen må

Udsigt mod Høsterkøb fra Høje Sandbjerg.
Foto N.P. Stilling, 5. jan. 2002.

referere til rigets dronning. Hvem ved vi ikke; men det kan godt tænkes at være Valdemar den Stores dronning, der oprindelig har erhvervet jorden her.

Som sådan er der grund til at tro, at de første kirker bygget af træ i 1000-tallet blev placeret i egnens ældste byer Nærum og Høsterkøb. Imidlertid indledtes i 1000-tallet en større indre kolonisering af Nordsjælland. Efterkommerne af de udvandrede vikinger blev nu hjemme og ryddede skov i takt med, at landbrugsredskaberne blev forbedrede. På vor egn bar disse pionerer solide nordiske navne: *Sølve*, *Øbe*, *Trygve*, *Birk*, *Ebbe*, *Ubbe og Ester*; og de grundlagde hver deres landsby: Sølves rydning = Søllerød, Øbes rydning = Øverød, Trygves rydning = Trørød, Birks rydning = Birkerød, Ebbes rydning = Ebberød, Ubbes rydning = Ubberød og den fornemme kvinde Esters rydning = Esterød, nu Isterød.

Rød-byerne

Andre var mere anonyme og lod blot stednavnet referere til deres ar-

Middelalderkirken i Birkerød er et meget sammensat bygningsværk, hvis ældste dele er bygget af kridtsten og granit og senere udvidet med smukke røde munkesten. Kirkens ældste dele er fra anden halvdel af 1100-tallet med udvidelser i 13- og 1400-tallet.
Foto N.P. Stilling, 11. marts 1999.

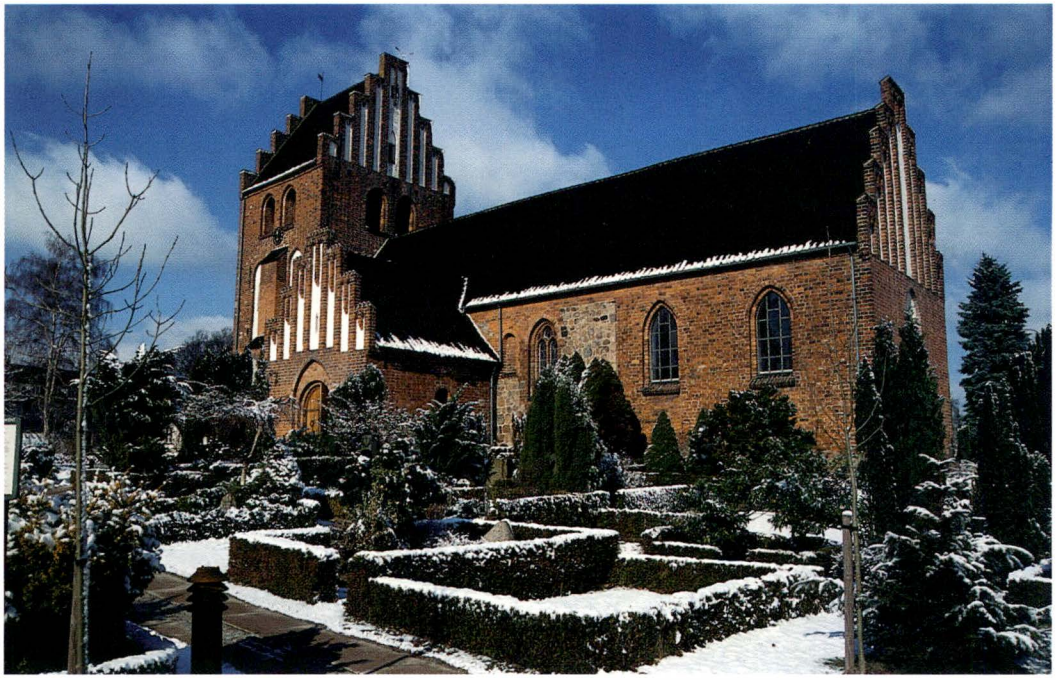

bejde: Rude = rydning og Holte = skoven (på tysk Holz). Hovedsagen er, at man i 1000- og 1100-tallet oplevede en større udbygning af området formentlig forestået af driftige stormænd og en enkelt kvinde. Nogle af disse stormænd, nemlig Sølve og Birk, var så dygtige, at det lykkedes dem at få kirken flyttet til deres ejendom, hvis det da ikke snarere var den virksomme Absalon, der sikrede stenkirkebyggeriet efter overtagelsen af egnen i anden halvdel af 1100-tallet. Stenkirkerne i Birkerød og Søllerød tilhører begge Absalons periode, og de kan sagtens være bygget i 1180'erne. Begge kirkers ældste dele er delvist opført af kridtsten fra Stevns (først og fremmest Søllerød). Stevns var et område, som traditionelt hørte under den Roskildekirke, der var Absalons udgangspunkt. I øvrigt svarer sognekirkernes beliggenhed i tryg afstand fra Øresundskysten til nabokirkerne i Lyngby og Gentofte.

Sognekirkerne

Ved Absalons død i 1201 blev alle hans nordsjællandske jordbesiddelser overdraget til Roskilde Domkirke. Søllerød forblev i Roskildekirkens besiddelse, og stednavnet nævnes første gang i det skriftlige kildemateriale i 1370, da Roskildebispens jordebog over kirkens besiddelser blev

I det indre rummer Birkerød Kirke herlige højgotiske kalkmalerier, der blev afdækket 1911-1912. De unikke malerier er fra anden halvdel af 1300-tallet og hører til periodens bedste. Her ses en usædvanlig jagtscene fra det nordsjællandske, hvor kongeparret rider på et elefantlignede dyr, som kunstneren ikke er ret fortrolig med, og er ved at få ram på et af 1400-tallets mere almindeligt vildsvin. Foto N. P. Stilling, 1999.

udfærdiget. Godset i Birkerød blev derimod helt eller snarere delvist frasolgt, idet navnet Birkerød optræder første gang i det skriftlige kildemateriale i 1307 og 1308 i forbindelse med henholdsvis adelsfruen *Cecilie Lilles* testamente og en gave fra ridderen *Jacob Olufsen* til Æbelholt Kloster. Den sidste gave var åbenbart omstridt, eftersom kong *Erik Menved* den 8. september 1308 frafaldt sine krav på den afdøde Jacob Olufsens gods i Birkerød.

Under kronen

Ved reformationen 1536 kom alt kirkegods under kronen. Dermed blev hele Søllerød Sogn til krongods administreret fra Københavns Slot. Størstedelen af Birkerød Sogn lå allerede til kronen som en del af det fra Hørsholm Slot administrerede gods. Efter svenskekrigene i slutningen af 1650'erne oprettedes de kongelige mønstergårde på Frederiksdal og Dronninggård i 1661. Herefter blev Søllerød lagt under Dronninggård, mens Birkerød fortsat tilhørte Hørsholm gods.

To stednavne i grænselandet mellem de to amter skiller sig lidt ud fra de mange rydningsbyer: Sandbjerg og Gøngehuse. Det første fortæller noget om livsvilkårene på egnens ufrugtbare og kuperede sandjorder. Betydningen af navnet på nabobebyggelsen, Gøngehusene, er omdiskuteret. Sandbjerg Damhuse kaldtes stedet også, og det har forledt til den antagelse, at det var den »gyngende« mosejord, der har givet stedet sit usædvanlige navn. Der er dog al mulig grund til at holde fast ved den oprindelige tolkning, nemlig at stednavnet henviser til de indvandrede

Udsigt mod Gøngehuse fra Høje Sandbjerg omkring 1910. (By)

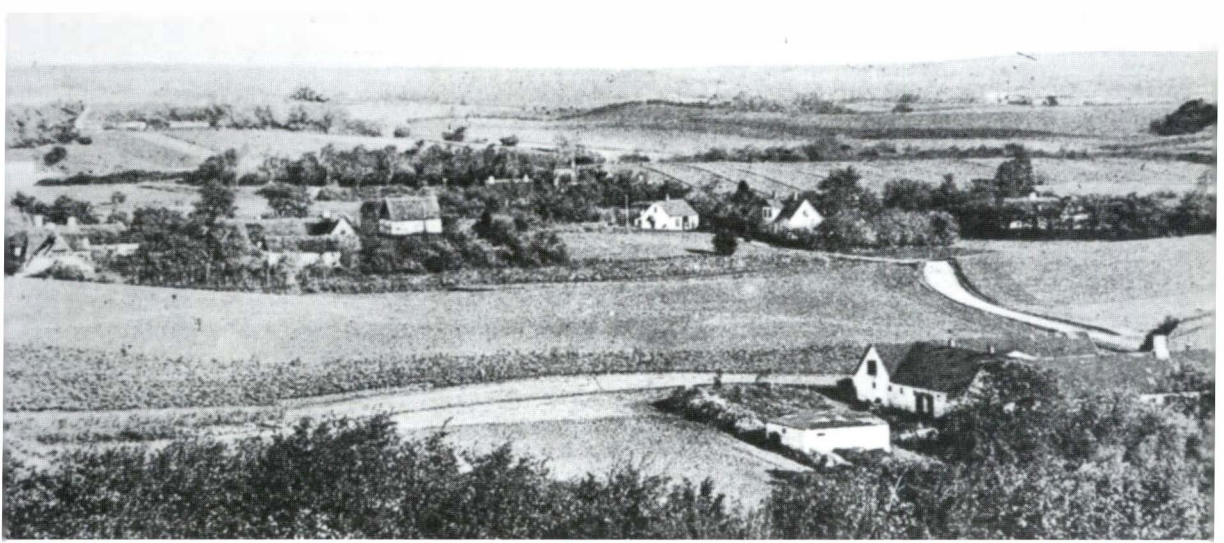

Udsigt fra Frederiksborg Kongevej mellem Holte og Birkerød over Furesøen, 1833.
Maleri af C. W. Eckersberg (1783-1853), Statens Museum for Kunst.

gønger fra Gønge Herred i Skåne. Altså folk der ikke ønskede at underkaste sig det nye svenske styre efter Skånes overgang til Sverige i 1658. Typisk nok blev disse indvandrere henvist til områdets dårligste jorder, sandjorden i overdrevslandet mellem de to sogne. Historien gentog sig i øvrigt 100 år senere i forbindelse med landboreformerne, hvor man placerede husmændene fra Øverød, Holte og Trørød i det sandede overdrevsland, mens bønderne fik de bedste jorder omkring landsbyerne. Således skabte vore højt besungne landboreformer ikke blot et stærkt dansk landbrug, men også et klassedelt samfund, hvor bønderne oplevede vækst og fremgang, mens husmands- og daglejerklassen proletariseredes i første halvdel af 1800-tallet.

Landboreformerne

Med landboreformerne i slutningen af 1700-tallet blev krongodset privatiseret. Det skete for Søllerøds vedkommende i 1766. Med udskiftningen og udflytningen af landsbyernes gårde i kølvandet på selvejet op-

Rudemarken, vest for Rudersdal Kro, høstes. Detalje fra vægstykke i Håndværkerforeningen malet af Erik Pauelsen, 1786.

stod den landskabsstruktur, vi endnu i dag kender og mere eller mindre ubevidst tager udgangspunkt i, når det gælder byplanlægning, vejanlæg og bebyggelse.

Ved valget af et nyt fælles kommunenavn for de to kommuner er det oplagt at pege på stednavnet Rude. Det sammenfatter historien om to kommuner, der historisk er præget af rydningsbyer. Rude betyder som nævnt rydning. Dertil kommer, at Rude ligger ved den vigtigste »livslinie« mellem Søllerød og Birkerød: Kongevejen. Endelig var det her, at man efter Kongevejens anlæggelse i 1764-1767 anlagde Rudestald til kongens skifteheste, de såkaldte relaisheste, der blev opstaldet her midtvejs mellem residensstaden København og de kongelige slotte i Nordsjælland. At Rudestal, som den blev skrevet på de ældste kort uden et »d« til slut, ved en misforståelse blev germaniseret til det tyske ord for dal (thal): Rudersdal, skal man ikke lade sig forstyrre af.

Rudestald

Eftersom alt det foregående nedstammer fra **Ruder Konge,** og Rude ligger ved Kongevejen, var det måske ikke så tosset igen at tale om Ruderkonge Kommune frem for det lidt mindre ambitiøse, men nu vedtagne navn: Rudersdal Kommune, men sådan er der som bekendt så meget, og det vigtigste er trods alt, at man i fremtiden opnår en velfungerende storkommune.

KILDEMATERIALE:

Danmarks Riges Breve 1186, 1192 og 1198 + 1307 og 1308.
Roskildebispens jordebog.

Kristian Hald: Vore Stednavne, 1950.
Bent Jørgensen: Dansk stednavneleksikon. Øerne øst for Storebælt, 1981
Niels Peter Stilling: Fra stald til kro – fra bakke til dal. Rudersdal og Kongevejen. Søllerødbogen 1996, s. 7-51.

Elleslettegård

Af Werner Nielsen

Werner Nielsen, f. 1925, blev født i Nyvang ved Trørød af forældreparret Charlotte og Laurits Nielsen. Opvokset i et gartnerhjem blev han også selv gartner og landmand og købte i 1955 Langagergård i Karlebo. Werner Nielsen er stærkt knyttet til Trørødegnens gårde, specielt Elleslettegård, som hans oldefar Ole Jensen drev frem til en af egnens bedste i anden halvdel af 1800-tallet. Ole Jensen er hovedpersonen i denne artikel. Gennem sin opvækst og familie har forfatteren et intimt kendskab til bondemiljøet i kommunen, inden den helt og holdent blev forstad. Werner Nielsen har siden 1996 deltaget i Museets »Projektgruppe« med henblik på at fortælle erindringer fra nu helt forsvundne hverdage på Trørods gårde og har således i Søllerødbogen 2002 skrevet om sine bedsteforældre Marie og Ole Nielsens liv i Smidstrup og Maglemosen.

Elleslettegård flytter ud til Holte Mose

Ved udskiftningen, der i Trørødområdet fandt sted allerede i 1771, blev det store overdrevsområde »Holte Mose«, der var en forlængelse af Maglemosen mod vest, delt mellem de omliggende landsbyer. Trørød fik også sin part, og efter branden i Trørød 1781, hvor fire gårde brændte, skete en vis udflytning hertil fra Trørods bymidte. En af udflytterne var *Børge Nielsen*, som fik et område i overdrevet, hvorpå det tidligere skovfogedsted »Elle-SletteHuset« lå. Heraf tog gården navnet Elleslettegård. Ved matrikuleringen, som fandt sted i 1810, fik Elleslettegård matrikelnummer 8, og jorderne omfattede hovedparcellen med bygningerne nordvest for landsbyen Trørød (på 19 ha) og et moseområde ved Caroline Mathilde-stien (på 2,4 ha). Børge Nielsen var en broder til *Hans Nielsen*, som ejede »Fogedgården« matr. 4 af Søllerød. Efter få år døde Børge Nielsen kun 52 år gammel. Hans tyve år yngre enke giftede sig kort efter med en jævnaldrende mand *Jacob Adamsen*. Men efter en løbskkørsel i 1794 døde også han.

Så gik der ca. fem år, hvor det er uvist, hvad der skete med gården. Men i 1799 oplyser skødeprotokollen, at gården, der senere fik matrikelnummer 8 af Trørød, blev overdraget af en avlsforvalter P. Andersen til gårdmand *Jens Olsen* (handelen er tinglyst 24. februar 1800). Jens Olsen, som var født i 1747, var ugift. Fynbo var han, og nu 53 år gammel. En kone

måtte han have, og det blev den 18-årige *Gunild Saxe* født i 1782, fra Langagergård i Trørød. Hun var lille, mørk i løden, temperamentsfuld, bestemmende, og vidste hvad hun ville.

Ole Jensen bliver født

I 1803 fødte Gunild en søn *Ole Jensen* og nogle år senere en datter, der i en sen alder blev gift med mølleren i Tipperup ved Humlebæk. Da sønnen Ole skulle i skole, var den nærmeste Trørød Skole, men der lærte man ikke noget, så efter nogle år blev han sat i en københavnsk skole. Det var dog for dyrt mente Gunild, så den sidste tid af sin skolegang gik han i Trørød skole. Men det var i skolen i København, han lærte noget, har han som voksen fortalt. Dette kan vi også se ved at læse hans håndskrevne »Chifferbog« tilsat »fornøden Huus Regning« fra 1815. Han var en ualmindelig velbegavet og intelligent dreng, og såvel hans regnestykker som hans nydelige håndskrift viste allerede dengang, at her var et ungt men-

Den stråtækte Elleslettegård set fra vest i retning mod Vedbæk. I baggrunden ses de første huse i nybyggerbebyggelsen Nyvang. Det ensomme piletræ i billedet cenrtum spillede en vis rolle under det engelske angreb 1807 (Se nedenfor, s. 20). Foto fra begyndelsen af 1900-tallet.
Byhistorisk Arkiv – Sollerød Museum (By).

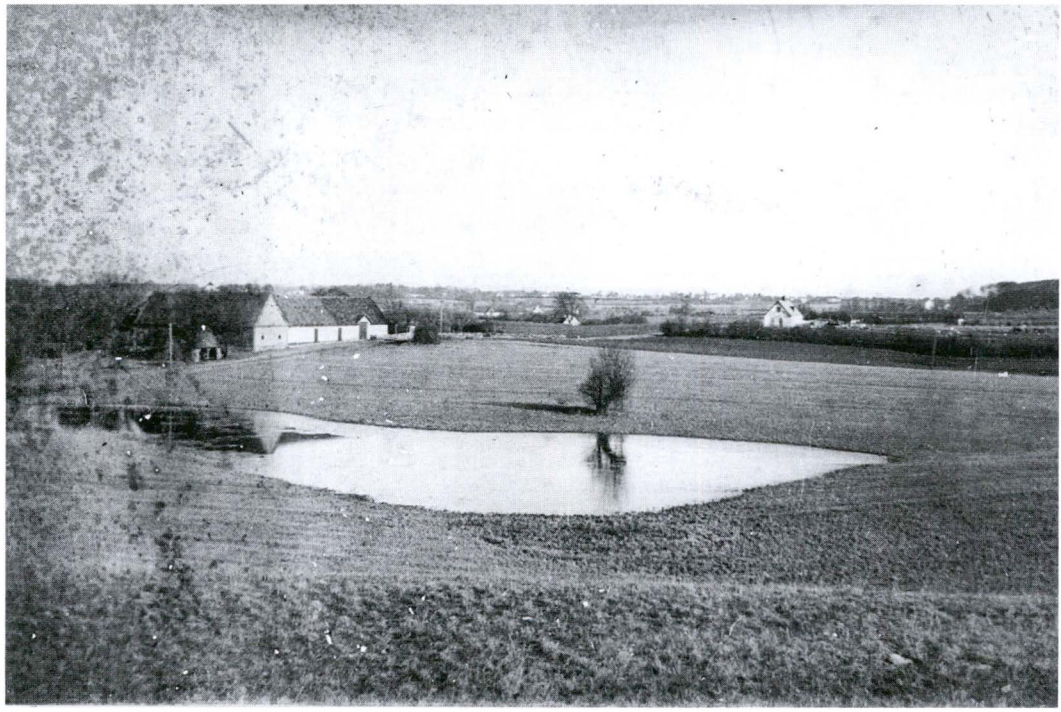

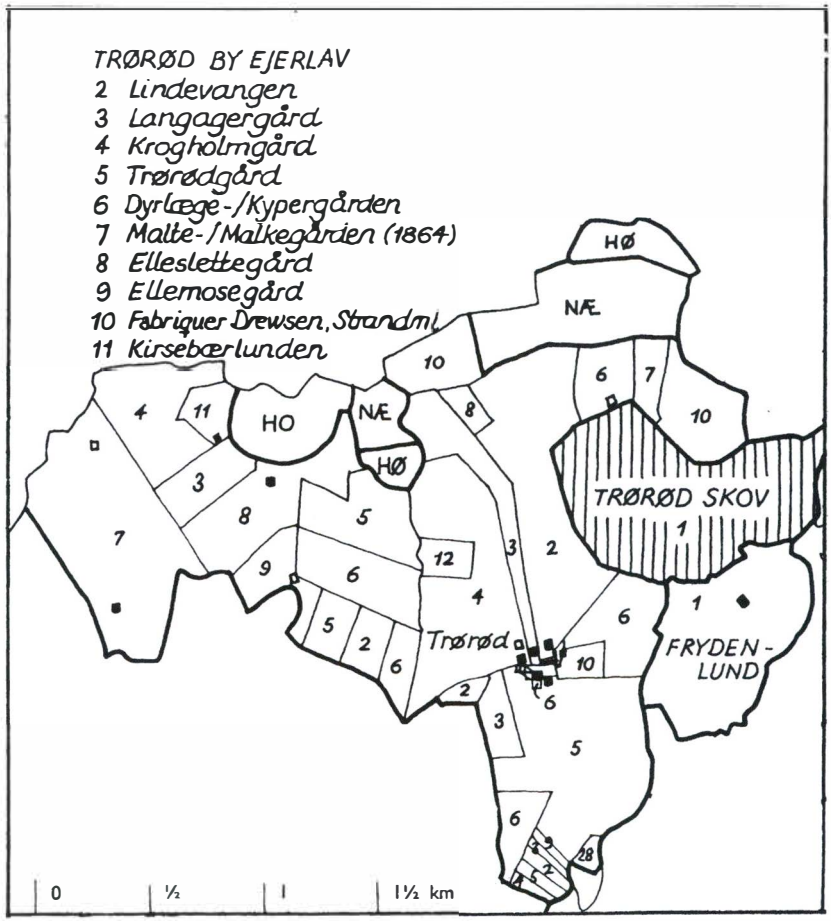

Kort over Trorød Ejerlav 1810. Fordelingen af jorden i ejerlavet ved matrikuleringen 1810. Hver gård fik sit nummer. Gårdene inde i landsbyen, Lindevangen, Langagergård, Krogholmgård, Trorødgård og Dyrlægegården, fik de laveste numre. Kun fire gårde var udflyttet af landsbyen: Maltegård, Elleslettegård, Ellemosegård og Kirsebærlunden. De to sidstnævnte ejendommes jordtilliggende var oprindeligt så lille, at de ikke var for egentlige gårde at regne. Næsten alle gårde fik en stamparcel med bygningerne og en parcel i ejerlavets yderområder. I yderområderne kunne man ofte hente torv. Nabolandsbyerne fik også parceller her (NÆ=Nærum, HO=Holte, HØ=Horsholm)
Udsnit af kort tegnet af Jens Johansen: »Fra seks landsbyer til syv bydele«, 1988.

neske, der kunne og ville nå langt. Men hverdagen var streng for Ole, for hans far var helt oppe i tresserne, da drengen var ti år, hvorfor han tidligt måtte med i stald og mark for at hjælpe.

Som ganske ung gik han i gang med at fælde træer, dræne og mergle, selv om faderen ikke var nem at overtale til at indføre nye metoder i sit landbrug. Trods forældrenes modstand byggede Ole Jensen en ny stald i 1825, rummelig og solid. Pengene blev skaffet ved salg af kartofler, tørv og halm, som han blandt andet solgte i København. Køreturene til byen med afgrøderne foregik over Gøngehusene, videre til Kongevejen og ad denne ind til byen. Det meste blev solgt på Halmtorvet, men han havde også kunder andre steder.

Kamp mod røverne

På hjemvejen, der ofte skete efter mørkets frembrud, var han flere gange udsat for overfald. Det skete gerne i Rudeskov omkring Agersø. Nogle af røverne forsøgte at standse hestene, mens andre kravlede op på vognen. Så var det godt at være to på vognen, en til at piske på hestene og en til at bruge pisk på dem, der forsøgte at komme op. Det bedste var at følges med andre. Det værste Ole Jensen var ude for, var en mørk aften, hvor et reb var trukket tværs over Kongevejen. Hestene standsede, så der blev et regulært slagsmål.

Englænderne på besøg

Skråt over for Elleslettegård lå i sin tid en eng med et gammelt hult piletræ. Piletræet var fredet. Sagnet fortæller, at her på engen sad Gunild Saxe og malkede, da englænderne efter landgangen ved Vedbæk 1807 kom marcherende. Gunild smuttede ind i piletræet, og herfra kunne hun se, at englænderne var inde på gården. Men min mormor Marie Nielsen (født på Elleslettegård) sagde, at det passede ikke. Den, der gemte sig i piletræet, var en hyrdedreng, og det var ham, der så Englænderne inde på gården. Piletræet blev der værnet om, og det forsvandt først, da Elleslettegårdsvej blev anlagt i 1939.

Ole Kollerød planlægger røveri

Over for Elleslettegård gik der en markvej ned til nabogården mod syd, Ellemosegård. Min mor har fortalt mig, og hendes moder har fortalt hende og sådan flere led tilbage, at i en periode omkring 1830 ejedes Ellemosegård af en enke. En mørk efterårsaften kom to af landevejens værste »riddere« ind og fik lov til at overnatte. De satte sig i borgestuen, hvor de planlagde et røveri uden at opdage, at der i den anden ende af stuen lå en gammel mand, der også var kommet ind fra vejen. Da de to opdagede den gamle, ville de slå ham ihjel. Men enken gik i forbøn for ham, han var døv og gammel og fik så lov at blive liggende. Men næste dag gik den gamle til

Ole Pedersen Kollerød (1802-1840) var en subsistensløs landarbejder, der begik et rovmord i Nymølle og blev henrettet for sin udåd. Han skrev og tegnede en usædvanlig beretning om sit liv. Her er han tegnet efter sin anholdelse af P. Gemzøe 1837.
Efter bogen »Ole Pedersen Kollerød«, 1978.

Piletræet som en hyrdedreng gemte sig i i 1807. Det stod på marken med den lille sø sydvest for Elleslettegård. Det forsvandt ved anlæggelsen af Elleslettegårdsvej – en af Hørsholmmotorvejens tilkørselsveje, anlagt 1939. Foto fra Holte Juleblad 1934.

herredsfogeden, og han fik de to farende svende anholdt. Den ene af røverne var Ole Kollerød, en af de sidste, der blev halshugget her i landet, i 1840, efter at han havde myrdet en kusk i Nymølle ved Mølleåen.

Nyt stuehus

Efter sin fars død i 1829 trodsede Ole Jensen sin moder, idet han byggede et nyt stuehus. Sammen med to medhjælpere og en tømrer gik han i gang. Han købte træer fra skoven til tømmer, billige brædder købte han i Sverige, der blev losset ind fra Sundet skråt over for hotellet, hvor han havde et bådehus. Med en snedker fra Skodsborg blev der sluttet akkord om tolv fag vinduer samt to glasdøre. Det blev opført i bindingsværk med ler i tavlene. Tagdækningen var af egen avl, langhalm som han selv havde skåret. Huset kostede 358 rigsdaler i rede penge. Ole Jensen udtalte senere, at med det byggeri begyndte han at værdsætte sig selv.

Ole Jensen var en flittig mand, år efter år blev velstanden på Elleslettegård større og større, men ægteskab turde han ikke tænke på. En kone ville han ikke byde at være under samme tag som hans moder.

Ole Jensen gifter sig

Endelig i 1848 døde moderen, Gunild Saxe, 66 år gammel. Næppe var hun begravet, før Ole, der nu var 48 år, friede til og giftede sig med den 26-årige *Adolphine Eleonore Carlsen* født den 9. januar 1822 i Nyborg. Hun var datter af købmand Hans Carlsen og hustru Karen Hansdatter. Adolphines forældre døde, da hun var to år, derefter kom hun i pleje hos en velhavende apotekerdatter fra Nyborg, *Charlotte Gertrudine Rieffesthal* (1800-1875). Da Charlotte Rieffesthal i 1844 købte Frydenlund slot, fulgte den da 22-årige Adolphine med. Hun havde fået en god og omhyggelig opdragelse. Blandt andet blev hun sendt på forskellige herregårde, hvor hun for eksempel lærte mejeri på Bjørnemosegård ved Svendborg. Så det var en dygtig kone, der flyttede ind på Elleslettegård. Inden ægteskabet blev der lagt trægulve i stuehuset, og det var der ikke mange gårde, der havde på det tidspunkt.

Frydenlund Teglværk

Ægteskabet med Adolphine og ægteparrets færden på det fornemme Frydenlundførte til, at han også kom til at bestyre landbruget på Frydenlund, hvilket Elleslettegårdens anseelse ikke blev mindre af. I 1852 etablerede han så småt Frydenlund Teglværk i samarbejde med Charlotte Rieffestahl. Den ide var Ole Jensens. Han skulle bruge sten til sin gård og sparsommelig, som han var, mente han, at dem kunne man selv lave; men ler havde han ikke selv, så efter en samtale med Charlotte Rieffesthal på Frydenlund sagde hun: »Er der ler på min jord, så lad os lave et teglværk sammen og deles om overskuddet«. Ler var der nok af, men Ole Jensen begyndte i det små med et mindre teglværk, bestående af et maskinhus med en høj skorsten, en aflang brændeovn, nogle tørrelader og en lergrav,

Frue Plads med Domkirkens kor til venstre og Metropolitanskolen til højre. I midten gavlen af Universitetsbiblioteket i Fiolstræde.
Foto Jens Johansen, 9. marts 2000.

hvorfra leret blev trukket op med hestekraft. Desuden blev der bygget boliger til teglbrændere, pottemagere, og maskinpassere.

Effektiv som Ole Jensen var, fik han hurtigt sat en produktion i gang af mursten i forskellige størrelser, brøndsten, drænrør og tagtegl. Driften af teglværket gav allerede det første år overskud. Det blev anvendt til udvidelse året efter. I 1855 fik teglværket en kæmpeordre fra professor Herholdt på 400.000 sten, en mængde formsten efter 22 forskellige tegninger, til opførelse af det nye universitetsbibliotek i Fiolstræde i København. Dette krævede nye maskiner af alle slags og gav en masse arbejde de næste to-tre år. Senere fulgte leveringer af munkesten til genopbygningen af Frederiksborg Slot, der nedbrændte i 1859 og til mange nye bygninger i København. Det var gode år for teglværkerne, ikke mindst for Frydenlund.

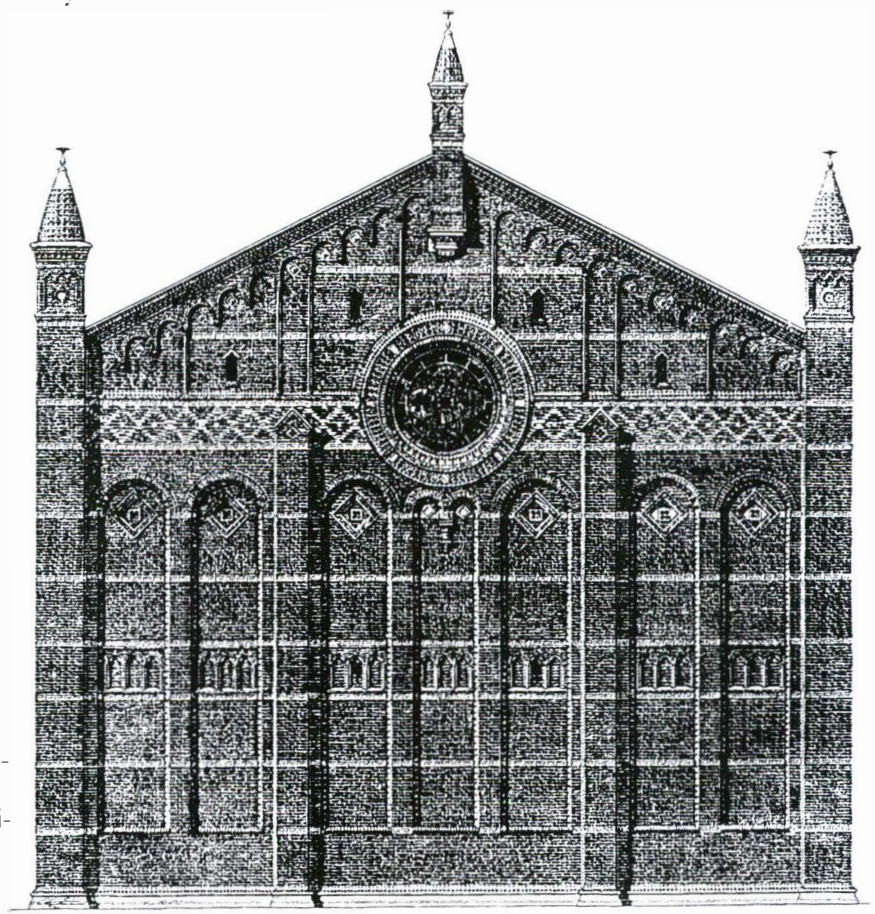

Universitetsbibliotekets facade mod Krystalgade. Alene gavlenes murværk fordrede et stort antal forskellige sten. Efter »Danske Arkitekturstrømninger 1850-1950«, side 106.

Frydenlund Teglværk, akvarel (20 x 14 cm) af Jenny S. Meyer (1866-1927), ca. 1895.
Søllerød Museum.

I juli måned 1867 blev der i Frydenlund teglværk solgt:

80.000	mursten nr. 1.	á 11 rbd. pr. 1000	=	880 rbd.
25.000	mursten nr. 2.	á 10 rbd. pr. 1000	=	250 rbd.
14.000	mursten nr. 3.	á 9 rbd. pr. 1000	=	126 rbd.
7.000	mursten nr. 5.	á 6 rbd. pr. 1000	=	42 rbd.
3.370	brøndsten	á 16 rbd. pr. 1000	=	48 rbd.
1.500	drænrør	1,5-4 tommer	=	30 rbd.
1.400	tagsten	á 25 rbd. pr. 1000	=	37 rbd.
I alt			=	1.413 rbd.
Løbende betalinger fra faste murermestre			=	2.000 rbd.
I alt			=	3.413 rbd.
Rbd. = rigsbankdaler. Produktion af sten i denne måned			=	150.000 sten

Teglværksproduktionen blev solgt over et område fra København over Hillerød til Helsingør og ned langs kysten. En del kunder hentede selv deres sten. Men Ole Jensen havde også sine egne folk og køretøjer til at køre ud med varerne. Kørsel til Ryesgade i København kostede f.eks. 5 rbd. pr. 1.000 sten. Teglværket havde mange kendte kunder. Kongen, som Ole Jensen skriver, til Frederiksborg og Skodsborg slot. Drewsen på »Strandmøllen«, Danneskjold fra »Enrum«, Georg Wulff fra Tårbæk, Statsråd Carø fra Ordrup, »Frydenlund«, »Aggershvile«, Grøn fra »Rolighed« samt mange andre. Også kendte naboer var kunder, Peder Cristoffersen »Lindevangen«, Hans Jensen »Dyrlægegården« og Jens Jørgensen »Krogholmgård« samt Niels Jørgensen »Smidstrup«.

Efter et længere studieophold hos Kähler i Næstved påbegyndte Ole Jensen en ret betydelig produktion af krukker, kander og fliser. Det mest specielle blev produktionen af formsten, og på den store Nordiske Industri- og Konstudstilling i København 1872 vakte 50 par Frydenlundformsten efter 50 forskellige tegninger stor opmærksomhed.

Opkøb af jord

På Elleslettegård gik det stadig fremad. Ole Jensen købte nye jordarealer, 24 tønder land sammen med Charlotte Rieffestahl i Maglemosen, til en pris af 130 rigsdaler. Jorden havde tilhørt Nærumgård. Han lagde sin del ind under gården. Jorden lå på begge sider af Mathildevej (Kulmileengen), hvor der nu er gartneri, og resten af jorden ligger bag Magleholm, øst for Mathildevejen.

Desuden købte Ole Jensen den fiskerige Giesesø ved Rundforbi (nuv. Kratmosen) samtidig købte Charlotte Rieffestahl den lidt nordligere Svinesø. I 1864 købte de sammen en grund på Strandvejen, mellem Larsensvej og Gøngehusvej (matr.nre. 2g og 2m), samt endnu en grund på den anden side af Strandvejen overfor hotellet (matr.nr. 2a), men få år efter

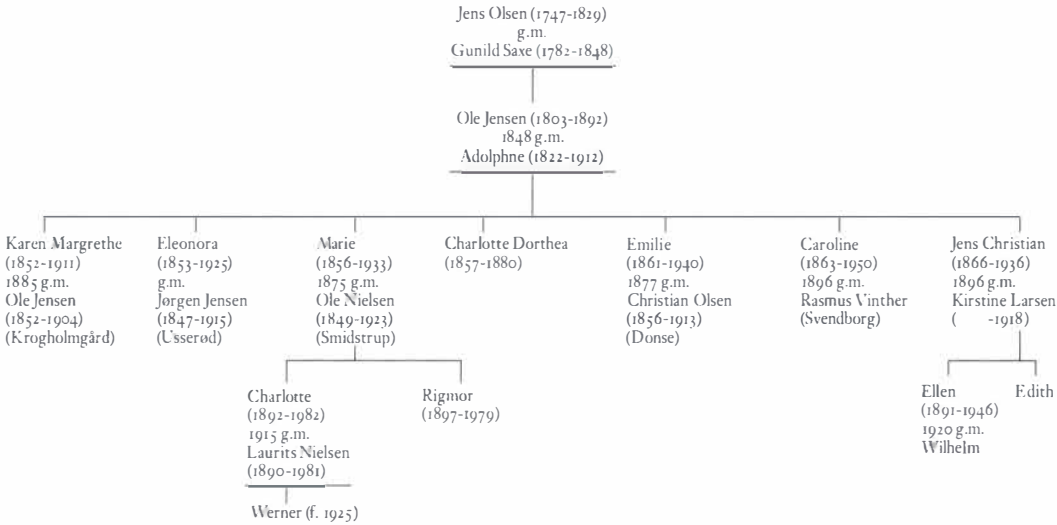

»Elleslettegårds beboere gennem ca. 250 år«. Skematisk oversigt.
Se også slægtstavle i Gunnar Sandfeld: »Sollerød – som det var engang«, bind 4, 1976, side 250.

blev det delt imellem dem. På grunden overfor hotellet havde Ole Jensen i mange år et bådehus. Senere, i 1890, byggede svigersønnen Jørgen Jensen sig et hus på stedet. I Femsølyng i Høsterkøb havde Ole Jensen også lejet en del jord, hvor der blev avlet hø til den store kreaturbesætning.

I ægteskabet med Adolphine gik det godt, og hurtigt blev det til syv børn:
Karen Margrethe f. 1852, gift 1885 med Ole Jensen Krogholmgård i Trørød. Død 1911
Eleonore f. 1853, gift med Jørgen Jensen Krogholmgård, død 1925.
Marie f. 1856, gift 1875 med Ole Nielsen, Smidstrup, død 1933.
Charlotte Dorthea f. 1857, død 1880.
Emilie f. 1861, gift 1877 med Christian Olsen, Donse. Død 1940.
Caroline f. 1863, gift 1896 med restauratør Rasmus Vinther, Christiansminde ved Svendborg. Død 1950.
Jens Christian f. 1866, gift 1890 med Kirstine Larsen, Kajerød. Død 1936.

Børnenes skolegang

Børnene gik de første par år i skole hos søstrene Adrian i Jægerhuset på Mathildevej ved Frydenlund. Herefter blev de sendt i privat skole i Vedbæk, Frøken Asmussens Institut, der lå ved Trørødvejens udmunding på Strandvejen. Senere blev skolen flyttet hen på Miramare, det tidligere toldsted.

Adolphine med sine børn foran Elleslettegård 1868: Bagest står Margrethe (f. 1852). I midten fra venstre: Marie (f.1856), Adolphine med Jens Christian (f. 1866) på skødet, Charlotte (f. 1857) og Emilie (f. 1861). Forrest Eleonora (f. 1853) og Caroline (f. 1863). (By)

Børnene lærte, foruden de almindelige skolekundskaber, tysk og engelsk. Med den gode skole, deres baggrund, gode opdragelse og manerer, skilte de sig ud fra andre børn og unge på egnen. Men det var ikke skole det hele, i hverdagen måtte de hjælpe til, trods piger og karle på gården. Særlig i høhøsten måtte de hjælpe med. Min mormor fortalte, at de blandt andet blev sendt til Femsølyng i Høsterkøb for at hjælpe til med høhøsten. Frokostretten var ærtegrød og hjemmelavet øl. Hjemmelivet var dog ikke kedeligt for børnene. Der var karle og piger at snakke med, flere af dem var svenske. Børnene spillede komedie og skrev digte i lommebøger. Et digt af en 16-årig veninde handlede om Søllerød kirkegård og lyder således:

Digt om Søllerød Kirkegård

Hvor Bøgeskoven hælder, sig ned mod Søens bred
Og Bakkeskrænten skraaner helt tæt mod Vejen ned
Hvor som i små Terrasser der rart er dannet til
Der driver liv med Døden, et såre sælsomt Spil

Foroven knejser Taarnet, med Kirken højt mod Sky
Forneden ligger halv skjult i Skov den lille By
og Storken bygger Rede, på Kirketårnet Kjæk
hvor er vel den, der nænner den Fugl at jage væk

Hvis ikke Blomster skjulte, det sælsom kjække Spil
som Livet her med Døden, at lege synes vil
hvis ikke Blomster dækked, den sære Trappesti
man kun med mørke Tanker, gik Søllerød forbi

Men nu hvor Gøg og Blomster, sig lige kærligt sno
om Kirken og om Granen, og om de Dødes Bo
så kærligt synes somme nu rækker Synet kun
I al vor Glæde, Vemod, en lille stakket Stund

Lidt Vemod kan det række, men dog en yndig Ro
Der er så smukt og stille, i disse Dødes Bo
Det er som Himmelstigen, man føler at de fik
I bytte for det Fodtrin de ned af Trappen gik

Det er en sælsom Trappe, den minder ganske lidt
om Stigen op til Himlen, hvorom vi talte lidt
her hersker Rangen ikke, her tælles Trinet ej
den laveste kom øverst, måske på denne vej

Det ene Trin blev smykket maaske med Monument
Måske af sjældne Blomster, til det er blevet sendt
Det andet danner Højen vist kun af Jorden graa
Men højere på Trappen, jeg tror at dette laa

Der må der kunde soves, når Dagen den er endt
Smuk er den simple Gravhøj og den med Monument
Smuk er den, som det Minde er venlig for os staar
Om Søllerød er stille, og dets Kirkegaard

Elleslettegaard 1865

Ved Søllerød kirkegårdsmur 1857. Maleri af Andreas Juuel (1816-1888). Søllerød Museum.

Også andre har skrevet i pigernes lommebøger, f.eks. Frants Wedel, sognepræst i Søllerød 1863-97:

Aand over Aander kom ned fra det Høje
Sand som med Fader og Søn er en Gave
Kom vore Hjerter tilsammen at Føje
Kom at berede den himmelske Fred
Frants Wedel

Den som elske Gud
Maa alting tjene til det Bedste
Søllerød Kirke 2. Oktober 1870 / Frants Wedel

Børnene bliver inviteret ud

Pigerne blev også inviteret ud. Til private baller på de større gårde, ikke blot de nærmeste, men også de kendte gårde ved Hørsholm, Agilte, St. Hvedehave, Havegård o.a. Selskabeligheden var særlig omfattende til jul, påske og pinse. Om vinteren, hvis der lå sne, blev de kørt i kane, ellers i

åben eller lukket karet. Her lærte de andre unge at kende, og tiden gik med leg og dans, indtil de blev hentet til aftalt tid. De kom også på Hotellet i Vedbæk. Her var de på hjemmebane, da de voksne, der mødtes her, var nære venner. Spadsereture rundede gerne Trørød, hvor de havde familie og venner. Det skete sommetider, at de kongelige fra Sorgenfri kom kørende, og så blev der nikket og nejet.

Ole Jensens gøremål

Ole Jensen havde og fik mange gøremål. Gården skulde passes, forpagtningen af Frydenlunds jorder tog også sin tid, teglværket voksede år for år, og det var efterhånden store ordrer, der skulde leveres. Det kneb for Ole Jensen at passe sine offentlige hverv. For det meste gik han til fods, når han skulde møde som medlem af sogneforstanderskabet i Søllerød (1851-1853), eller som distriktsforstander for Vedbæk (1850-1853), skoleforstander, medlem af komité til Vedbækbroens (dampskibsbroen) istandsættelse (fra 1851), vandsynsmand (1849-1853 samt 1860-1866), voldgiftsmand ved afløsning af husmænds pligtarbejde (1850-1856 samt

Ole Jensen (1803-1892), omkring 70 år gammel. Foto optaget hos en københavnsk fotograf omkring 1875.
Foto i privateje.

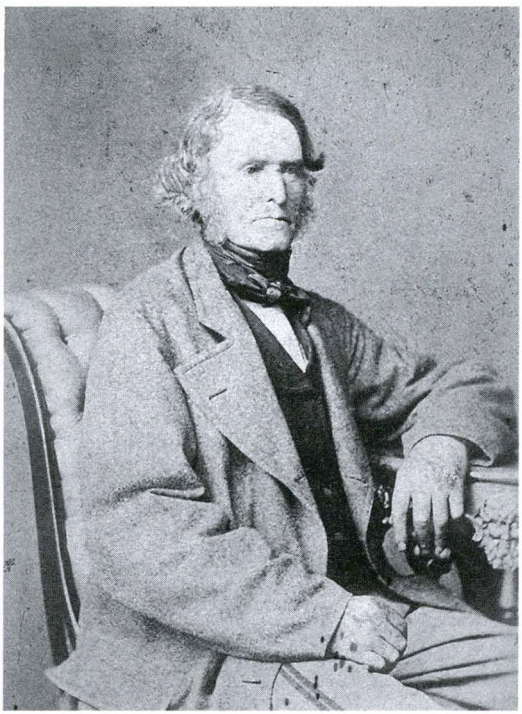

Adolphine Jensen (1822-1912), ca. 80 år gammel, fotograferet af Asta Lichtenberg Madsen i Kyst Atelieret i Vedbæk omkring 1902.
Foto i privateje.

Elleslettegård set fra sydøst, Foto ca. 1920. (By)

1863-1866), stiller af distriktsheste (1863), medlem af kommission til oprettelse af en tvangsarbejds- og forsørgelsesanstalt i Søllerød (fra 1868). Det blev for meget, så lidt efter lidt bad han sig frigjort for de offentlige hverv.

Ole Jensen slutter med Teglværket

Samarbejdet mellem Charlotte Rieffestahl og Ole Jensen om Frydenlund teglværk sluttede i 1872. Da regnskabet blev gjort op i 1875, blev der et udbytte til Ole Jensen på 2.008 rbd. Charlotte Rieffestahl døde samme år og blev begravet i Søllerød. Ole Jensen var nu, i 1873, 70 år, men gik ikke på aftægt. Gården blev drevet videre, og han førte regnskab med hver en skilling og efter 1875 (da møntsystemet blev lagt om fra daler til kroner) hver en øre.

Dagligliv på Elleslettegård

Elleslettegård blev dyrket som et rigtigt landbrug med køer, svin, korn, hø og kartofler, og som den første på egnen roer, som han såede tæt, hvorefter han solgte de overskydende planter til naboerne. Hø var en stor del af foderet. Derfor behøvede han alle de engarealer, som han havde købt og lejet. De første år havde de et lille mejeri på gården, da Adolphine havde lært faget, inden hun blev gift. De fremstillede produkter blev solgt på Strandvejen og indefter mod byen. Efter nogle år sendte de hver anden dag mælk og fløde til Tårbæk. Af Ole Jensens regnskaber kan gengives en del priser på varer og tjenester på den tid. Arbejdslønnen i 1888 var for en daglejer 1 kr. om dagen. En karl eller en pige fik for vinterhalvåret 35 kr

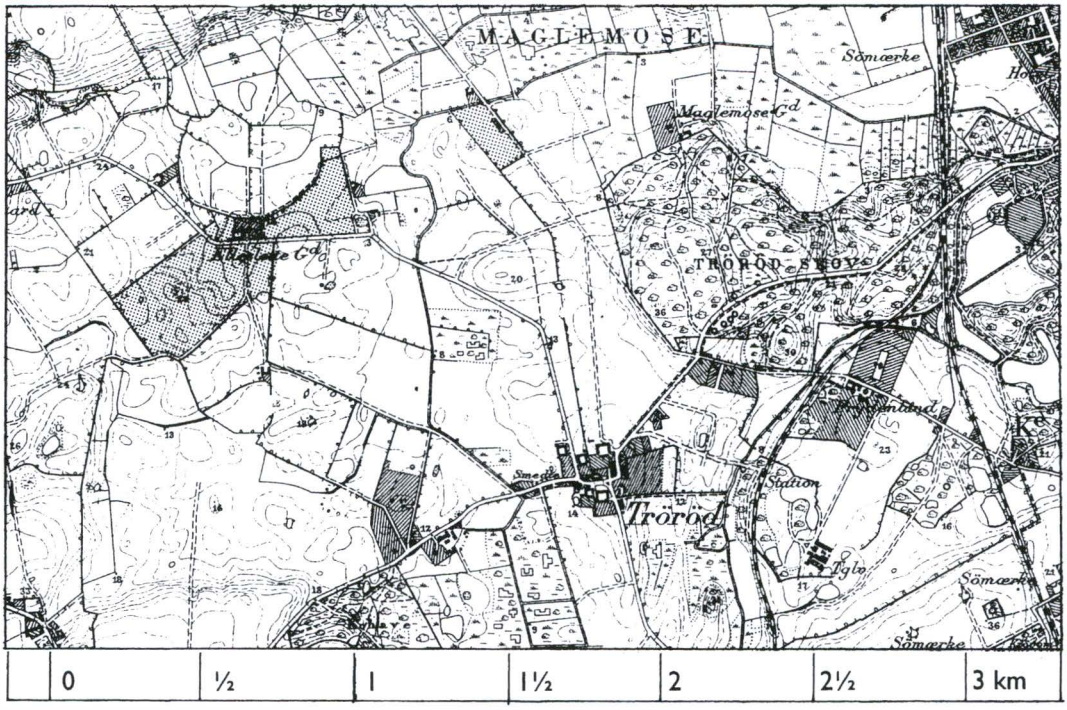

Kort over Trørødegnen omkring 1900.
Dette er en stor del af Ole Jensens verden. Hans jord er vist med raster. Nordvest for landsbyen Trørød ligger bygningerne på hovedlodden (på 19 ha) forbundet med Trørød med Krogholmgårdsvej-Gongehusvej (som de kaldes nu). Øst for Trørød ses Frydenlund, og syd herfor ses teglværket (»Tglv«). Banen (med station) er Lyngby-Nærum-Vedbæk-banen, anlagt 1900.
Udsnit af »Specialkort Søllerød-Rungsted« udsendt af Generalstabens Topografiske Afdeling 1907.
Søllerød Museum.

plus kost og logi. En rejse til Fyn, tur/retur kostede 15 kr. Et barnebarns (Elisabeth) skolegang kostede Ole Jensen 3 kr hver anden måned. Køb af 5 pund smør kostede 4.50 kr, 5 liter petroleum kostede 18 øre, 5 liter øl 1 kr, 2 lampeglas 50 øre, ½ pund kaffe 80 øre, løvetand (kaffeerstatning) 10 øre, køb af latrintabletter 16 kr. En tønde kartofler gav 5 kr. 11 pund ribs blev solgt for 1,16 kr, et læs hø for 7,26 kr, et kalveskind for 2,60 kr, 60 æg for 60 øre.Et læs gødning fra hotellet i Vedbæk, græsfrø til såning i marken, 50 pund rødkløver, 5 pund hvidkløver samt 16 pund rajgræs blev betalt med i alt 35,28 kr.

Indtægten af mælkeprodukter i september 1888 på Elleslettegård var:

1.283 potter mælk 1. klasse	á 12 ore pr. pot	= 153,96 kr.
1.361 potter mælk 2. klasse	á 5 ore pr. pot	= 75,75 kr.
264 potter fløde	á 80 øre pr. pot	= 211,20 kr.
I alt		440,91 kr.

(en pot knapt en liter)

Regnskabsåret for 1888 balancerede fint på Elleslettegård

Indtægt	=	6.717,14 kr.
Udgifter	=	6.529,62 kr.
Overskud	=	187,52 kr.

Dertil kan man sige, at overskuddet kun er 2,87% af driftsinvesteringen (udgifterne), men sådan tænkte en landmand nok ikke på det tidspunkt.

En af børnene dør

I 1880 mistede Adolphine og Ole Jensen en af deres døtre (Charlotte Rieffethals gudbarn) af en pest efter et besøg hos sin søster Eleonora på Usserød Bryggeri. Pesten havde raset i det meste af Europa. Det blev bekendtgjort ved følgende annonce:

Avertissement

At vor kjære Datter, Charlotte Dorthea Jensen, efter et kort men smertefuldt Sygeleje er afgaaet ved døden Lørdag Aften den 17. Juli bekjendtgøres herved af hendes dybt sørgende Forældre, Søskende og Svogre.

Paa Familiens vegne

Adolphine Jensen. O. Jensen

Tryggerød den 18.de Juli 1880

Begravelsen finder sted onsdag den 21.de Juli kl. 12 fra Søllerød Kirke.

Det var hårdt for de to gamle mennesker, men trods dette og alderen, førte Ole Jensen sin gård videre indtil 1890, hvor hans 24-årige søn Jens blev gift med en gårdmandsdatter fra Kajerød, Kirstine Larsen. Kort efter brylluppet mellem Kirstine og Jens på Elleslettegård skrev Ole Jensen sit testamente, hvor han samtidig overdrog sin gård til sønnen Jens, men ikke uden bitterhed:

Testamentet

Til min Søn har jeg overdraget min Gaard med Inventar, værdi i Gaarden, indestående Penge nemlig 10 000 kr.
Til min Datter Caroline 6 000 kr.
Min Sons Arv 6 000 kr.
Suma 22 000 kr.
Samt Underlag (underhold) til mig og min Hustru på livstid. Efter de tilstedeværendes Paavirkning, blev min søn Jens bedt om at overdrage

endnu 2/3 del af Jorden (matr. 2a) på Strandvejen i Vedbæk til min Svigersøn Jørgen Jensen da han allerede her havde fået 1/3 del til sin Hus Grund, mod at betale til hver af de tilstedeværende 5 Søstre 300 kr.

Overført 22 000 kr. + 5 gange 300 = suma 23 500 kr.

Da min svigersøn Jørgen Jensen ved at betænke sig, for at bygge på sin egen, for lille Grund, Dagen efter oven anførte Overdragelse, tilbyder min Søn 5.000 kr. som Avance, for en vis Del. Dette afviser min Søn med et Nej, synes haardt imellem Søskende og det vil ikke forundre alle, at en Fader bliver ilde berørt, når han hører sine Børn omfatte hverandre på en saadan Maade.

Huset blev dog bygget kort efter og næsten ikke ændret, indtil det for få år siden blev revet ned, da stranden skulle renoveres.

Ole Jensens død

Januar 1892 holdt Ole Jensen stadig regnskab for gården. I februar var der kun få poster, blandt andet en løn på 5 kr til min mormor Marie for sygepasning på gården. Den sidste post skrev han den 6. marts: garn 1 kr.

Kirstine Larsen, gårdmandsdatter fra Kajerød, og Jens Christian Jensen fra Elleslettegård som forlovede i 1888. Parret blev gift i 1890. (By)

Efter 44 års ægteskab med Adolphine fra Frydenlund døde Ole Jensen den 30. marts 1892 89 år gammel. Et godt og trygt ægteskab, hvor Adolphine med stor dygtighed styrede gården og holdt sammen på børnene, når hendes mand var ude i officielt ærinde, eller han passede sin virksomhed i Frydenlund. Hele familien var samlet ved Ole Jensens dødsleje på Elleslettegård. Ved begravelsen den 5. april 1892 fulgte et stort følge den kendte og afholdte mand til Søllerød Kirkegård, hvor endnu flere ventede. Han blev begravet nær kirken. Familiegravstedet er i dag fredet.

Den 87 år gamle
Ole Jensen (1803-1892)
fotograferet ved Elleslettegård i 1890.
Foto i privateje.

Dette salmevers blev sunget i kirken ved begravelsen.

Lær mig, o Skov, at visne glad
Som sent i Høst det gule blad.
Et bedre foraar kommer;
Der grønt mit Træ skal herlig staae
Og sine dybe Rødder slaae
Evighedens Sommer.

Ole Jensens begravelse kostede 296 kr.

Sønnen Jens har overtaget gården

Der skete nu hurtigt forandringer på Elleslettegård. Jens Jensen startede en vognmands- og entreprenørforretning, anlagde en grusgrav ned mod Dronningeng, kørte renovationskørsel og havde en ret stor tørveproduktion. Samtidig solgte han Gissø bag Trørød. Det gik godt for Jens Jensen, han tjente mange penge. I ægteskabet med Kirstine fik han to døtre Ellen og Edith, som blev ført frem med god skole og opdragelse. Begge blev gift med børsfolk, og der blev holdt kæmpebryllupper for dem på Elleslettegård. Jens Jensens mor Adolphine måtte hurtigt forlade gården, da der kom uoverensstemmelser mellem hende og svigerdatteren. Hun fik nu sit faste hjem hos datteren Emilie i Donse, og herfra flyttede hun på skift rundt til sine andre børn.

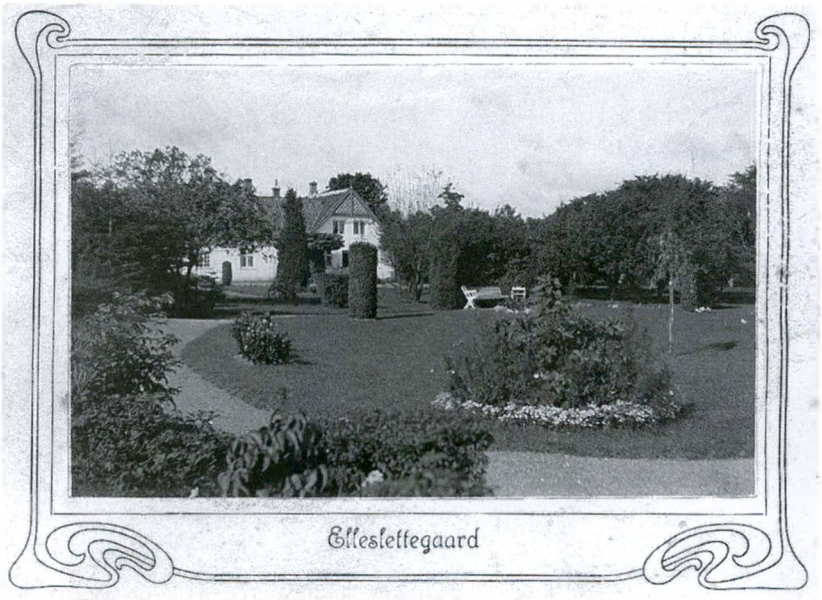

Elleslettegårds have, gjort klar til fest, med fint klippede buske og træer. Fotografi på indbydelse til Jens og Kirstines datter Ellens bryllup med Vilhelm Høg Hansen, den 20. november 1920. Privateje.

Jens Christian Jensen, ca. 55 år gammel, omkring 1920.
Foto i privateje.

Kirstine Jensen (f. Larsen), ca. 40 år gammel, omkring 1910.
Foto i privateje.

Adolphine dør

Under et besøg i Vedbæk hos datteren Eleonora blev hun syg og døde 27. november 1912. Børn og børnebørn vågede på skift over den 90 årige.

Jens Jensen førte sig frem, brugte mange penge, og tog ud og morede sig. Driften af gård og forretning blev passet dårligere og dårligere. Ægteskabet knirkede, og i 1918 døde hans kone Kirstine. Han fik hurtigt en husbestyrerinde, frøken Kristoffersen. Men han forandrede sig ikke. Hver anden dag tog han toget til København (et bestemt tog om formiddagen blev af de lokale i Vedbæk kaldt for Ellesletteekspressen), hvor han holdt til i en beværtning på Vesterbro »Bræddehytten«, hvor der blev serveret god mad, vin og kvindelige bekendtskaber. Dette liv kunne økonomien ikke holde til, så efter en brand på gården i 1929 blev den solgt på auktion i 1931. Jens Jensen flyttede herefter ned til sin søster Emilie på Marievej 10 i Vedbæk, hvor han døde i 1936.

Gården bliver solgt

Skypumpen

I 1938 drev en skypumpe hen over Elleslettegård. Den kom fra bakkedraget mellem Sanddalene og Østerskov. Uden for Gammel Holte skole

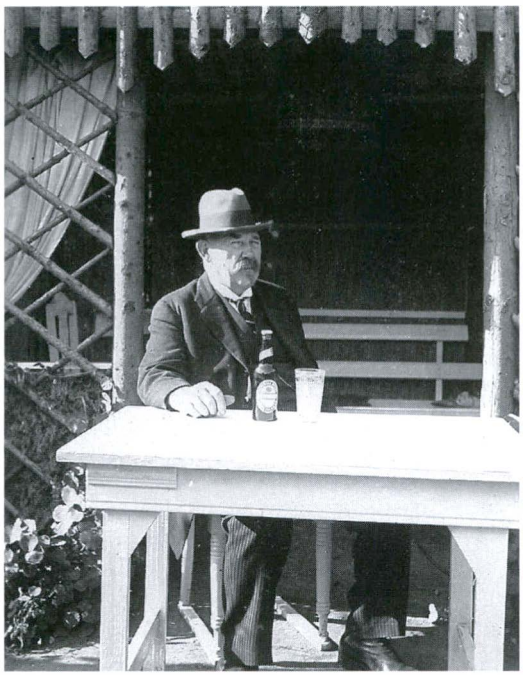

Jens Christian Jensen nyder en øl – men her er det vist ikke i »Brædde-hytten« på Vesterbro. Foto i privateje.

stod jeg sammen med min klasse og skoleinspektør Aksel Jensen og så dette naturdrama. Et uvejr med skyer i rødt og gult og mørkeblåt, med en roterende kegle rettet ned mod jorden, der sugede alt hvad den magtede op i luften. Da den nåede Elleslettegård så vi hønsehustaget blive suget op

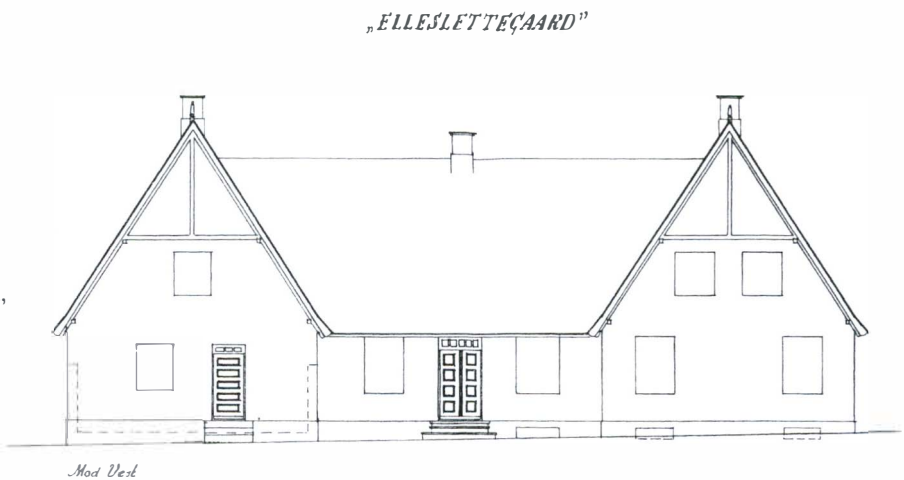

Facader til den nye Elleslettegård, opført efter branden 1929. Søllerød Kommunes bygningsarkiv.

og falde ned på en af længerne, hønsene blev spredt over et stort område, nogle havnede helt i Trørød sammen med kornneg, da det var midt i høsten. Skypumpen fortsatte mod Trørød, hvor den raserede Kurt Hansens hus (skråt over for Bryggeriet), hvor alle teglene fløj af, men inden den nåede Jægersborg Hegn, var den gået i opløsning.

Elleslettegård på fremmede hænder

Efter auktionen blev Elleslettegård overtaget af en ejendomshandler Sally fra København. En ældre sparsommelig herre, der lejede en del af stuehuset ud. Jorden blev passet af forpagter Johansen, der sammen med sin søn Jørn drev et traditionelt landbrug med korn og køer. Efter Sallys død i 1946 overtog hans datter frøken Sally gården. Hun solgte den videre til Vanførefonden i 1955.

Fra at være en stille gård med ældre mennesker skiftede Elleslettegård fuldstændig »ansigt« ved salget til Vanførefonden. Fysisk og psykisk handicappede unge mellem 17 og 30 år kunne her lære at arbejde med og uden maskiner, lære at begå sig mellem andre mennesker, lære at leve og tro på sig selv, og med forstander Arne Ptak er der ingen tvivl om, at de vil klare sig godt fremover og få et godt liv.

Elleslettegård ligger stadig i skønne omgivelser. Da jeg for nylig var på besøg og stod og så ud af stuehusvinduet, her hvor slægten har levet på godt og ondt i 150 år, var det med stærke følelser, at jeg gik ud derfra og satte mig i bilen. Kørte mod Gøngehusene ad vejen, der bugter sig med sine mange vejtræer, næsten uforandret fra dengang Gunild Saxe flygtede til Høsterkøb efter englændernes landgang i Vedbæk i 1807.

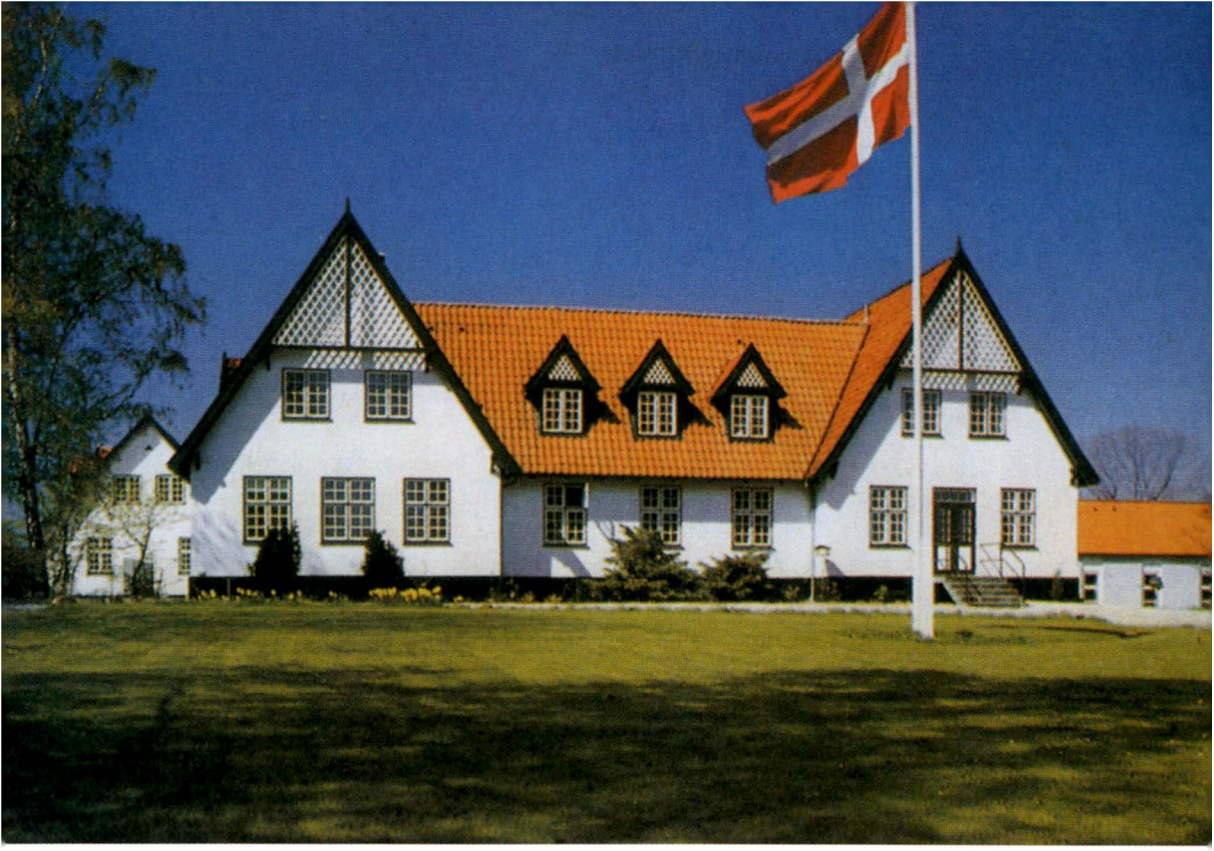

Nutidens Elleslettegård, nu som revalideringscenter.
Efter postkort ca. 1980.

KILDEMATERIALE:

Elleslettegård er omtalt flere steder i den lokale litteratur:

Den hule pil fra englændernes besøg omtales i »Holte Juleblad« 1934, side 24, hvor Hans Ellekilde fortæller om »Englændernes landgang i Vedbæk 1807«.

Ole Jensen portrætteres i Gunnar Sandfeld: »Det kommunale styre i Søllerød 1841-1978«, bind 1, side 140-143.

Om Elleslettegård fortæller Gunnar Sandfeld i »Søllerød som det var engang«, bind 4, side 70-74.

Om forfatterens bedsteforældres liv på egnen har han fortalt i en artikel i Søllerødbogen 2002.

I anledning af aflevering af arkivmateriale omtales Elleslettegård i beretning fra Byhistorisk Arkiv for Søllerød Kommune i Søllerødbogen 1997, side 135-136.

H. C. Andersen i Søllerød 1864 og 1865

Af Peter M. M. Christensen

I 2005 fejres Danmarks store nationaldigter H. C. Andersens 200-års dag over hele verden. Naturligvis er vi også i Søllerød med til at fejre begivenheden. Intet er derfor mere naturligt end at fortælle historien om digterens ophold på vores egn ud fra hans egne dagbogsnotater og breve til venner og bekendte.

Forfatteren til denne artikel er født i 1954 og er cand. mag. i historie og etnologi. Han er ansat ved Søllerød Museum og har tidligere skrevet artiklerne »Søllerød Kirke«(1991), »En musikalsk sommer i Søllerød 1868 – Edvard Grieg og Danmark«(1994) og »Matthias Moth – Embedsmand, heksedommer, leksikograf og landligger i Søllerød«(1997).

Den 2. juli 1864 stod Danmarks store nationaldigter *H. C. Andersen* af toget på den nye station i Holte. Her blev han standsmæssigt modtaget af en vogn fra sin værtinde, *Fru Neergaard* på Olufshøj i Søllerød.[1]

I et brev til vennen *Edvard Collin* afsendt allerede dagen efter ankomsten, fortæller Andersen om turen og fru Neergaards landsted: *»Veien herud var ellers smuk, første Gang reiste jeg paa den Jernbane; Fru Neergaards Huus er lidet og gammelt, men under Taget er en Mængde hyggelige Gjesteværelser; jeg har eet af de større, det ligner aldeles en Kahyt. Hjerteligt blev jeg modtaget, inderlig velkommen er jeg, det er klart at fornemme.«*

Holte station 1864

Nordbanen var blevet indviet mindre end en måned tidligere, den 8. juni 1864, så det er ikke så underligt, at det var første gang H. C. Andersen rejste med banen. Holte station var bygget over samme skabelon som Hellerup og Gentofte.[2] Den bestod af en ganske lille prunkløs stationsbygning i mørkegule sten med et halvfladt skifertag. Et vigespor gjorde det muligt for to modsatkørende tog at passere hinanden. Der var ikke megen trafik i 1864. Stationen var ikke blevet opført, fordi der var et stort behov for person- eller godstransport. Det var vandet i Vejlesø, der var årsagen til stationen i Holte eller rettere: Det var de prægtige damplokomotivers behov for vandet, der motiverede stationen på dette øde sted.

H. C. Andersen befandt sig i København, da han fik invitation fra fru

Holte station 1887. Der skete ikke meget omkring banen i Holte de første år efter indvielsen. Den brede forperron, hvor de herskabelige vogne kunne køre helt op til toget, eksisterede til efter 1900. Vognen på billedet er Hanne Nielsens fra Havarthigården i Øverød, men sceneriet har været det samme, da H. C. Andersen blev hentet af fru Neergaards vogn i 1864.
Byhistorisk Arkiv – Søllerød Museum (By)

Neergaard.[3] Invitationen kom belejligt. Andersen var i dårligt humør. I november 1863 var landet blevet kastet ud i en krig med Preussen, man slet ikke var rustet til. Krigen gik dårligt, og beretningerne om tabene ved fronten i Sønderjylland indløb til hovedstaden i en lind strøm. Rygterne om fjendens fremrykning fik en stadig mere alarmerende klang efter tabet af forsvarsværkerne ved Dybbøl den 18. april. En længere våbenhvile blev effektueret den 12. maj, mens parterne forhandlede i London, men den udløb den 25. juni, uden at en ny aftale var indgået.[4] Pausen i kamphandlingerne gav befolkningen lidt ånderum, men kunne ikke fjerne uroen for fremtiden. Det var en uro, som snart viste sig velbegrundet. Onsdag den 29. juni 1864 angreb fjenden de tilbagetrukne stillinger på Als. Samtidig

Portrætfoto af H.C. Andersen, optaget 1865, samme år som han for anden gang besøgte Søllerød. (By)

blev det klart, at Danmark ikke kunne vente hjælp fra England og Frankrig. Den 1. juli skriver H. C. Andersen i sin dagbog: »*Gud har sluppet os, vi naae ham ikke; jeg gaaer og venter som Fangen paa sin Dødsdom. Jeg har min rene lille Stue, hvor længe? Leve nyde, det korte Minut – forbi – forbi! – Gud har sluppet mig og os! – hvor er jeg forladt, ingen Venner; eensom med mig selv, i mig selv og Dagene som komme blive endnu værre, til det ender – ender i Graven!*«.[5]

Det er i denne sindstilstand H. C. Andersen den 2. juli tog toget til Holte. I dagbogen skriver han om turen: »*Hen ved 3000 have vi mistet (80 Officerer), klokken halv 12 med Banetog til Holte. I første Classe sammen med Fru Doccum der var uendeligt talende og hendes Søster Frøken Banditz*«.

Velkomsten i Søllerød

Velkomsten til Olufshøj var overdådig: »... *Milde Øjne lyste, folkelige Melodier klang derinde; hun havde en Moders Sind for mig som Digter og Menneske. Det var en heel Fest, da jeg kom. Den lille Have belystes af Blus og brogede Lamper; man kjælede vel for den Hjertesyge, og jeg havde det saa godt. En elskværdig og aandfuld Kreds sluttede sig om hende, og det er særligt fra dette Hjem, at jeg har lært at kjende den sjeldent begavede Philosoph Rasmus Nielsen.*[6] *Ogsaa Fru Neergaard opfordrede mig til at vende Tanken mod en ny*

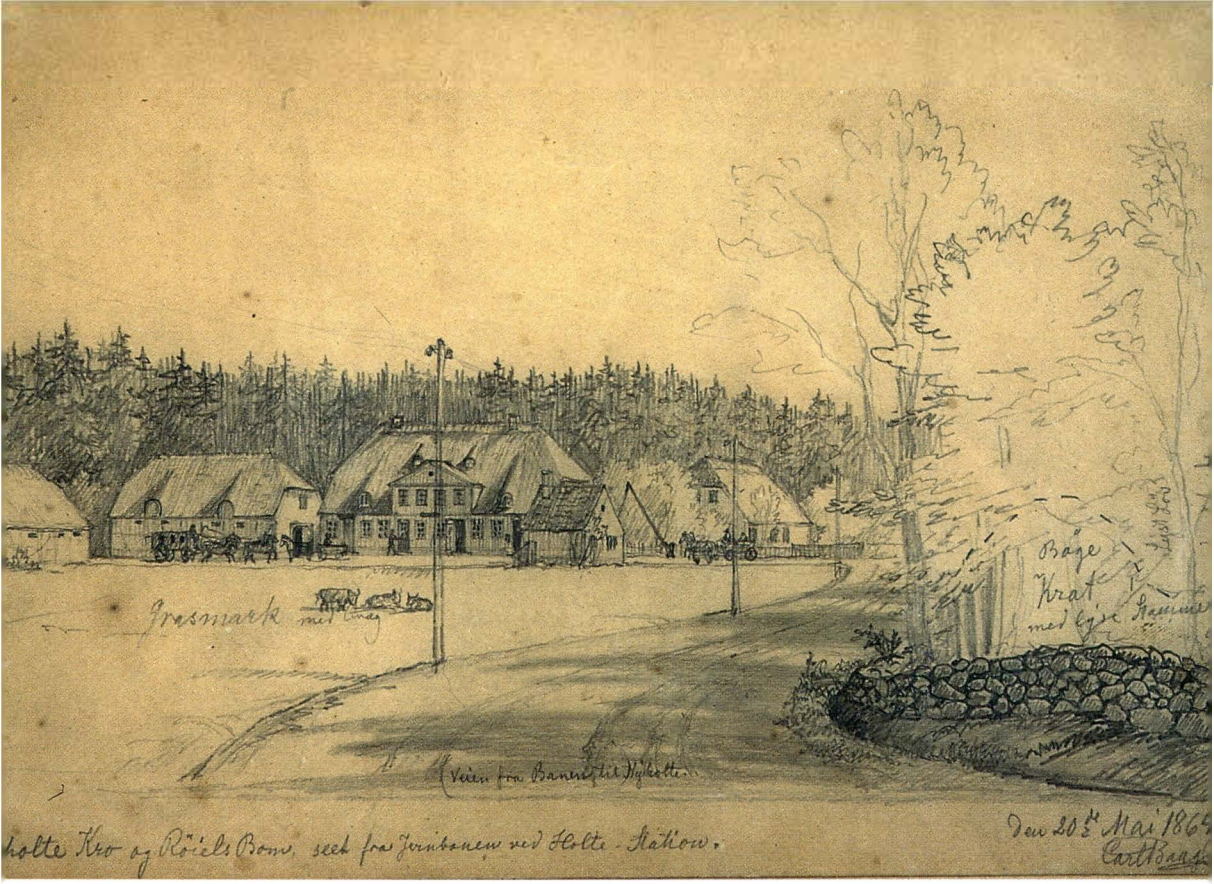

Ny Holte kro ved Geels Skov set fra stationen 1864. Tegning C. E. Baagøe (1829-1902). Måske har H. C. Andersen passeret kunstneren på sin vej fra stationen op til Søllerød By den 2. juli 1864.
Søllerød Museum.

Digtning. Min kjære, geniale Ven Professor Hartmann[7] *bad mig om en saadan, og jeg skrev Ordene til en fem Akts Opera 'Saul'* «

Andersen går på visitter

Således oplivet af den hjertelige velkomst, som blev ham til del hos fru Neergaard, blev H. C. Andersen installeret i »... *et net lille Tagværelse ved siden af Grev Alefeldts* ...« Efter middagen engagerede digteren sig straks i sin yndlingsbeskæftigelse: han gik på visit. Den første visit gjaldt den nærliggende Søllerød Præstegård. Her residerede Pastor *Frants Wedel*[8] og hans hustru Emma. Parret var blevet gift 1½ år tidligere, den 2. februar 1863. *Emma Wedel* var datter af H. C. Andersens gode ven og jævnaldrende, Danmarks store Nationalkomponist på denne tid, J. P. E. Hartmann. Emma var en livfuld og udadvendt kvinde og et modstykke til sin noget stive og alvorsfulde gemal. I et brev til Hartmann den 11. december 1863 havde H. C. Andersen udtrykt ønsket om at komme til at se »*Pastor Wedels*

præstegaard ved søen«. Det var dette ønske, digteren selv sørgede for gik i opfyldelse.[9]

Efter besøget spadserede digteren i byen, hvor han mødte *Fru Trap*[10], der var indlogeret på Fogedgården, naboejendommen til Olufshøj. Det var dejligt vejr, og efter aftensmaden kørte værtinden og digteren en tur ud til Dronninggård. Selskabet gik en tur i parken, hvor der var reminiscenser efter Frederik de Conincks storslåede have.[11]

Andersens nyvundne gode humør fik et knæk allerede den første nat. Det viste sig, at den indlogerede nabo, Grev Ahlefeldt, havde medbragt en skødehund, som var lukket inde i et værelse ved siden af digteren. Hunden gav udtryk for sin misfornøjelse ved en vedvarende hylen, som efterlod Andersen søvnløs og desperat. Et forsøg på at skælde hunden til tavshed, fik den blot til at gø arrigt. Søvnløsheden fik digterens tanker til at fare til Hovedstaden og de problemer, han netop var flygtet fra. I dagbogen udtrykker han det således: »*... jeg har været gudløs og forladt. I denne tid at tage fra Kjøbenhavn ud paa Landet, er som at løbe til Børnene ind i Sandhullet for der ikke at see Lynet og høre Rabalderet.«*[12]

Olufshøj, hvor H. C. Andersen var indlogeret i somrene 1864 og 1865, i tegneren Marianne Martins streg. Akvarel 2004.

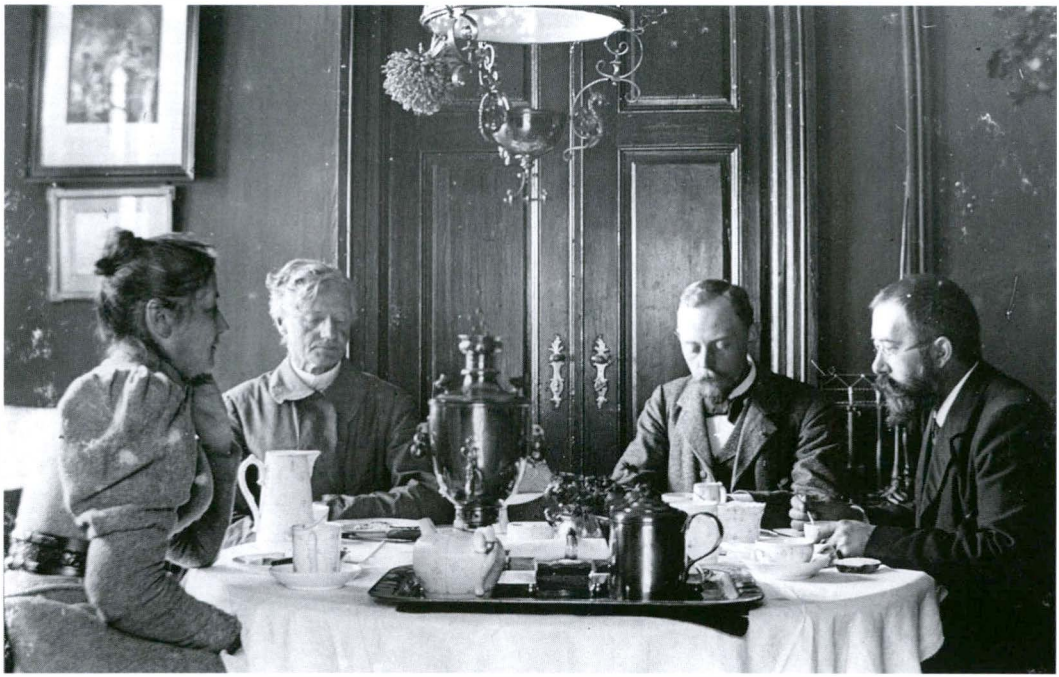

Morgenkaffe hos Emma og Frants Wedel i Søllerød præstegård 1895. Foruden Wedels er det L.N.V. Tolderlund-Hansen, kapellan, ansat til at assistere Frants Wedel, efter at han i 1894 fik amputeret det ene ben. Yderst til højre er det komponisten Axel Grandjean, hvis kone har optaget fotografiet. Personernes lidt stive holdning må tilskrives, at alle skulle sidde stille, mens billedet eksponerede. (By)

Tandpine og besøg på Sorgenfri

Vejret i Søllerød var klart, men koldt og blæsende, så Andersen kastede sig over arbejdet med »Saul«, som Hartmann havde bedt ham skrive teksterne til.[13] Det blev dog ikke rigtig til noget. De kommende dage skulle ikke gøre tilværelsen mere tålelig for den stakkels digter. Faktisk var dagene den 4. til 6. juli nærmest katastrofale. Det er en kendt sag, at H. C. Andersen havde mange problemer med sine tænder[14], og netop i disse dage, hvor han med egne ord »*Drev om ond og gudløs i Hjertet*«, valgte denne lidelse at vise sig fra sin værste side: Andersen udviklede en tandbyld. Det begyndte allerede den 4. juli, hvor digteren var inviteret med sine værtsfolk til aftenselskab hos Enkedronning *Caroline Amalie* på Sorgenfri.[15] Andersen var meget tvivlrådig omkring sin deltagelse, men tog dog af sted til Lyngby i god tid for at blive barberet for besøget. Her tog tandpinen til i en sådan grad, at han besluttede at tage hjem i seng. Han

afventede sin vogn i et værelse hos Enkedronningens hofdame, *Frøken Rosen*[16], som imidlertid overtalte digteren til at følge med hen til Dronningen et kort øjeblik. Noget fraværende synes Andersen dog at have været, og det gik uheldigvis ud over den velmenende frøken Rosen: »*Jeg Trådte i Frøken Rosens Kjole så den sagde Ritchratch!*« noterer Andersen i sin dagbog. Trods sin pinefulde tilstand havde digteren bevaret sin humoristiske sans. I det samme viste Enkedronningen sig og afværgede formodentlig det pinlige i situationen. Andersen blev vel modtaget. Filosofiprofessoren *Rasmus Nielsen* læste først en Salme af H. C. Andersen højt[17], siden hans nationalromantiske digt »Danmark«. Andersen noterer til sin tilfredshed, at både Dronningen og oplæseren var meget grebet af digtet og havde tårer i øjnene. Tandpinen tog imidlertid til, og Andersen måtte tage hjem, inden Nielsen atter skulle læse op. »*Dronningen rakte mig to Gange Haanden og trykkede min hjerteligt. Jeg kjørte hjem; Lægen var her endnu, han fik mig i Seng, lagde Suurdei under mine Fødder og jeg fik et Glas stærkt Totti for at sove.*«

Tandpine, pleje og omsorg

Trods toddy'en sov digteren dårligt: »*Natten hjemme var qualfuld; jeg sov ikke et Minut. Igaar havde jeg stærk Feber, og derfor, som sagt, have de i Nat vaaget over mig ... Aldrig har jeg prøvet saadanne legemlige Smerter.*«.[18] Hen

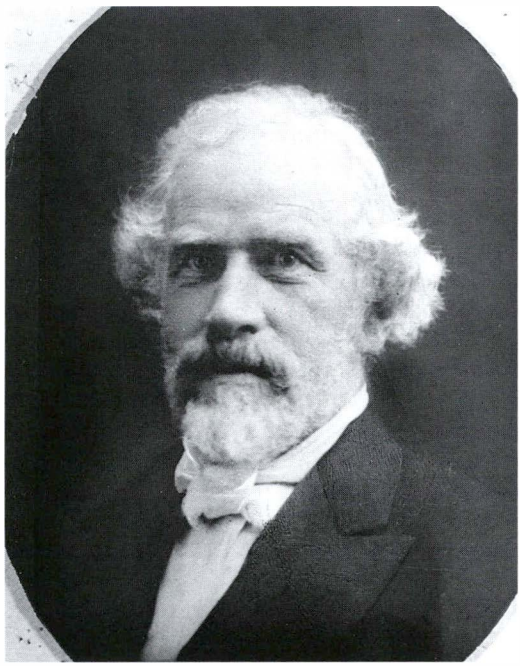

Henrik Sigvard Lund (1825-1889) var læge i Øverød fra 1860 til 1871 og en af de lokale personligheder, som H. C. Andersen besøgte – og lyttede til. Medicinsk Historisk Museum, København.

på morgenstunden fik Andersen bragt en kop kaffe op af en tjener. Han blev på sit værelse hele dagen og blev tilset af lægen, formodentlig *doktor Lund*, som boede i Øverød.[19] Om aftenen ved spisetid var han nede i kort tid, før han atter gik tilbage til sit værelse. Lægen insisterede på, at Andersen fik en kone til at våge over sig, selv om digteren udtrykte sin beklagelse over af at være til så meget besvær[20]: »*Det er i dag tredje Dag, jeg er syg og sidder paa mit lille Qvistværelse, men har en Pleie, som jeg aldrig fik den i Byen; imidlertid generer det mig dog, at saaledes hele Huset skal være i Bevægelse for min Skyld. (...) i Nat skulde nødvendigvis en Kone vaage over mig; det piinte mig meget, og jeg var i evig Uro for, at hun sov fra Lyset, og imellem havde jeg slemme Kuldegysninger og Phantasier.*« (Brev til Edv. Collin 6. juli 1864.)

Det var da heller ikke så meget konen kunne gøre for Andersens nattesøvn, selv om hun troligt blev siddende ved hans seng til klokken to om natten, gav ham varme omslag og hyldemælk at gurgle. Digteren noterer

Søllerød Gadekær ca. 1895. Gadekæret blev fortrinsvis anvendt til vanding af heste og lidt sopperi af områdets børn. Den meget begrænsede vandmængde om sommeren levnede ikke meget vand til vask eller brandslukning. Brønden havde også sine begrænsninger, så de lokale drenge kunne stadig tjene en ekstra mønt ved at hente vand i Søllerød Sø. I baggrunden Fogedgården og Olufshøj. (By)

selv tiden i sin dagbog. Faktisk slappede han først af, da konen var gået. Stearinlyset, som han var så bekymret over, står han selv op og slukker, da hun er væk.

Onsdag den 6. om aftenen var H. C. Andersens trængsler med tænderne forbi for denne gang. I løbet af dagen modnedes tandbylden og bristede, hvorefter Doktor Lund foretog et lille snit for yderligere at lette presset. Smerterne aftog næsten øjeblikkeligt. »*Jeg blev et helt andet Menneske, igjen god i Sind og taknemlig i Tanke*«. Selv om der stadig var smerter tilbage om torsdagen den 7., havde en god nats søvn havde gjort underværker. H. C. Andersen kom endda i tanke om et lille intermezzo fra den foregående dag, som han undrede sig over at have glemt at indføre i dagbogen: »*... da jeg stod ved mit Vindue og stirrede ud kom tre Damer; de standse[de], saae op, det var Fru Lind med sine Døttre Ingeborg og Anna, de maa have kjendt mig, jeg stod i Timpine Betagelse og stirrede uden og at hilse og de gik.*«

Tandpinen går over

Om aftenen var Andersen i fuld vigør. Han læste sit nyeste lystspil »Han er ikke født« for husets beboere og fortalte historier til sent på aftenen. Til gengæld havde han onde drømme om natten. Det var stadig tænderne, der spøgte. I en drøm, som havde hjemsøgt ham flere gange tidligere, så han alle sine tænder falde ud af munden.

På visit igen

De næste dage besøgte Andersen flere af byens beboere. Hos nabokonen Fru Trap, hvis mand havde været kabinetssekretær under Frederik 7., fik han den 8. juni et udpluk af de folkelige beretninger om denne konges særheder, og han gik atter til præstegården, hvor han besøgte Emma Wedel. Fru Louise Lind og hendes døtre, som han i sin febersyge havde undladt at hilse på nogle dage i forvejen, fik også besøg. De var indlogeret hos en enke i byen og var lige gået mod stationen for at modtage hr. Lind, der åbenbart tog på arbejde i København en gang imellem[21], da H. C. Andersen kom anstigende. Fruen og pigerne blev kaldt tilbage af den unge pige, hvorefter de underholdt digteren en halv times tid. Ved aftensmaden fik de nyheden om, at Ministeriet Monrad var gået af, hvilket gav anledning til en livlig snak og stor bekymring.[22] Senere på aftenen besøgte den store digter skolelærer *Josias Pedersen*[23], for hvis døtre han læste »En historie mellem klitterne« og »Sommerfuglen«. Skolelærerfamilien må have været Digteren et behageligt bekendtskab, for han forlod først det lille skolehus ved gadekæret omkring klokken 23.

En køretur til Højbjerg i Rude Skov

I de følgende dage fortsatte visitterne og turene i området. Der gik også jævnlige ture til Holte station, hvor den nyudnævnte stationsforstander *G. J. Jessen* havde postindleveringssted.[24] Lørdag den 9. juli sendte H. C. Andersen salmen »Jeg har en Angst som aldrig før« til Dansk Kirketidende, som bragte den allerede den 17. juli. Andersen kalder i dagbogen

Søllerød gamle skole ca.1868. Skolehuset hvor H. C. Andersen besøgte lærer Josias Petersen den 8. juni 1864 og læste eventyr for husets døtre. En af døtrene sidder i vinduet, mens en søn står i døren til skolen, som blev nedrevet i 1884. (By)

digtet »*et øjeblikkets AK ...*« Efter at have postet digtet på stationen gik turen med hestevogn til Løgsø i Rude Skov og til det nærliggende Højbjerg, hvorfra der var udsigt ud over Øresund til Ven og Landskrona. Vejret var blevet godt igen efter regnvejr de seneste dage, men vejene var opkørte. Således var hulvejen op til Søllerød Kirke ufremkommelig, så selskabet måtte omvejen over Holte og blev forsinkede til aftensmaden. Det bekom ikke digteren godt. »*Jeg havde trang til at gnave*« skriver han i dagbogen.

Om søndagen den 10. juli var vejret særdeles varmt. Andersen var atter noget forstemt over den politiske situation og hengav sig til religiøse spekulationer. I modsætning til sine værtsfolk, som jævnligt tog den lange vej ind til Vartov for at høre en af *N. F. S. Grundtvigs* lange prædikener, var H. C. Andersen ikke begejstret for Grundtvig. Han havde nylig mødt denne, uden at Grundtvig så meget som hilste på ham. Om aftenen havde H. C. Andersen dog overskud til at læse syv eventyr og historier op »*for Folkene her og Indvaliderne ...*« i Søllerød.

H.C. Andersen i Vedbæk

Både mandag den 11. og tirsdag den 12. juli 1864 tog Andersen med Fru Neergaard og hendes datter til Vedbæk. Mens damerne badede ved badeanstalten, blev digteren tiltalt fra flere sider. Vedbæk var åbenbart et godt sted at få informationer, og mange ville gerne tale med digteren. Situationen omkring regeringskrisen syntes at være lettet lidt. Et nyt ministerium var kommet på plads, og der var tegn på, at tingene nu ville løse sig.[25] En dame, dr. Ottos kone, bød H. C. Andersen indenfor og indbød ham til at komme og overnatte hos dem.

Om natten drømte Andersen, at badehuset i Vedbæk flød med blodet fra sårede soldater, som lå tæt derved. Han havde ondt af kongen (Christian 9.), som blandt befolkningen åbenbart måtte bære hovedskylden for krigen. Trods de dystre tanker tilbragte Andersen den lune sommerdag i selskab med Fru Lind og hendes to døtre. Han spadserede med dem gennem Kirkeskoven ud til markerne mellem Øverød og Gl.Holte, hvor han bandt buketter til Fru Neergaard.

Sommerstemning fra Vedbæk med den gamle kro, malet samme år som H. C. Andersen besøgte det lille badested, 1864. Maleri af Carl Emil Baagøe på Søllerød Rådhus.
Søllerød Museum.

Hos doktor Lund på Gammelbo i Øverød

Det næsten drømmeagtige sceneri fortsætter de følgende dage, hvor Andersen den 14. juli bl.a. besøger doktor Lund i dennes smukke hus i Øverød, som han beskriver således i dagbogen: »*Jeg gik ned til Øverød og besøgte Dr. Lund der boer smukt; Hjortegevier paa Huset, en Myr af Roser udenfor. Værelserne net holdte, der laae en Deel æstetiske Bøger. I Haven mange Blomster, den førte gjennem en lille Lund ned til Søen der sænker sig med brat Dyb. Lund fulgte med over [til] Søllerød.*«. Digtet bliver der ikke meget af i de dage: »*Dovnet på Sophaen, drevet aandløs om i Skoven, vegeterer kun (...) Om aftenen kom Emil Hartmann her, han seer drengeagtig ud til nu at skulle giftes – Iaften roede de andre på Søllerød Sø*«.

I et brev til *Henriette Thyberg*[16] afsendt samme dag (14. juli) afslører H. C. Andersen, at han er ved at være træt af opholdet i Søllerød. Han er rastløs og nedtrykt over krigen, som stadig raser, og over ikke at få skrevet noget: »*Jeg er mæt og træt nu at være herude. Venlig Omgang, et rigt Bord, en smuk Natur rundt om har jeg: hvad kan ønskes Mere? Det som ønskes, kan ikke*

Udsigt fra Gammelbo over Søllerød Sø, anno 2005. Selv om der er solgt et stykke fra nede ved søbredden, kan man godt få et indtryk af det skrånende terræn i Gammelbos have, der på H. C. Andersens tid åbenbart var en billedskøn blomsterhave tilhørende lægen H. S. Lund.
Foto Ole Tage Hartmann, marts 2005.

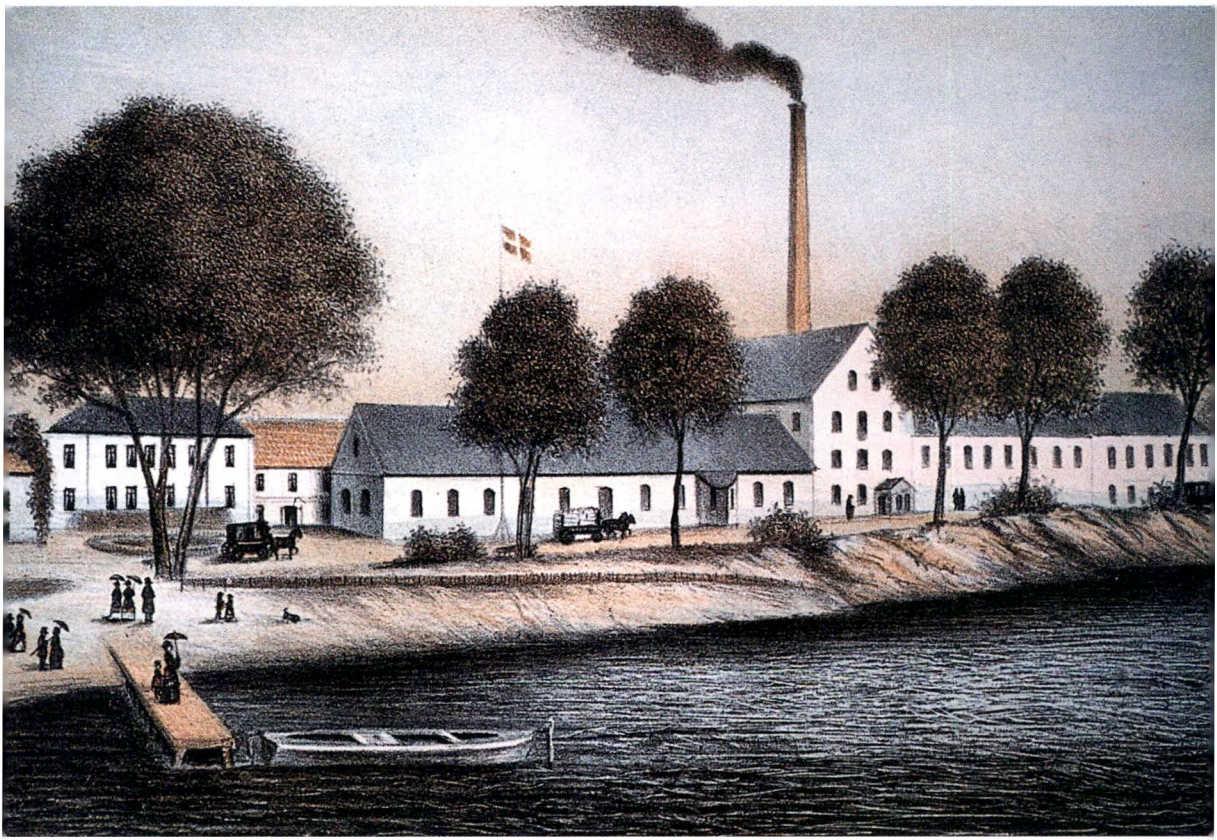

Strandmøllen Papirfabrik i røg og damp. Fabrikken blev udvidet og moderniseret i 1866 kort efter H. C. Andersens Søllerødbesøg. Kludelugten, som Andersen bemærkede, fornemmes næsten i dette prospekt af J. N. M. Thorsøe, 1888, hvor røgen blæser den ene vej, mens flaget »slår op i vinden«.
Søllerød Museum.

erholdes ... .(...) Intet har jeg bestilt den lange Tid herude. (...) maaske Krigen ender; men paa hvilke Betingelser? Hvad vil fordres af os ...«.[27] Det var stadig varmt, men blæsende. Dagen gik med en lang køretur i Fru Neergaards hestevogn forbi Eremitagen, gennem Dyrehaven til Bakken: »... *en heel Gade med pjaltede Telte*«. Derfra til Tårbæk og Skodsborg. Dagbogen afslører, at H. C. Andersen har været i Skodsborg tidligere: »*Alt var her forvandlet; lidt forud passerede vi Strandmøllen der lugtede af Silkeborg, samme Klude-Lugt; vi kom forbi Brobergs smukke Villa, saae Emil Hartmanns Sviger-forældres Have med dens Drivhuus, nu dreiede vi til Venstre og kom gjennem*

Skove[n] og Nærum hjem«. Om aftenen efter hjemkomsten fik Andersen lidt gang i sin pen, og i løbet af fredagen den 15. og lørdag den 16. juli gjorde han tredje akt af »Saul« færdig. Han gik straks til Pastor Wedels og læste den for dem. I dagbogen beklager han sig over, at tredie akt er det eneste udbytte af opholdet i Søllerød. Denne udtalelse gør han imidlertid selv til skamme i de følgende dage. Inden han tager afsked med Søllerød mandag den 18. juli, har han færdiggjort fjerde akt, hvis indhold modsvarer hans dæmoniske stemning. Hele byen synes at være af huse for at byde digteren farvel: Dr. Lund, Wedels, Frøknerne Petersen ... . »*De vilde Alle glæde mig; jeg fik endnu Blomster før Afskeden; Pastor Wedel kjørte Klokken henimod fem mig ned til Holte-Station (...) Var ene i en første Klasse Vogn og kom Klokken 6 til Byen; der gjorde et trykkende Indtryk paa mig ...*«.

Afsked med Søllerød 1864

Som han havde forudset, var hjemkomsten til København ikke forløsningen. Andersen var stadig forstemt og ulykkelig. Nu følte han sig også ensom. Allerede den 21. juli tog han toget fra København til Fredensborg. Denne gang havde han ingen ventende på sig, og turen skal kun nævnes her for et lille pudsigt intermezzo, der giver et billede af en anden tid. Da toget, som digteren var med, stoppede i Holte for at fylde vand på kedlen, afleverede stationsforstander Jessen et brev fra *Hr. Henriques* til H. C. Andersen. Brevet var ikke mere vigtigt end, at det indeholdt et godt råd om at investere i aktier i underholdningsetablissementet Casino i København. Men det var altså muligt at få afleveret et brev til en togrejsende, når denne alligevel passerede stationen. I hvert fald hvis den rejsende var et kendt ansigt.

Freden i Wien i oktober 1864 føjede et nyt dansk nederlag til de mange tidligere. Det danske monarki mistede Slesvig, Holsten og Lauenborg og var efterhånden blevet reduceret til en lille plet på Europakortet. Men nederlag kan også gøre stærk og skabe en samhørighed i bestræbelserne på at komme på fode igen. Det var i nogen grad, hvad der skete for Danmark efter 1864. Hvorom alting er, så synes krigens gru og frygten og bekymringerne for fremtiden at være aldeles skubbet i baggrunden, da H. C. Andersen fra 12. til 21. August 1865 atter besøgte sin veninde Fru Neergaard på Olufshøj i Søllerød.

Tilbage til Søllerød august 1865

Det var et besøg, der gav gensyn med det meste af persongalleriet fra året i forvejen, kun var Familien Traps logi i Fogedgården overtaget af en *Justitsråd Berner* og hans kone. Der var rejst en æresport for digteren, da han ankom den 12. august, og han blev indkvarteret i den samme »Kahytstue« som året forinden. Æresporten var forsynet med hans navn og ordet »Velkommen«. Den var af grønt og sat med røde og hvide georginer. Om aftenen var den oplyst, og gæsterne sang en sang for Andersen. Sangen var

Det kunne næsten være H. C. Andersen, der har indtaget skrivepulten i havestuen på Olufshøj. Akvarel, ca. 1910, af Sigvard Hansen (1859-1938). Privateje.

skrevet af en anden gæst: Adjunkt ved Sorø Akademi *Michael Rosing.*[28] Udenfor var byens folk stimlet sammen, og de sang med. Senere måtte Digteren ud til dem for at modtage ni hurraråb.

Også i 1865 fik H.C. Andersen rig lejlighed til at læse op af sine værker, nye som gamle. For det meste mødte han begejstring, men der forekom kritiske røster. Dr. Lund fandt »Stormen« for »stærk og bitter« og foreslog nogle beskæringer, som Andersen først gik ind på, men senere følte sig meget misfornøjet med »*... jeg følte Eventyret nu tabte noget ved Bortskjering.*« skriver han.

Vejret var ikke med sommergæsterne dette år. Der var en del regn, men det blev dog til nogle ture i området. På en tur til Taarbæk tirsdag den 15.

august, hvor Fru Neergaard skulle bade i badeanstalten, mødte Andersen den østrigske digter *Ludwig August Frankl*[29], som boede på Marienlyst. Frankel stod ud af sin vogn og talte med Andersen og forærede ham et portrætfoto af sig selv. Mens de talte, kom også digteren *Molbech* og hilste på. Om aftenen læste Michael Rosing en række digte, som han havde skrevet under opholdet.

Udflugt til Hellebæk 17. august 1865

I øvrigt var Andersen optaget af efterretninger om, at der var udbrudt kolera i Spanien, som han havde besøgt i 1862-63. Han havde planer om en ny rejse sydpå, men udbruddet af sygdomsepidemien gjorde ham tvivlrådig. Han gennemførte dog en længere rejse til Portugal i 1866[30]. Helt fri for sygdom var digteren heller ikke under sit andet besøg i Søllerød. Han klagede over trykken for brystet, men fik dog ikke brug for doktor Lund, som ellers var en flittig gæst på Olufshøj.

Mothsgården i slutningen af 1800-tallet. Allerede i begyndelsen af 1800-tallet var Søllerød kendt blandt det københavnske borgerskab som indbegrebet af landliggeridyl. Med åbningen af jernbanen i 1864 fik endnu flere adgang til Søllerøds herligheder. (By)

Torsdag den 17. august 1865 tog Andersen på udflugt med toget til Hellebæk for at besøge *Jonas Collin* (den yngre) og hans søster *Louise*. Det var gråvejr og trist og havde regnet hele natten, så de to søskende havde ikke ventet, at Andersen ville give sig i kast med turen. Der var derfor heller ingen vogn til at hente ham på stationen i Helsingør. Han måtte hyre en droske til at køre sig til Hellebæk. Kusken måtte spørge om vej til Collins hus, hvor *Emil Horneman*, som få år senere ledsagede den norske komponist Edward Grieg til Søllerød[31], stødte til selskabet sammen med sin kone. De kom som sædvanlig en halv time for sent, konstaterer Andersen syrligt. Om aftenen ledsagede Jonas og Louise Collin H. C. Andersen i vogn tilbage til Helsingør. I Holte ventede som sædvanlig fru Neergaards ekvipage på den berømte gæst.

Fredag den 18. august benyttede H. C. Andersen sig af et par timers opklaring i vejret til at besøge doktor Lund i Øverød: »*Fruen stod og satte Dunhammere og Grønt i en Vase, der var pynteligt med Blomster og Haven selv ligger terrasseformig ned til Søen*«, fortæller Andersen. Samme aften var Rasmus Nielsen med sin kone og to døtre samt en *Pastor Helveg* med husbestyrerinde til middag på Olufshøj. Efter middagen læste H. C. Andersen nogle nye eventyr for selskabet, hvorefter pastor Helveg holdt en iflg. digteren »*... tom, aldeles forfejlet Tale ved Bordet, der viiste han slet ikke havde forstaaet mit Eventyr, udbragte Skaalen for Fru Neergaard, gjorde hende til Mosekonen og Nielsen til en af Lygtemændene. (...). I Haven talte han om til mig at han havde tænkt paa at skrive en Sammenligning mellem Ingemann og mig som Eventyrdigtere; (...) Denne Mand er tilvisse ikke den Dygtighed mange vil troe og paastaae*« sluttede Andersen sin nedsabling af pastoren. Rasmus Nielsen havde til gengæld digterens sympati. Nielsen var også fuld af lovord overfor digterens nye eventyr, hvoraf især »I børnestuen« blev betegnet som et højdepunkt i hans produktion.

»Denne Mand er tilvisse ikke den Dygtighed mange vil troe og paastaae!«

Det dramatiske selskab sluttede med, at »*Den unge Hornemann om Aftenen væltede en stor Lampe, den stak Ild på en Stol, og vi kunne gjerne have faaet Ildebrand; det gik imidlertid denne Gang heldig af*«. Og så fik pastor Helveg en afskedssalut: »*Efter de Andre vare Borte talte vi en Deel om Helveg, jeg sagde min Mening om ham*«.

Lørdag den 19. august var Andersen eneste gæst på Olufshøj, men om aftenen »*... kom alle Folkene, samt flere fra Byen f.Ex vaskekonen, Kudsken og jeg læste flere Eventyr for dem. Mest tiltalet Noget og Guldskat.*«[32] fortæller digteren i sin dagbog. Måske er det fra denne lejlighed, det er blevet erindret af ældre i byen, at H. C. Andersen sad i døren til havestuen på Olufshøj og læste op af sine eventyr.

Selv om »alle« ifølge digteren var i kirke, enten i Vartov (N. F. S.

H. C. Andersen fotograferet sammen med Carl Bloch i haven ved Rolighed på Østerbro i 1868. Det var hos familien Melchior på Rolighed, digteren døde i 1875. Stereoscopi i privateje.

Grundtvig) eller hos pastor *Rørdam* i Lyngby (ingen udover de lokale folk gik åbenbart til pastor Wedel i Søllerød Kirke lige på den anden side af gaden), vrimler det med besøgende i løbet af dagen, og Andersen læser eventyr højt, både om eftermiddagen og om aftenen. Bl.a. var Justitsråd Berner, som havde indtaget familien Traps logi i Fogedgården, på visit hos digteren sammen med såvel sin moder, søster og svoger.

Mandag den 21. august fulgte pastor Wedel i regnvejr digteren til toget. Han kom bl.a. til at sidde i kupé med en *enkefru Rosen* og hendes fem børn. En af de mindste sad på digterens skød på turen. Besøget i 1865 blev sidste gang H. C. Andersen besøgte sin veninde Fru Neergaard i Søllerød. Fru Neergaards helbred blev hastigt dårligt. Hun døde allerede året efter i 1866 i sin bolig i Amaliegade. H. C. Andersen overlevede sin veninde med ni år. Han døde hos familien Melchior på villa Rolighed på Østerbro i 1875.

Digt fra Søllerød 1832

Gennem H. C. Andersens breve og dagbogsnotater får vi et levende billede af Søllerød som landliggerby. Det var imidlertid ikke kun i kraft af besøgene i 1864 og 1865, at H. C. Andersen kendte til stedet. Han omtaler allerede byen i 1832 i det morsomme, satiriske digt »Gretes glæde over sommeren«. Digtets indledning lyder:

I denne Maaned flytte vi paa Landet
Min Tante vil saa gjerne nu derud.
I Aar det bliver noget ganske Andet
End sidst. – Vi laae i Søllerød. Ved Gud!
Den hele Uge vi os maatte kjede.
Jeg fandt til sidst, at Egnen var saa styg;

Det Neergaardske papirklip. Dette usædvanligt store papirklip af H. C. Andersen (34 x 33,8 cm.) var indtil 2004 ukendt for offentligheden. Det er formentlig klippet under et af H. C. Andersens ophold hos fru Neergaard i Søllerød i 1864 eller 1865. Klippet blev solgt hos Arne Bruun Rasmussens bogauktioner i november 2004, hvor det blev oplyst, at det havde tilhørt familien Neergaard på Olufshøj. Verset i midten lyder: *Den Klipning her er noget dyr / Den er sat til en halv Rigsdaler / Men det er et heelt klippet Eventyr / Den Dit Hjerteslag betaler. H. C. Andersen.*

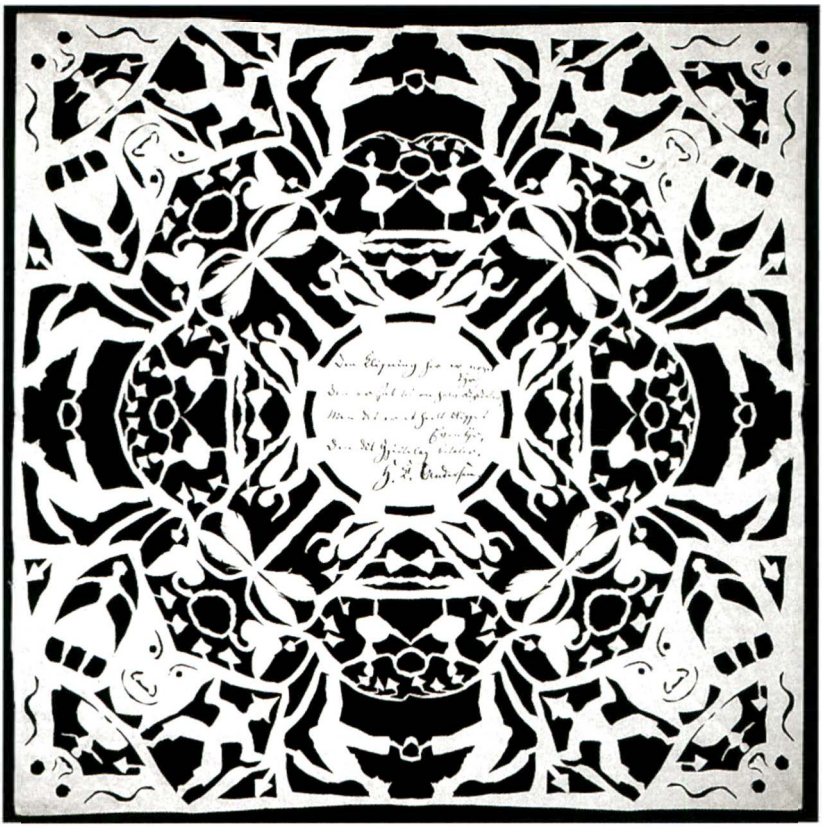

Der var om Dagen saadan Sol og Hede,
Og saa om Natten – uh! Saa mange Myg!
Man saae jo ingen Ting, kun Mark og Enge,
Og grønne Træer og en Blomster-Plet,
Og skal man see paa saadant Noget længe,
Saa bliver man til sidst, ved Gud, saa Træt! ... .

Digtet var trykt i Kjøbenhavns-Posten den 19. maj 1832. Det antyder, at det at tage »på landet« i Søllerød blev betragtet som en slags indbegreb af borgerligt landliggerliv, et landliggerliv med alle sommerlandets velsignelser i form af naturoplevelser og rekreation.

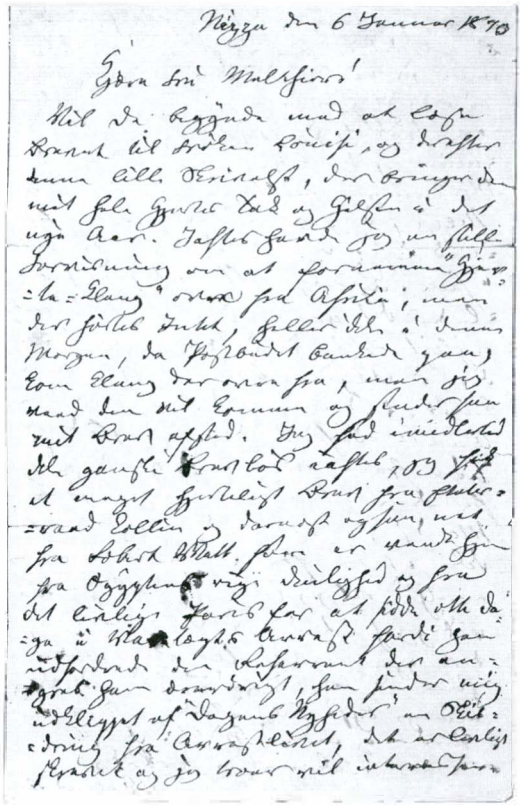

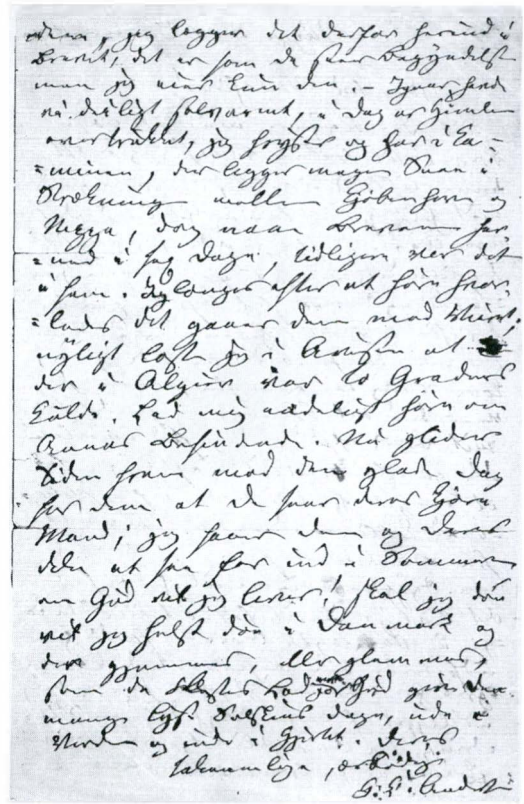

Søllerød Museums originale H. C. Andersen-brev, skrevet på en af digterens sidste udlandsrejser:

Nizza (Nice) den 6. januar 1870

Kære Fru Melchior!

Vil De begynde med at læse Brevet til Frøken Louise, og derefter denne lille Skrivelse, der bringer Dem mit hele Hjertes Tak og Hilsen i det Nye Aar. Iaftes havde jeg en stille Forvisning om at fornemme »Hjerte-Klang« ovre fra Africa, men der hørtes Intet, (... .) Jeg sad imidlertid ikke ganske Brevløs iaftes, jeg fik et meget hjerteligt Brev fra Etatsraad Collin og dernæst ogsaa eet fra Robert Watt, som er vendt hjem fra Aegyptens rige Deilighed og fra det livlige Paris for at sidde otte Dage i Varetægts-Arrest fordi han udfordrede den Referrent der angreb ham ærerørigt, han sender mig Udklippet af »Dagens Nyheder« en Skildring fra Arrestlivet, det er livligt skrevet og troer vil interessere Dem, jeg lægger det derfor herind i brevet, det er som De seer Begyndelsen, men jeg eier kun den. (... .) Lad mig endelig høre om Annas Befindende. Nu glider Tiden frem mod den glade dag for Dem at De seer Deres Kjære Mand; jeg faar Dem og Deres ikke at see før ind i Sommeren, om Gud vil jeg lever! Skal jeg døe vil jeg helst døe i Danmark og der gjemmes eller glemmes, som de Flestes Lod jo er. Gud give Dem mange lyse Solskins Dage, ude i Verden og inde i Hjertet.

Deres taknemlige, ærbødige
H. C. Andersen

NOTER

1 Hans og Ella Ellekilde: H. C. Andersen og Søllerød. Søllerødbogen 1962. Louise Charlotte Elisabeth de Neergaard, enke efter Kammerherre Johan Ferdinand Neergaard på herregården Gunderslevholm (han ejede desuden Priorskov og Fuglsang på Lolland og Trøjborg i Sønderjylland). Olufshøj var Fru Neergaards landsted siden 1852. Olufshøj var kun beboet i sommermånederne. Resten af året boede Fru Neergaard i Amaliegade 7, hvor H. C Andersen var fast lørdagsgæst når han var i byen.

2 E. L. Parsbøl: Da jernbanen kom til Holte. Søllerødbogen 1962, s 156 ff. Se også John Poulsen: Nordbanen, 1991, side 129 ff.

3 H. C. Andersen: Mit Livs Historie. Her fortæller Andersen: »*En anden ældre trofast Veninde, Kammerherreinde Neergaard, fik mig ud til sit hyggelige Hjem i det skovrige Søllerød, ved den stille blanke indsø...*«

4 På Londonkonferencen stod Danmark stejlt på sine synspunkter. Det var D.G. Monrad, som afstak retningslinierne for den danske forhandlingsdelegation under konferencen i London. Han mente, ikke helt uden grund, at England eller Frankrig kunne bringes til at intervenere til fordel for Danmark, hvis landet fortsatte kampen tilstrækkeligt tappert. Danmark ville i de to stormagters øjne gøre sig fortjent til en ærefuld fredsslutning, mente han og afviste de strenge tyske krav til dansk opgivelse af sydslesvigske områder.

5 Alle dagbogscitater er fra det danske Sprog- og Litteraturselskabs udgave 1972, fotografisk genoptryk 1996.

6 Dansk Biografisk Leksikon, 3. udg. bd. 10 side 502-4. Rasmus Nielsen (1809-1884). Filosof. Søn af husmand Niels Bertelsen og Anne Catharine Rasmusdatter i Rorslev ved Middelfart. Sognepræsten i Rorslev opdagede drengens boglige evner og gav ham undervisning, til han 20 år gammel blev discipel ved Viborg Katedralskole. Student 1832. 1837 teologisk embedseksamen. 1841 professor ved det teologiske fakultet ved Københavns Universitet. 1868 æresdoktor i Lund. 1876 medlem af Videnskabernes Selskab. 1880-81 rektor ved Københavns Universitet. R.N. havde en stor produktion af filosofiske bøger og skrifter. Han følte sig stærkt knyttet til Søren Kierkegaards tanker, men opnåede sin største anerkendelse i grundtvigske kredse.

7 Torsten Søgaard: J. P. E. Hartmann og hans familie i Søllerød og Nærum. Søllerødbogen 2003, s. 32 ff. Johan Peter Emilius Hartmann (1805-1900) var tidens førende nordiske komponist. Han var gennem 40 år fra 1860 landligger i Nærum. Artiklen rummer mange billeder fra Søllerød-området i sidste del af 1800-tallet, samt ungdsomsportrætter af Emma Wedel f. Hartmann.

8 Frants Sophus Christen Wedel (1826-1906). Født ud af en kendt københavnsk embedsmandsfamilie og meget tyder på, at H. C. Andersen kendte familien Wedel inden besøget i 1864. H. C. Andersen delte pastor Wedels alvorligt konservative religionssyn. Ingen af mændene var store tilhængere af Grundtvigs lære. Frants Wedel var præst i Søllerød fra 1863 til 1897, hvor han på grund af alvorlig sygdom (vistnok sukkersyge, han fik efterhånden amputeret begge ben) søgte og fik sin afsked. Gift med Emma Hartmann (1842-1914). Ved Frants Wedels fratræden købte ægteparret villaen Skovlyst (senere »Æblegården«) på Søllerødvej, hvor de boede til deres død.

9 Det var muligvis ikke H. C. Andersens første besøg i Søllerød. Se omtalen af digtet »Gretes glæde over sommeren« fra 1832 i slutningen af denne artikel. At Søllerød nævnes i et digt i 1832 er naturligvis ikke ensbetydende med, at Andersen har set byen med egne øjne på dette tidspunkt.

10 Gift med Jens Peter Trap (1810-1885), topograf og kabinetssekretær hos Frederik 7.

11 Jens B. Friis-Hansen og Finn Slente: Frédéric de Coninck og Dronninggaard (1987).

12 Sandhullet var et skab, hvor man i gamle dage opbevarede sand til at strø på gulvet, et mørkt sted hvor bange børn åbenbart gemte sig for lyn og tordenvejr. Udtrykket svarer nærmest vore dages »at stikke hovedet i busken«.

13 Opfordringen ved denne lejlighed var dog ikke den første, Hartmann havde gjort Andersen omkring operaen. Allerede i Juni beskriver digteren i et brev til Hartmann et forsøg på at komme i gang med projektet: »... *der er Noget indeni mig, der vil sætte Blomst endnu engang. Jeg har strax taget og lagt Papir foran mig, sat med store Bogstaver derpaa: »Saul«: Pennen har ogsaa vimset lidt, men det gaar endnu ikke: jeg skal melde naar det gaaer*«. Det var åbenbart en diskret forespørgsel fra Hartmann om, hvorvidt Andersen var kommet i gang med arbejdet, der fandt sted i Olufshøjs have.

14 »*Store mænd har stor tandpine, små mænd har lille tandpine*« skrev H. C. Andersen. Måske har han haft opholdet i Søllerød i tankerne ved den lejlighed.

15 Caroline Amalie var enke efter Chr. 8, som var H. C. Andersens mæcen i hans unge år.

16 Dorothea Hermine Charlotte von Rosen (1823-1909). Kammerfrøken hos Caroline Amalie.

17 Sandsynligvis salmen »Jeg har en Angst som aldrig før« som H. C. Andersen skrev efter nederlaget ved Dybbøl.

18 Brev til Edv. Collin 6. juli 1864.

19 Henrik Sigvard Lund (1825-1889) var læge i Øverød fra 1860 til 1871. Han boede på ejendommen »Gammelbo« ned til Søllerød Sø. Huset er næppe det, som ligger på grunden i dag. I øvrigt var Lund ejer af Mothsgården 1856-57. Se også note 30.

20 Overlæge Jersild, som senere blev ejer af Olufshøj, meddelte i 1962, at den gamle gartner Frederiksen i Øverød havde fortalt ham, at det var hans moder, der måtte våge ved H. C. Andersen. Hun hævdede imidlertid, at det var fordi, digteren ikke turde sove alene, da det spøgede i værelset ved siden af. Forklaringen skulle være, at det var en mår på Olufshøjs loft, der lavede et farligt spektakel. Snarere aner man i denne spøgelseshistorie en fantasifuld eftertids sammenblanding af Andersens to beretninger: hunden der ødelagde hans nattesøvn og den sønderrivende tandpine, som krævede overvågning af patienten.

21 Lind er ikke den eneste af Søllerøds sommerbeboere, der jævnligt tager jernbanen til byen. Bl.a. kan man læse af H. C. Andersens dagbog, at både Grev Ahlefeldt og Etatsråd Trap af og til tager til København under deres sommerophold i Søllerød. Sommergæsterne tog hurtigt jernbanen til sig.

22 Kongen Christian 9. bad den 8. juni statsminister D. G. Monrad om at tage sin afsked. Det var Monrads stejle holdning overfor Bismarck under Londonkonferencen (se note 4), som havde ført til tabet af Als den 29. juni, og som nu for alvor

truede selve den danske suverænitet. Ejendommeligt nok havde Monrad stadig støtte i væsentlige dele af befolkningen.

23 Svend Balslev og N. P. Stilling: Et udvandrerbrev fra Nykøbing S. Sollerødbogen 2003, side 190 ff. Skolelærer Josias Petersen blev i 1873 efterfulgt i skolelærerembedet af sin søn Nicolaj Emil, som nærmest blev en lokal pendant til H. C. Andersen. Det var Nikolaj Emil Petersens søstre H. C. Andersen læste for. Nikolaj Emil Petersen var elsket af sine elever for sin farverige musiske undervisning. Desuden digtede han og er endnu i dag kendt for børnesangen »Og se lille mor, hvad har du i din kurv i dag«, som stadig er at finde i den populære bog »De små synger«. I Byhistorisk Arkiv findes desuden bl.a. et melankolsk digt fra Nikolaj Emil Pedersens hånd om nedrivningen af den gamle skole i Sollerød.

24 Jens Johansen: Holte Landpost 1864-1873. Sollerødbogen 1997, s 78-79. Om Georg Joachim Jessen (1832-1908) Holtes første stationsforstander og en foregangsmand inden for postvæsenet. Han organiserede udbringning af post i Holte-området. I 1868 trak han sig tilbage fra stillingen i Holte for at hellige sig arbejdet med landposten i Frederiksborg og Holbæk amter.

25 D. G. Monrad havde selv hjulpet til med at finde sin afløser, inden han for en tid trak sig tilbage fra politik for at tilbringe nogle år under beskedne forhold på New Zealand. Efterfølgeren blev en ældre embedsmand, C. A. Blume, der også havde gennemført aftalerne 1851-52 med stormagterne efter den forrige krig.

26 Henriette Oline Thyberg (1813-1894) gift den 10. august 1836 i Sollerød Kirke med Edvard Collin (1808-1886). Edvard har beskrevet det ikke helt uproblematiske forhold til H. C. Andersen i bogen »H. C. Andersen og det Collinske Huus« (1882). H.C. Andersen var ikke med til parrets bryllup i Sollerød. Han blev bevidst inviteret så sent, at han ikke kunne nå at deltage.

27 Rygterne gik over hele landet, at Danmark som betingelse for fredsslutning skulle lægges ind under Tyskland.

28 Hans Peter Michael Rosing (1830-1904). Forfatter. Fra 1863 til 1901 adjunkt ved Sorø Akademi. Hans poetiske arbejder er præget af en levende naturfølelse og en dyb religiositet.

29 Ludwig August von Frankl-Hochwart (1810-1894). Læge, digter, fortæller og bladforlægger i Wien, hvor han desuden var direktør for Musikforeningen og professor i æstetik.

30 Bjørn Fabricius: Renlighed gennem 100 år. Sollerødbogen 1960-61. Men ikke den gode H. C. Andersen var blegnet lidt, hvis han havde anet, at den nye vej fra Holte station til Øverød næsten fra starten havde givet så store problemer, at det i 1866 foranledigede doktor Lund til at indberette det til Sundhedskommissionen med henvisning til den aktuelle fare for Kolera. Problemet var, at vandet fra den nye vej løb ned i Øverods bybrønd, som naturligvis forurenedes. Lægen foreslog, at brønden flyttedes til den modsatte side af vejen. Sundhedskommissionen pålagde Sognerådet at foretage det fornødne så hurtigt som muligt.

31 Peter M. M. Christensen: En musikalsk sommer i Sollerød. Sollerødbogen 1994.

32 Eventyret »Noget« er fra 1858 og udkom som en del af samlingen »Nye Eventyr og Historier, Første Række. Første Samling«. »Guldskat« er et af H. C. Andersens seneste eventyr. Det var endnu ikke udkommet på tryk, da Andersen læste det op i Sollerød. Det udkom 17. november 1865.

A/S Dansk Hattefabrik – Skodsborg

Af Torben Senn

Den 20. september 1905 blev aktieselskabet Dansk Hattefabrik etableret som et selvstændigt firma i Brede. I 100-året for firmaets stiftelse fortælles her historien om Hattefabrikken, der i 1913 blev flyttet til Skodsborg. I Skodsborg udviklede Hattefabrikken sig til Skandinaviens største inden for branchen, men da hatten gik af mode i 1960'erne måtte fabrikken lukke ved årsskiftet 1969/70. En lang industriel epoke i Skodsborg afsluttedes endeligt, da man i 1972 vedtog at nedrive fabriksbygningerne på det sydvestlige hjørne af Skodsborgvej og Skodsborg Strandvej.

Artiklens forfatter Torben Senn er født i 1927 i Skodsborg som søn af Hattefabrikkens sidste direktør Bjarne Senn (1901-1986). Torben Senn blev student fra Holte Gymnasium i 1946 og fire år senere ansat på fabrikken i Skodsborg, hvor han virkede frem til 1967. Forfatteren har boet i Søllerød Kommune det meste af sit liv.

BEGYNDELSEN I BREDE

Johan Carl Modeweg (1782-1849), der oprindelig var urtekræmmer, begyndte sin virksomhed som klædefabrikant i København 1809. I 1831 udflyttede han fabrikken til Brede, og allerede før 1850 havde den udviklet sig til en af Danmarks betydeligste klædefabrikker.[1] Efter I. C. Modewegs død i 1849 førte sønnen *Julius Emil Modeweg* fabrikken videre, fra 1855 som Modeweg & Søn A/S.[2] På klædefabrikken i Brede anvendte man bl.a. strøggarner i klædeproduktionen.[3] Affaldet herfra bestod i en mængde korte fibre, som faldt ud under karte-, spinde- og væveprocesserne. Dette affald var den oprindelige anledning til, at man, efter at *Edmund Daverkosen* (1854-1918) i 1880 havde overtaget ledelsen af klædefabrikken, begyndte at tænke på, hvad man kunne udnytte dette affald til. Gennem Daverkosens forbindelser i Tyskland opstod den ide, at affaldet kunne anvendes til fremstilling af filthatte.

I slutningen af 1800-tallet var det gamle hattemagerhåndværk ved at

Notits i Kjøbenhavns Amts Avis fra 12. december 1889.

Brede Klædefabrik vil i en nær fremtid paabegynde Tilvirkningen af Klædes-Hatte, der tidligere udelukkende er bleven fabrikeret i Udlandet. Fabrikationen skal ledes af en Tysker, der er indkaldt fra Frankfurth a. d. O.

Tyske hattefabrikker

blive fortrængt af den industrielle fremstilling af hatte. I Tyskland blev byen Guben ved floden Neisse et par hundrede km sydøst for Berlin centrum for den tyske filthatteindustri.[4] Berlin-Gubener Hutfabrik var grundlagt af *Hermann Levin* og *Apelius Cohn*. Fra denne fabrik fik Daverkosen teknisk bistand og hjælp til at anskaffe det nødvendige maskineri og materialer til at starte hattefabrikationen i Brede i slutningen af 1880'erne.[5] Den industrielle fabrikation af hatte blev indledt den 19. marts 1890

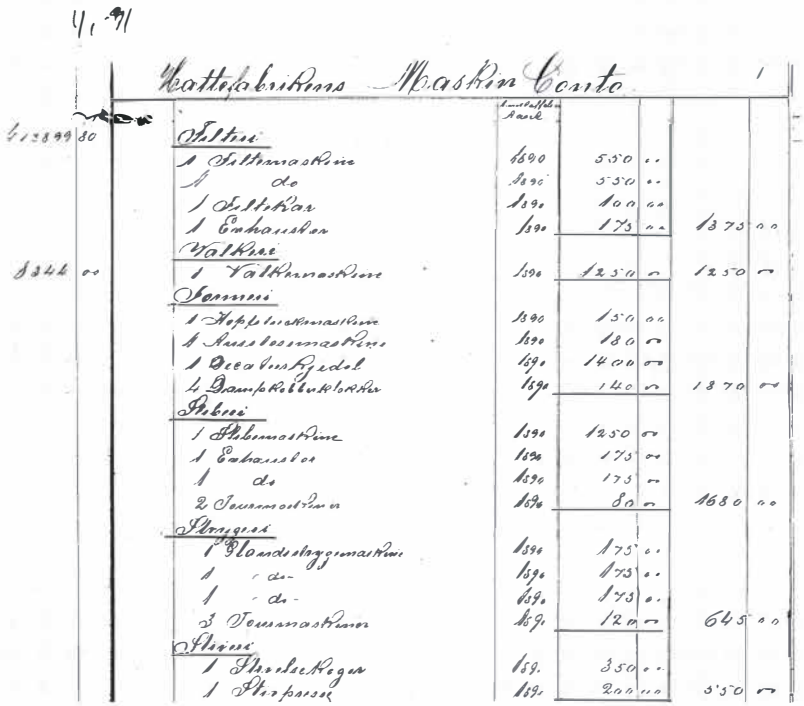

4/1 91

Hattefabrikens Maskin Conto 1

413899	80	Filteri					
		1 Filtemaskine	1890	550	00		
		1 do	1890	550	00		
		1 Filtekar	1890	100	00		
		1 Exhaustor	1890	175	00	1375	00
		Valkeri					
8344	00	1 Valkemaskine	1890	1250	00	1250	00
		Formeri					
		1 Hopfstuckmaskine	1890	150	00		
		1 Ausslosemaskine	1890	180	00		
		1 Decatursk jedel	1890	1400	00		
		4 Dampkobberklokker	1890	140	00	1870	00
		Steberi					
		1 Stebemaskine	1890	1250	00		
		1 Exhaustor	1890	175	00		
		1 do	1890	175	00		
		2 Tourmaskiner	1890	80	00	1680	00
		Strygeri					
		1 Glandestrygemaskine	1890	175	00		
		1 do	1890	175	00		
		1 do	1890	175	00		
		3 Tourmaskiner	1890	120	00	645	00
		Stiveri					
		1 Stivelsekoger	1890	350	00		
		1 Stirpresse	1890	200	00	550	00

Uddrag af det første hele års regnskabsafslutning på hatteafdelingen i Brede Klædefabrik, 1890. Udsnittet viser eksempler på beholdningen af maskiner i de enkelte afdelinger af fabrikken. Erhvervsarkivet, Århus.

Sorte stive Filthatte med Atlask-Foer
2,50 a 3 Kr. (af Brede-Fabrikata).
Londonner Hatte, ny Façon, sorte & kul., 4,00.
Lager af Bodeckers prima Filthatte.
Laurits Møller.

Annonce fra Amtsavisen, den 11.maj 1891, hvor manufakturhandler Laurits Møller tilbyder varer fra hattefabrikken i Brede, men også prima filthatte fra Bodecker. Sidstnævnte firma bestod indtil for få årtier siden. Deres butik lå på hjørnet af Frederiksgade og Gammeltorv.

i den nyopførte, tre etager høje bygning bag ved Bredes ældre hvide bygninger langs mølledammen. Den nye gule murstensbygning, der i 1894 blev forlænget mod vest, var fra begyndelsen indrettet til væveri og hattefabrikation.[6] Produktionen blev oprindeligt organiseret af tyske specialister. Lederen hed Schmidt, han blev assisteret af herr Reiker og hatteteknikeren *Hans Paul Cohn* (1874-1947). Sidstnævnte var søn af Gubenfabrikkens grundlægger, og Hans Cohn skulle siden blive leder af den selvstændige hattefabrik i Danmark. I første omgang vendte de tyske eksperter tilbage til Guben efter to års ophold i Brede, hvorefter Daverkosen bistået af sin faste stab overtog ledelsen af Hattefabrikken, der blev drevet som en integreret del af klædefabrikken.

Hans Cohn

Det kostede naturligvis klædefabrikken mange penge og dyrekøbte erfaringer at etablere den hidtil ukendte fabrikation af hatte, men allerede tidligt i 1890'erne var der dog nogenlunde balance i regnskabet, ligesom fabrikken var velforsynet med maskiner, værktøj og råvarer. Blandt de nyanskaffede maskiner var de første spindemaskiner fra firmaet Zimmermann, én af disse stod endnu funktionsduelig og klar til brug, da fabrikken lukkede med udgangen af 1969.

En annonce i Københavns Amtsavis, maj 1891, dokumenterer, at man hurtigt fik afsat produktionen til lokale handelsfolk, idet manufakturhandler *Laurits Møller*, Hovedgaden 54 i Lyngby stolt tilbyder »Sorte, stivede Filthatte med Atlask-Foer, 2,50 á 3 kr. (af Brede-Fabrikata). Han tilbyder dog også »Londonner Hatte, ny Facon, sorte & kul. 4,00« og annoncen viser, at han også fører »Lager af Bodeckers prima Filthatte«.

Bowler-hatte

I de første år produceredes hovedsageligt sorte, kraftigt stivede hatte (»Bowlere«) og ganske få »bløde« hatte. Farvningen foregik i en stor kobberkedel, som man rørte rundt i manuelt. Det siger sig selv, at det i en fabrikation, som var domineret af sorte varer, var vanskeligt at frembringe

Hans Cohn (1874-1947). Foto fra omkring 1930. Byhistorisk Arkiv – Søllerød Museum (By)

lyse farver til damehattene. Det var således nødvendigt at pifte de hvide stumper (=halvfabrikat af en hat) op med talkum!

I begyndelsen af det nye århundrede, hvor produktionen var kraftigt stigende, blev det nødvendigt at have en professionel tekniker som daglig leder af hatteafdelingen. Hans Cohn blev tilbudt jobbet, og i 1905 vendte Cohn tilbage til Danmark ledsaget af sin hustru *Betty Cohn (f. Neustadt)*.[7] Denne gang blev Cohn i landet og ledede Hattefabrikken lige til sin død i 1947. Ud over behovet for en specialist til at lede fabrikken var der også en anden grund til at kalde Cohn til Danmark: Tilkaldelsen af Cohn faldt nemlig sammen med den i sommeren 1905 udbrudte tekstilarbejderstrejke i Danmark. Ved ankomsten til klædefabrikken i Brede skred Cohns hestetrukne flyttevogn ud, og alt hans inventar bl.a. malerier væltede ud på gaden. Som følge af den negative stemning blandt arbejderne var der imidlertid ingen, som ville hjælpe med at få flyttelæsset på benene igen! Af nogle breve fremgår det i øvrigt, at han de første år ikke som de fleste andre ansatte boede på Brede, men inde i Kgs. Lyngby.

Baggrunden for at kalde Cohn til Danmark i 1905 var efter al sandsynlighed den landsomfattende tekstilarbejderstrejke, som brød ud den 1. juli 1905, idet man fra ledelsens side satsede på at opdele virksomheden mellem den grundlæggende klædefabrikation og den senere tilkomne hattefabrikation. Allerede i slutningen af 1899 havde hattearbejderne på Brede diskuteret at udmelde sig af tekstilarbejder-forbundet og indmelde sig i Hattemagersvendenes Fagforening.[8] Da hattearbejderne forelagde ønsket om at indtræde i Hattemagernes Fagforening for Daverkosen, mødte de imidlertid stor modstand. Det endte med en fem-årig aftale, som indebar, at man ikke før tidligst i 1904 ville skifte forbund. Ved denne aftales udløb stiftedes den 1. juli 1904 en lokal afdeling af det nye Hattearbejderforbund ved et møde på Lottenborg. Jens Jensen, som havde været beskæftiget i hattefabrikationen siden begyndelsen i 1890, valgtes som første formand.[9]

Hattearbejderne organiserer sig

Daverkosens reaktion på fagforeningens stiftelse havde i første omgang været at afskedige hele flokken, men han besindede sig, da det jo ville betyde lukning af den på det tidspunkt velkørende hattefabrik. I stedet lykkedes det Daverkosen som betingelse for at anerkende den nye fagforening at få den nye bestyrelse til at skrive under på, at lønstigningerne i de næste 5 år ikke måtte overstige 4 øre pr. dusin damehatte og 8 øre pr. dusin herrehatte!

Da hattearbejderne altså kort forinden var trådt ud af Tekstilarbejderforbundet, betød det, at de ikke var omfattet af den i forvejen varslede strejke den 1. juli 1905. Alligevel nedlagde de arbejdet den 4. juli 1905 i sympati med kollegerne på Brede Klædefabrik. Den uvarslede strejke blev mødt med en stærk reaktion fra ledelsens side. Fabrikant Daverkosen indberettede »den ulovlige strejke« for Voldgiftsretten, der den 18. august pålagde hattearbejderne at genoptage arbejdet. Hattearbejderne fulgte påbudet, men indgav samtidig et strejkevarsel, hvorefter den nu lovlige strejke blev indledt 14 dage senere i begyndelsen af september.

I håbet om at splitte arbejderne ad valgte man så at udskille Hattefabrikken fra Brede Klædefabrik som en selvstændig økonomisk enhed under navnet Dansk Hattefabrik A/S. Den stiftende generalforsamling fandt sted den 20. september 1905, og i stiftelses-dokumentet, som findes på Københavns Stadsarkiv, fremhæves det, at Edmund Daverkosen og Hans Cohn begge kan forblive i bestyrelsen, så længe de ønsker dette! Af Cohns »Engagements-Kontrakt« fremgår det i øvrigt også, at han som direktør er uopsigelig! Samtidig udnyttede man Cohns kontakter til

Dansk Hattefabrik A/S stiftes

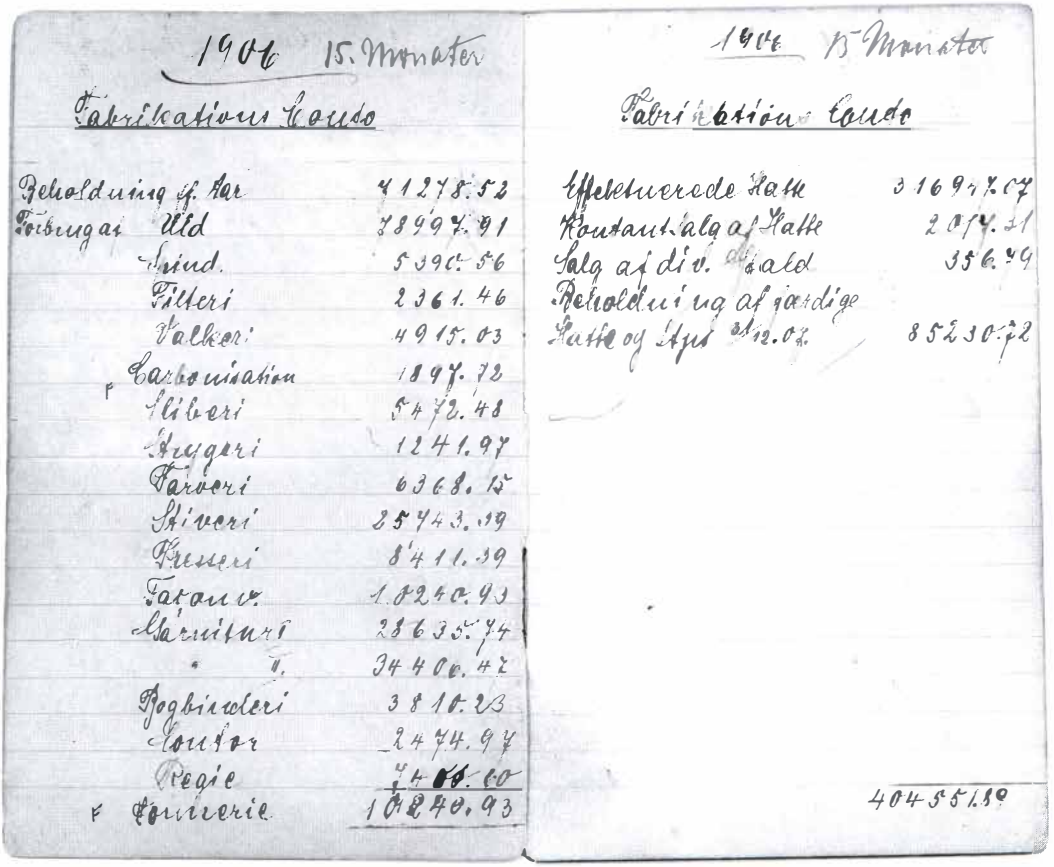

1906 15. Monater

Fabrikations Conto

Beholdning af Var	71278.52
Forbrug af Uld	78997.91
Spind.	5390.56
Filteri	2361.46
Valkeri	4915.03
Carbonisation	1897.72
Sliberi	5472.48
Strygeri	1241.97
Farveri	6368.15
Stiveri	25743.39
Presseri	8411.39
Façonv.	10240.93
Garnituri	28635.74
" "	34406.47
Bogbinderi	3810.23
Contor	2474.97
Regie	7400.60
Pommerie	10240.93

1906 15 Monater

Fabrikations Conto

Effektuerede Hatte	316947.07
Kontant Salg af Hatte	2017.31
Salg af div. Skald	356.79
Beholdning af færdige Hatte og Stps 31.12.07.	85230.72
	404551.89

Uddrag af Hans Cohns personlige regnskab for de første 15 måneders produktion på den selvstændige hattefabrik i Brede pr. 31.12. 1906. (By)

moderlandet til at indforskrive faglærte, tyske hattearbejdere fra Guben, og navne som Borngräber, Heller, John, Maisenach, Meulengracht, Mudderspach og Stegemüller var fra 1905 – og helt frem til slutningen i Skodsborg – knyttet til Hattefabrikken. Strejken fortsatte til 26. december 1905.

Tyske mestre

Da arbejdet atter blev genoptaget ved nytårstid 1905/1906 bestod produktionen udelukkende af færdige hatte, langt den største del stive, sorte herrehatte og specielt de tre forårs/sommermåneder også af en del forskelligartede damehatte. Personalet var på godt 50 mænd og kvinder foruden enkelte større drenge som medhjælpere, indtil børnearbejdet i 1913

blev forbudt.[10] Der var tre afdelingsledere (mestre): Borngräber, John og Stegemüller, alle tyske indvandrere. Forbehandlingen af materialerne og farveprocessen blev ledet af farvemester Meulengracht, ligeledes af tysk herkomst.

FLYTNING TIL SKODSBORG

Efter de første begyndervanskeligheder udviklede hattefabrikationen på Brede sig til en succes. Produktionsstigningen afspejlede sig imidlertid ikke i den til rådighed stående bygning i Brede, hvor pladsforholdene efterhånden blev for trange. Da klædefabrikant Johnsen i 1912 nedlagde sin klædefabrik i Skodsborg, overtog Hattefabrikken i 1913 denne ejendom og flyttede fabrikationen hertil.

Ejendommen på matr. nr. 7m af Aggershvile, Skodsborg, var på 7.977 m², og omfattede den gamle produktionsbygning på hjørnet af vejen til Nærum (Skodsborgvej) og Strandvejen og en del arbejderboliger samt en ganske pæn direktørbolig i schweizerstil. Hele anlægget var funktionsdueligt, og Hattefabrikken kunne straks efter overtagelsen og indretningen med de fra Brede overflyttede maskiner genoptage produktionen af hatte i klædefabrikkens gamle bygninger.

Fra garveri til hattefabrik

Egentlig tilhørte grunden et lyststed fra begyndelsen af 1700-tallet kaldet Retraite.[11] Dette lyststed blev i 1785 afhændet til to indvandrede engelske industrifolk, Nelthropp og Harris. Med dem indledtes en næsten 200-år lang industri-epoke på stedet. Det begyndte med englændernes garveri eller lædermanufaktur, som det også kaldtes.[12] Efter at staten havde overtaget ejendommen i 1805, installeredes her den første dampmaskine på landet i Danmark. Senere under *J. C. Drewsens* ejerskab blev der indrettet stearinlysfabrik, olieraffinaderi og et blegeri nedenfor på stranden. I 1849 lejede en væversvend fra Brede, *Johan Palle Johnsen*, sig ind på Retraite og begyndte et lille væveri, og allerede i 1850 købte Johnsen ejendommen af Drewsen for 500 rd. Da Johnsen døde i 1896, beskæftigedes der ca. 100 mand på klædefabrikken i Skodsborg, og hans adoptivsøn J.S. Johnsen forsøgte at føre traditionerne videre. Det var imidlertid nye tider med større indflydelse fra fagforeningerne og skærpede krav fra myndighederne, og det førte til, at Johnsen lukkede klædefabrikken den 1. februar 1912.[13]

I Skodsborg var forholdene allerede forud for Hattefabrikkens indtog præget af den patriarkalske ånd, som Johnsen havde medbragt fra sin tid hos Modeweg på Brede. Omkring fabrikken i Skodsborg fandt man institutioner som f. eks. forsamlingssal med keglebane, børneasyl og markten-

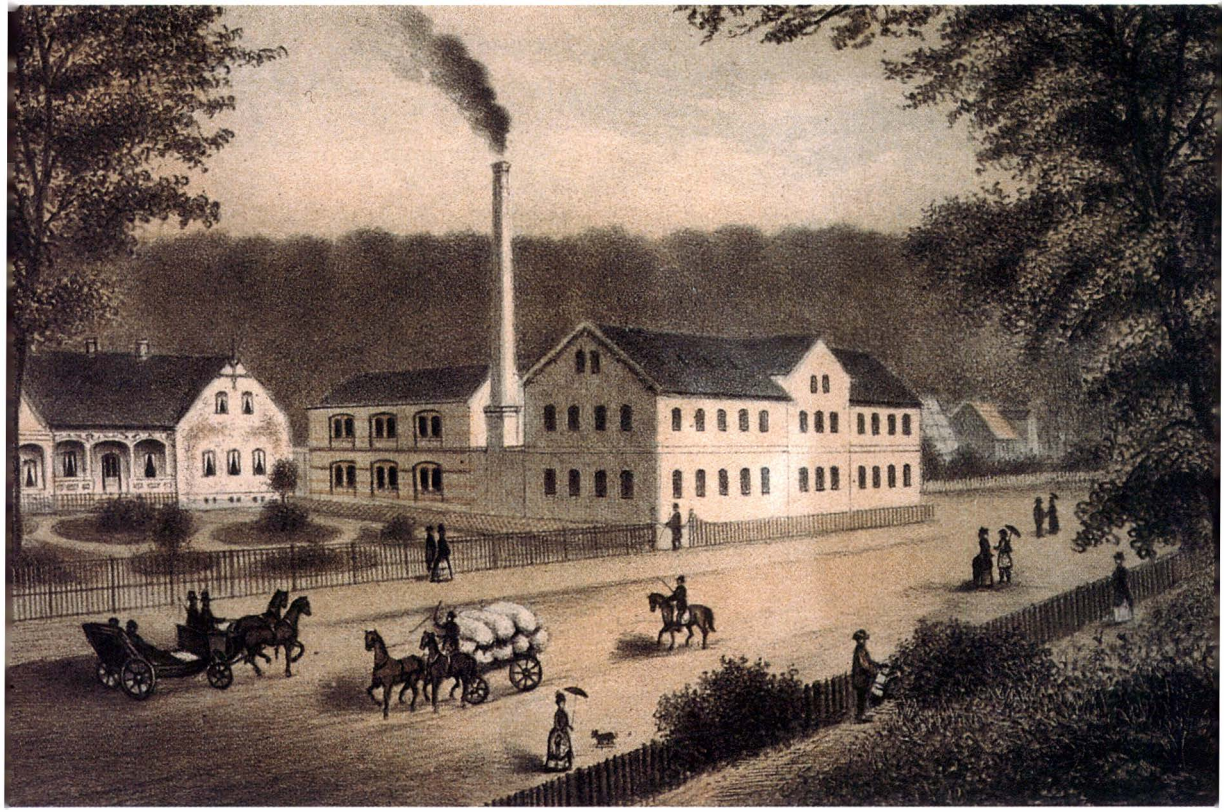

Johnsens klædefabrik, som Hattefabrikken flyttede til i 1913. Bygningen til venstre i schweizerstil var fabrikantens direktørbolig. Til højre den egentlige fabriksbygning i to fløje vendt mod henholdsvis Strandvejen og vejen til Nærum (Skodsborgvej).
Litografi efter tegning af J.N.M. Thorsøe, 1887. Søllerød Museum.

deri, ligesom der var oprettet en gensidig syge- og alderdomskasse, hvor indskuddene betaltes med halvdelen af firmaet og halvdelen af arbejderne. I 1905 medvirkede klædefabrikkens arbejdere til etableringen af Skodsborg Brugsforening, der var den første brugsforening i landdistrikterne nord for København.[14] Baggrunden for ønsket om en brugsforening var den enkle, at størstedelen af de øvrige beboere i Skodsborg var velhavende folk, der ikke var så nøjeregnende med prisniveauet. Derfor beregnede den stedlige købmand på Skodsborgvej, *Jørgen Henriksen*, sig priser, som de ansatte på klædefabrikken og Statsbanernes personale på Skodsborg Station slet ikke kunne betale.

Brugsforeningen

I Skodsborg blomstrede Hattefabrikken, idet moderfirmaet Modeweg igennem næsten hele 1. verdenskrig sikrede, at såvel klæde- som hattefabrikken fik tilstrækkeligt med materialer og råvarer.[15] Først i det sidste krigsår, 1918, forekom der driftsindskrænkninger på grund af mangel på råmaterialer, bl. a. som følge af uldrationering fra efteråret 1918.

Indretningen

På dette tidspunkt disponerede man kun over den oprindelige klædefabriks produktionslokaler på hjørnet ved Strandvejen. Bortset fra farveriet, som lå som en selvstændig bygning, foregik hele produktionsprocessen i denne ene bygning, hvor der var valkeri og tvisteri i stueetagen og sliberi og kontor på 1.sal ud imod vejen til Nærum. Fyret stod, hvor den senere glasoverdækkede »lysgård« blev anlagt. Her lå også smedeværkstedet, der stod for reparation og vedligeholdelse af fabrikkens maskinpark. Direktør Cohn boede i den gamle hovedbygning, kaldet direktørboligen. Sidenhen blev huset indrettet til fabrikkens kontorbygning.

UDVIKLINGEN EFTER 1. VERDENSKRIG

I 1918, det år Aktieselskabsregisteret blev stiftet, bestod Hattefabrikkens bestyrelse af Edm. Daverkosen som formand, prokurist *Edouard Nielsen*, *Nikolaj Munck* og Hans Cohn. På det tidspunkt var produktionen blevet tredoblet siden starten, og pladsforholdene var atter så trange, at det blev nødvendigt med en udvidelse, som der da heldigvis var plads til på den forholdsvis store fabriksgrund. Udvidelsen betød dog, at de sidste rester af lyststedets gamle have bagved direktørboligen forsvandt.

Fabrikken udvides

Med henblik på en udbygning af fabrikken afholdtes den 20. august kl.18 en extraordinær generalforsamling, hvor det vedtoges at udvide aktiekapitalen fra 200.000 kr. til 600.000 kr. Med dette økonomiske fundament i ryggen projekteredes den nye store tre-etagers betonbygning, som blev opført af entreprenørfirmaet *Christiani & Nielsen* i 1919. Derudover blev arbejderboligerne udvidet i forlængelse af den lave husrække, som lå umiddelbart nord for naboen, Skodsborg Badesanatorium, hvortil kom nogle nyopførte arbejderhuse ud mod Strandvejen, hvor fabrikksskolen, senere Skodsborg Forskole, også lå. Endelig opførtes på arealet ud mod jernbanestien den gule, tre-etagers boligejendom, som ligeledes rummede boliger for de ansatte. Hermed var grunden i praksis totalt udbygget. De senere tilføjelser bestod mestendels i ombygninger af de eksisterende produktionslokaler og mindre udvidelser.

I 1920'erne erhvervedes yderligere nogle huse i Nærum, heriblandt ejendommene Højdenborg (nu nedrevet) og Lindehøj på hovedgaden, som blev indrettet til arbejderboliger, og siden gik under navnet Hattehusene.

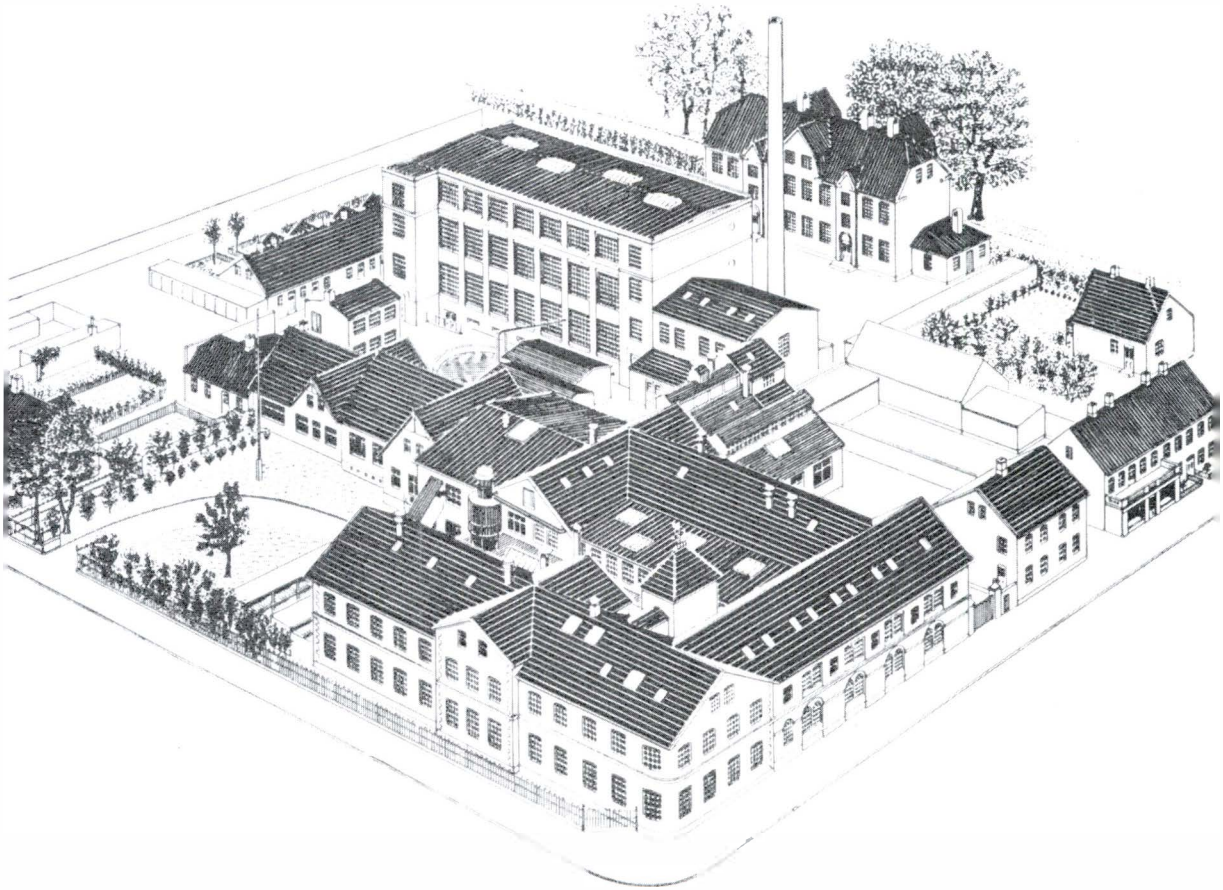

Den fuldt udbyggede Hattefabrik i luftperspektiv set fra nordøst. Den store vinkelbygning i forgrunden på hjørnet af Strandvejen og Skodsborgvej er den gamle klædefabriksbygning. Videre langs Skodsborgvej ligger marktenderibygningen og dernæst det toetagers hus, hvor købmand Henriksen havde sin forretning frem til 1928, hvor den blev overtaget af købmand Alfred Pedersen, der i 1953 blev min svigerfader. Lidt tilbagetrukket fra vejen ligger endeligt et mindre hus, der senere blev indrettet til underdirektør Bellers bolig. Bagerst på grunden ses den store treetagers arbejderbolig, der blev opført omkring 1920.
Fabrikkens hovedindgang var fra Strandvejen, hvor den gamle direktørbolig ses liggende lidt tilbagetrukket. Bagved ved denne står den store nye fabriksbygning i beton opført i 1919. Til venstre for denne ses lidt af den lave husrække, der rummede arbejderboliger, og foran disse ligger den lille smedie. Til højre for den nye fabriksbygning ses kedelhuset med den høje skorsten og huset med det mærkelige aftrappede tag, der rummede farveriet.
Tegning i katalog fra Hattefabrikken i Skodsborg, 1955. (By)

Hattehuset også kaldet »Skodsborghus« blev opført i 1920'erne oppe på Nærum Hovedgade, i dag nr. 11-13. Fra det højtliggende hattehus er der vid udsigt over omegnen.
Foto 1995, Søllerød Museum.

Telefon

Som et kuriosum kan det nævnes, at firmaet på dette tidspunkt havde tlf. nr. Skodsborg 36. Centralen var indrettet i et lille lokale hos vognmand Chr. Nielsen på Strandvejen nr. 176, hvor vognmandens datter *Henriette Nielsen* var forstanderinde.[16]

Daverkosen, der havde været fabrikkens bestyrelsesformand siden starten, døde i slutningen af 1918. Han blev ved den ordinære generalforsamling 20. november 1918 efterfulgt som formand af den nyindvalgte grosserer og meddirektør på Brede, *Carl C. Jensen*. Firmaet Modeweg havde, lige fra begyndelsen en dominerende indflydelse i Hattefabrikken, og det fortsatte faktisk næsten lige til fabrikken lukkede.[17]

Pensionskasse

I 1919 blev der oprettet en pensionskasse for firmaets funktionærer. Startkapitalen kom fra firmaet, og de ansatte og firmaet bidrog hver med 5% af årsgagerne, idet firmaet dog i begyndelsen, indtil et vist minimum var nået, betalte det dobbelte. Desværre faldt interessen for pensionskassen hurtigt, så den ophævedes igen allerede i 1922. I 1919 var der også lange forhandlinger om arbejdstiden, men i juli 1919 enedes man om at

←
Hattehuset »Højdenborg« ved Nærum Torv. Maleri af Jørgen Andersen-Nærum, 1947. Arbejderkunstneren Jørgen Andersen-Nærum (1918-1990) var bosat på Vognmandsgården ved Nærum Gadekær. Maleri på Søllerød Museum.

Foto fra omkring 1920 fra karteriet/spinderiet, der lå på 1. sal i den nybyggede fabriksbygning. Maskinen i forgrunden til venstre var endnu i funktion, da fabrikken lukkede 50 år senere. Bemærk den lange aksel under loftet, som viser, at man på det tidspunkt kun havde én stor kraftig motor, som drev hovedakslen, senere fik hver enkelt maskine sin egen motor.
Herren med hat og hvid flip midt i billedet er fabriksmester Meulengracht, som var af tysk oprindelse ligesom Borngräber, der står i baggrunden med en spunden stump i hånden. Manden, som klipper pelse ved bordet, hed Bentzen og arbejdede hele sit voksne liv på hattefabrikken. Damen til højre i baggrunden med knold i nakken hed Anna Andersen, hendes søn Edvard kom også senere til at arbejde på fabrikken i mange år.
Foto i privateje.

reducere arbejdstiden til 8 timer, d.v.s. arbejdstid fra kl. 6.50 til kl. 5 med 1½ times middagspause gældende fra nytåret 1919/1920. Det blev fagforeningsformanden *Jens Jensens* sidste indsats for hattearbejderne, idet han i 1920 gik af efter 16 år som formand. Han blev belønnet af sine kammerater med et dobbeltkapslet guldur.

Krise 1920

I 1920 var der stor arbejdsløshed med deraf følgende tryk på lønningerne. Arbejdsløsheden skyldtes især den stigende import af udenlandske hatte, specialt fra Tyskland, og resultatet var, at fabrikken i en periode i slutningen af året måtte afskedige en stor del af arbejdsstyrken. I begyndelsen af 1921 stoppede produktionen fuldstændigt i flere måneder og blev først genoptaget henimod sommeren. Som beskæftigelsesforanstaltning medvirkede nogle af arbejderne fra Hattefabrikken ved anlæggelsen af Vestre Stationsvej (senere kaldet Bøllemosevej) i foråret 1921. I juni genoptoges fabrikationen efter en aftalt timelønsreduktion på 52 øre for mænd og 42 øre for kvinder. Hattearbejdernes fagforeningen havde bl.a. medvirket til en henvendelse til folketingsmand *Th. Stauning* med ønsket om en udvidelse af beskyttelsestolden for tekstilfærdigvarer.

I løbet af 1921 kom fabrikken atter på fode, og i 1922 var årsproduktionen vokset til over 500.000 stk. hatte, og salget var udstrakt til også at omfatte eksport til de omliggende lande. Den hastigt voksende produktion betød, at Cohn havde behov for en hjælper i den daglige ledelse af firmaet. En ung handelsmand, *Bjarne Petersen*, der oprindeligt var uddannet som cigarruller hos sin far, cigarfabrikant *Carl Petersen* (kaldet »Fuente«-Petersen efter navnet på hans cigar!) blev antaget og begyndte den 4. november 1922 som direktionssekretær. Bjarne Petersen erfarede snart, at der ud over ham selv på det tidspunkt var 26 andre ansatte på fabrikken med efternavnet Petersen, og det huede ham ikke. Han gik derfor på jagt i sin families annaler og konstaterede, at hans tipoldefar, en dengang ganske kendt kobberstikker ved navn *Johannes Senn*, som var indvandret fra byen Liestal (nær Bern) i Schweiz, måske kunne være løsningen på problemet. Bjarne Petersen søgte om at antage navnet Senn og fik dette bevilget mod betaling af kr. 33,33!

Bjarne Petersen ansættes

En sidefløj til den gamle direktørbolig blev familien Senns hjem de første godt ti år på Hattefabrikken. Her blev forfatteren til disse linier født den 15. september 1927, og her tilbragtes de første seks børneår med gode legekammerater blandt de mange børn, som boede på fabrikken.

Forholdet til arbejderne

Bjarne Senn havde det ikke helt let med samarbejdet med arbejderne de første år, og der indkom adskillige klager over opfarende reaktioner over for arbejderne, bl. a. udfærdigede han i 1926 et opslag, i hvilket han kritiserede formanden *Lauritz Olsen* på bekostning af et andet bestyrelses-

Foto fra 1930 optaget på familien Senn´s tagterrasse i direktørboligen med den i 1919 byggede nye fabriksbygning i baggrunden. Personerne er artiklens forfatter i selskab med sin mor Merete Senn (1901-1988) og Bjarne Senns søster Inga Sebelien.
Foto i privateje.

medlem.[18] Så sent som i 1931 påtaltes hans ukorrekte opførsel igen fra hovedforbundet, men med tiden blev samarbejdet mere gnidningsløst og præget af gensidig tillid.

Samarbejdet mellem Cohn og Senn var meget frugtbart og førte til en stadig forbedring af standarden og udvidelse af eksporten ikke mindst til det øvrige Skandinavien. Salget af herrehattene blev reorganiseret, således at salget til den danske detailhandel fra 1925 blev overtaget af et datterselskab, Danica Hat A/S, med hovedsæde i København. Dette firma havde regnskabsår 1/6 til 31/5 i modsætning til Hattefabrikken, som fulgte kalenderåret, hvilket senere skulle vise sig at være en skattemæssig fordel.

C. V. Petersen

En væver fra Brede, *C.V. Pedersen*, der før 1. verdenskrig havde opholdt sig i Schweiz som vævemester på en klædefabrik, ønskede i 1920'erne at vende hjem til Danmark. Han returnerede til Danmark i 1923 og medbragte en båndvæv, som han havde købt i Basel med henblik på at starte en fabrikation af hattebånd. Til formålet lejede han sig ind i et lokale i bondebyen i Lyngby i 1923. Imidlertid gav produktionen ham ikke det forventede afkast. Da han fra sit tidligere arbejde i den danske klædeindu-

Datterselskabet Danica Hat A/S blev etableret i 1925 i København. Varemærket Danica lod fabrikken dog først indregistrere i 1933.

stri kendte Cohn, var det derfor naturligt at henvende sig til ham, og det endte med, at maskinen i 1924 blev opstillet i Skodsborg. Der blev tilmed snart anskaffet yderligere tre væve, og fabrikationen, som C.V. Pedersen kom til at stå i spidsen for, bestod af bånd til hattene og andre lignende artikler, bl.a. til militæret.

KRISE OG STATSLÅN

Slutningen af 1920'erne var krisetid for det meste af industrien, og Hattefabrikken i Skodsborg var ingen undtagelse. Det var hårde tider med nedsat forbrug, svigtende markedsandele og hård konkurrence fra udlandet. På Hattefabrikken begyndte det at gå galt allerede i 1926, og man søgte derfor ved den ordinære generalforsamling den 26. april 1926 at rekonstruere økonomien ved at nedskrive aktiekapitalen med 80% til 120.000 kr. Desuden måtte der tilføres yderligere 60.000 kr. til aktiekapitalen. Ved denne lejlighed måtte direktør Hans Cohn afskrive sit tilgodehavende i firmaet på 106.000 kr. Firmaet Modeweg måtte i samme anledning notere et tab på 315.000 kr.

Erhvervslån

Nogle år senere oprettede rigsdagen en erhvervslånefond ved lov af 31. marts 1928. Hensigten var at forbedre beskæftigelsesmulighederne i dansk industri. Hattefabrikken opnåede her et lån på meget fordelagtige betingelser (bl.a. 5,35% rente). I henhold til et pantebrev med sikkerhed i **alle** firmaets ejendomme lånte man 338.000 kr. Lånet var gjort betinget af, at både firmaet Modeweg og Hans Cohn fortsat lod deres tilgodehavender indefryse. Lånet skulle dels anvendes til indfrielse af anden gæld, dels til nye maskiner og til forøgelse af driftskapitalen. At ikke alle problemer løstes ved hjælp af lånet, fremgår af beretningen for 1930, som blev fremlagt på generalforsamlingen den 25. marts 1931: Årets første 8 måneder var forløbet tilfredsstillende, idet produktionen var steget med 7.000 dusin og omsætningen med 110.000 kr., men herefter gik salget i stå, og året endte med et lille underskud. Dette år var i øvrigt det første år, hvor lovgivningen foreskrev offentliggørelse af regnskabet.[19] Det lykkedes dog i de følgende år at modernisere fabrikationen, således at konkurrenceevnen i forhold til især de tyske hattefabrikker blev forbedret. Den gunstige udvikling betød samtidigt, at Bjarne Senn i 1930 blev udnævnt til underdirektør i Dansk Hattefabrik A/S.

Filthatte

I 1931 udvidede man vareudvalget ved at indlede en fabrikation af herrehatte af hårfilt ved siden af den traditionelle produktion baseret på fåreuld. De nye filthatte blev fremstillet af filt fra kanin- og harehår, som gav et lettere og mere elegant produkt. Produktionen var baseret på im-

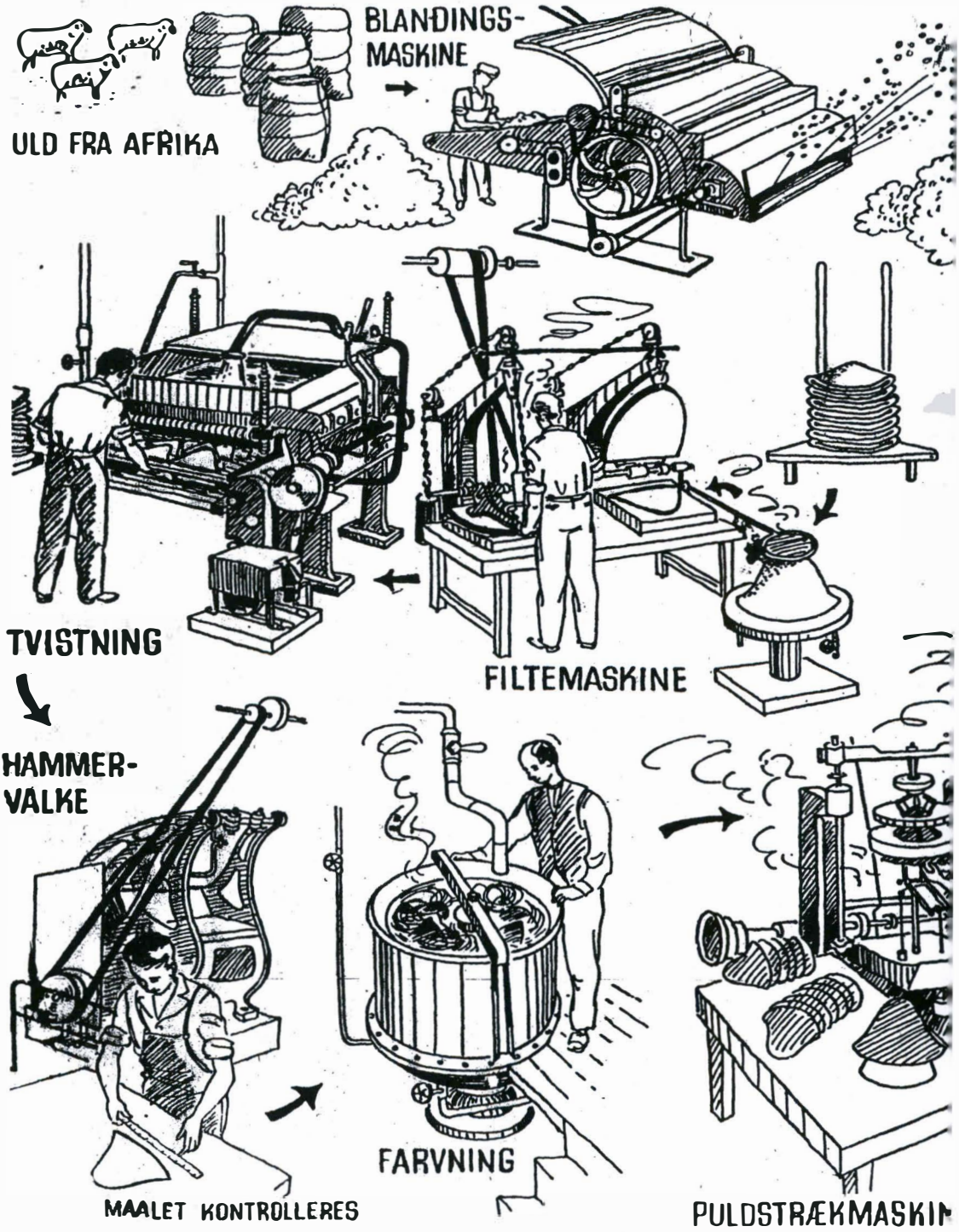
ULD FRA AFRIKA
BLANDINGS-
MASKINE
TVISTNING
FILTEMASKINE
HAMMER-
VALKE
FARVNING
MAALET KONTROLLERES
PULDSTRÆKMASKIN

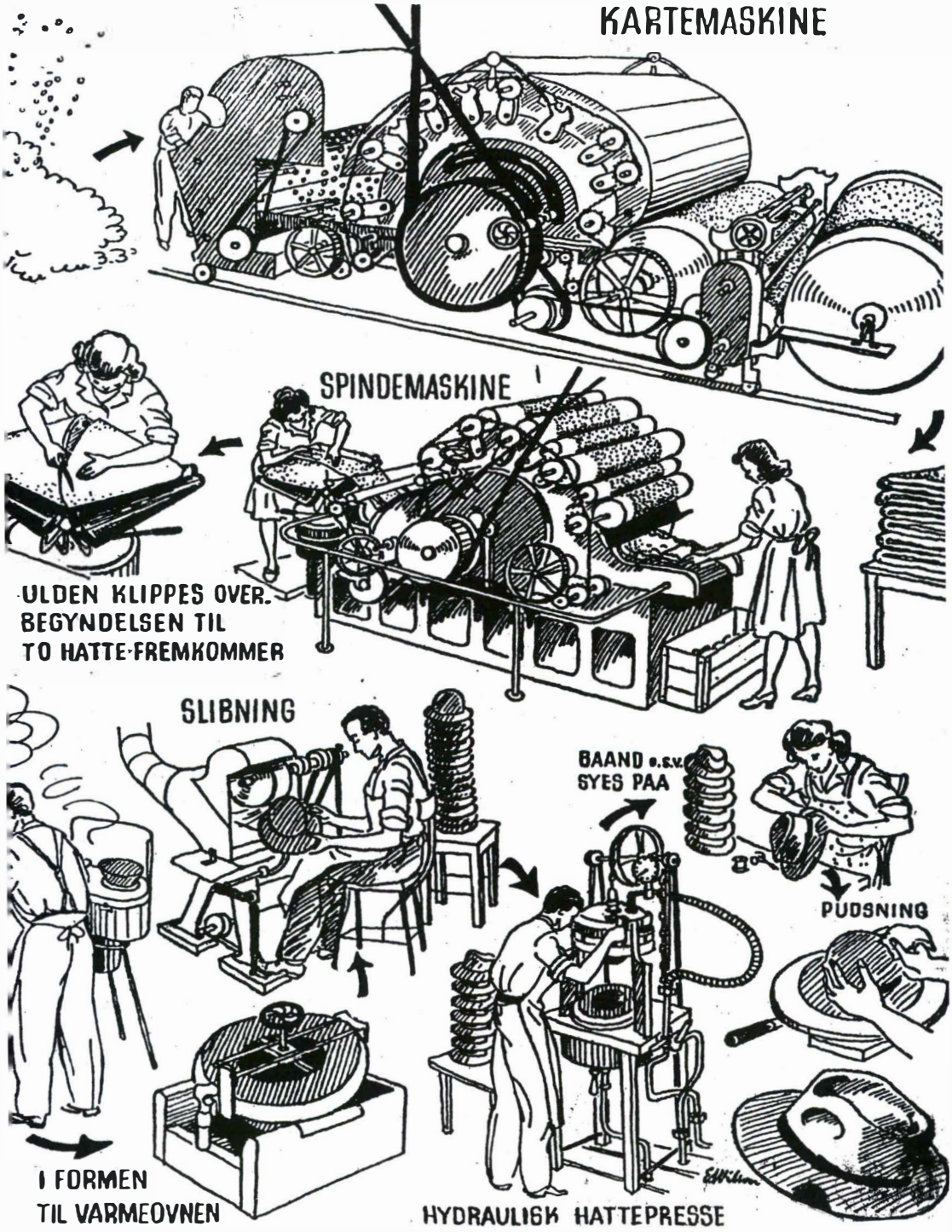
KARTEMASKINE
SPINDEMASKINE
ULDEN KLIPPES OVER.
BEGYNDELSEN TIL
TO HATTE-FREMKOMMER
SLIBNING
BAAND o.s.v.
SYES PAA
PUDSNING
I FORMEN
TIL VARMEOVNEN
HYDRAULISK HATTEPRESSE

S. 80-81: Oversigtstegning, der viser produktionsgangen fra fåreuld frem til den færdige hat.

porteret filt, oprindeligt fra firmaet Moores i England, men efterhånden som man fik mere overblik over markedets muligheder, kom andre leverandører, dels engelske (f. eks. »Christy's« og »Failsworth«) dels schweiziske, franske og spanske firmaer ind i billedet.

Konkurrencen fra udlandet blev atter skærpet i begyndelsen af 1930'erne. I takt hermed steg også intensiteten i kravet fra de indenlandske hattefabrikker om at få forbedret beskyttelsestolden.[20] Ligeledes forsøgte man sig med aftaler om priser, avancer og rabatter med de øvrige hattefabrikker og hatteimportørerne. På trods af de indgåede aftaler var den indenlandske konkurrence hård. Kampen førtes bl.a. på varemærker, som lå tæt på hinanden. Som følge heraf følte Dansk Hattefabrik A/S sig i 1933 nødsaget til at indregistrere navnet Danica Hat og forsøgte sig også med andre navne som f.eks. »Dana«. Der var også slagsmål om valutaattester til indførsel af materialer og komponenter fra udlandet. Forhandlinger med konkurrenten Københavns Hattefabrik endte med, at sidstnævnte indvilgede i at købe 2/3 af sit forbrug fra Dansk Hattefabrik!

Krisetid

De hårde tider for branchen satte også sine spor blandt de ansatte. Fagforeningen måtte således hjælpe hattearbejderne med at finansiere indkøbet af koks til hjemmebrug ved hjælp af låneordninger. Tilbagebetalingen af disse lån indgik kun langsomt, og det medførte et forslag om ophævelse af ordningen. Det blev dog nedstemt, fordi der var et virkeligt behov for denne støtteordning. Enkelte forbedringer for arbejderne gennemførtes dog også i disse år. I 1932 fik syerskerne f.eks. gennemført, at de ikke længere selv skulle betale for den nål, tråd og fingerbøl, som de anvendte til syning af hattene.

I 1933 viste det sig, at situationen, trods det ministerielle lån, fortsat ikke var under kontrol, idet man måtte meddele Handelsministeriet, at virksomheden ikke kunne overholde betalingen af de aftalte ydelser og derfor søgte om en lempeligere ordning. Ministeriet var ikke særligt forhandlingsvenligt og overgav sagen til en overretssagfører Park. Efter langvarige forhandlinger kom man frem til et acceptabelt kompromis i juni 1935. En af ministeriets betingelser for at forlænge lånet var, at Bjarne Senn blev udnævnt til direktør med fælles prokura med Hans Cohn, hvilket Senn dog modsatte sig, da Cohn på dette tidspunkt lå syg i Karlsbad. Det endte med, at denne passus faldt ud, men lånet blev bevilget alligevel.

Statslån

I de følgende år fortsatte skærmydslerne med Handelsministeriet om lånet, og da situationen i 1938 igen var prekær, satte ministeriet under *Johs. Kjærbøls* ledelse trumf på og forlangte, at indtil restgælden, der da var på 112.000 kr, var afviklet, måtte der ikke udbetales tantieme eller gratia-

De færdigformede hatte er ved at være klar til nedpakning fra (fin–)pudseriet. Foto fra omkring 1930, optaget af fotograffirmaet Bloch & Claussen A/S, Vesterport 213. (By)

ler af nogen art. Herudover forlangte ministeriet indsat en af ministeriet udpeget rådgivende ingeniør og driftsøkonom fra firmaet *Otto Rostrup* til at gennemgå firmaets økonomi og organisation med det formål at fremskaffe bedre resultater. Dette blev indledningen til et langt og positivt samarbejde med firmaet.

Båndvæveriet

Fabrikken havde som tidligere nævnt sin egen fabrikation af silkebånd til herrehattene ledet af væver C. V. Pedersen. Båndvæveriet var oprindeligt placeret på 2. sal i den nye fabriksbygning fra 1919. I 1933, hvor vævene i mellemtiden var flyttet til den gamle fabriksbygning ud mod Strandvejen, blev der brug for den plads, som vævene optog. Da der samtidigt var blevet mulighed for at købe hattebåndene billigere fra England, overtog C.V. Pedersen maskinerne og restlageret (bl.a. af cigarbånd, som

man også fremstillede!) og flyttede det hele til ejendommen »Askebakken« på Rundforbivej i Nærum.[21]

Samme år, 1933, blev det nødvendigt at inddrage den bolig, som Bjarne Senn og hans familie havde beboet, til bogholderi m.v. Familien lejede sig derfor ind i villa »Skovbakkehuset« på Strandvejen ved foden af Aggershvile Bakke. Her boede de et par år, indtil de i 1935 købte ejendommen »Skovhuset« i Nærum på hjørnet af Hegnsvej og Nærum Hovedgade, hvor de boede resten af livet.

Villa Solbakken

Familien Cohn fraflyttede i samme periode direktørboligen. Deres del af huset blev ombygget til ekspeditions- og lønningskontorer. Fra den i 1933 afdøde grosserer *Holger Druckers* bo købte de i 1935 »Villa Solbakken« ved Strandvejen få hundrede meter nord for Hattefabrikken.[22] En væsentlig del af grunden var i forvejen solgt fra af boet til et konsortium, som byggede boligkomplekset »Solgården« på det nordlige hjørne af Strandvejen og vejen op til Nærum.[23]

En af de få strejker, som virksomheden oplevede, indtraf i øvrigt nogenlunde samtidig med udvidelserne på fabrikken, der ud over kontorhu-

En af Hattefabrikkens gamle funktionærboliger ud mod Strandvejen med selve fabriksbygningen i baggrunden.
Foto fra omkring 1950. (By)

set også omfattede en ny arbejderboligblok ved engstien bagved fabrikken. Strejken foregik i 1934, da et forligsresultat for tekstilbranchen blev forkastet af hattearbejderne. Strejken varede kun to uger og endte med et forlig, der dog mest var til firmaets fordel.[24]

EKSPORT

Tekstilfabrikantforeningen, som ledelsen af fabrikken havde meldt sig ind i, henledte i 1936 Handelsministeriets opmærksomhed på flere tilfælde af tysk dumping af hatte på markedet. Efter næsten to års forhandlinger endte det dog med, at handelsminister Kjærbøl i 1938 sagde nej til yderligere foranstaltninger til at begrænse importen fra Tyskland.

Produktionen i Skodsborg nåede samme år op på 53.660 dusin. Ønskede man yderligere vækst, var den eneste vej selv at forsøge sig på eksportmarkederne. Allerede i begyndelsen af 1930'erne havde Hattefabrikken etableret sig på den nordiske scene, men udvidelser i Skandinavien, særligt i Norge og Sverige, krævede store investeringer i kraftig konkurrence med den stærke tyske hatteindustri.

I 1939 blev Bjarne Senn optaget i aktieselskabets bestyrelse og *H.W. Jacobæus*, der i 1923 havde afløst den afdøde Carl C. Jensen i bestyrelsen, overtog formandskabet for A/S Dansk Hattefabrik. I januar samme år fik fabrikken også tilført nyt blod på den tekniske side, idet *Hans W. Bellers* fra Guben, en søn af Hans Cohns kusine, tiltrådte som teknisk leder af valkeriet. Bellers havde arbejdet i Berlin-Gubener Hutfabrik, men han valgte at blive i Danmark, da Verdenskrigen brød ud syd for Danmarks grænser. I 1940 blev han gift med *Bitten Andersen*, som var datter af én af fabrikkens ældste arbejdere, *Hans Andersen*.

Hans W. Bellers

FABRIKKEN UNDER 2. VERDENSKRIG

Krigens komme i 1939 ændrede den kommercielle situation for den danske hatteproduktion til det bedre. I Tyskland fik man andet at se til end at producere hatte, og landets exporttilskud til denne produktion bortfaldt. Dermed kunne den danske hattefabrikation konkurrere på lige fod med Tyskland, da eksporttilskuddets bortfald medførte væsentlige prisforhøjelser her. På det tidspunkt rådede man over lagre af råprodukter til ca. 5 måneders produktion. Samtidig rustede man sig til fremtidige problemer med importen af f.eks. hårfiltstumper til herrehatte fra England, hvorfor man udbad sig støtte fra fagforeningen til ansøgningen om valutahjælp hos Valutacentralen.

De ældste hattearbejdere

Kort før besættelsen kunne to af fabrikkens arbejdere, *Carl Nielsen og Jens Jensen*, der havde været med fra den spæde begyndelse i Brede, fejre deres 50 års jubilæum den 17. marts 1940.

I kølvandet på den vanskelige situation efter 9. april søgte bestyrelsen i slutningen af 1940 at udvide aktiekapitalen, men forgæves. I takt med at krigen skærpedes, blev råvarerne stadig sværere at opspore. Flere og flere leverandører blev afskåret fra transportmuligheden til Danmark. For at afhjælpe råvareproblemet begyndte man at iblande såkaldt shoddy i filten, dvs. regenererede uldfibre fremkommet ved opkradsning af uldne klude. Dette støvede forfærdeligt, og det blev derfor nødvendigt at karte materialet om natten. I januar 1942 medførte krigen også, at man løb tør for kul, således at hele produktionen gik i stå i vintermånederne.

Hans Cohn flygter til Sverige

Hans Cohn, der var af tysk-jødisk familie, følte sig mere og mere truet i det tysk-besatte Danmark og forsøgte derfor at sikre sig og sine værdier bedst muligt. Det førte til, at han i marts 1943 overdrog sin bolig, »Villa

Spinderiet i 1943. Under krigen blev det nødvendigt at supplere den rene hvide uld med »shoddy«, som blev fremstillet ved oprivning af gamle farvede klude. Foto i privateje.

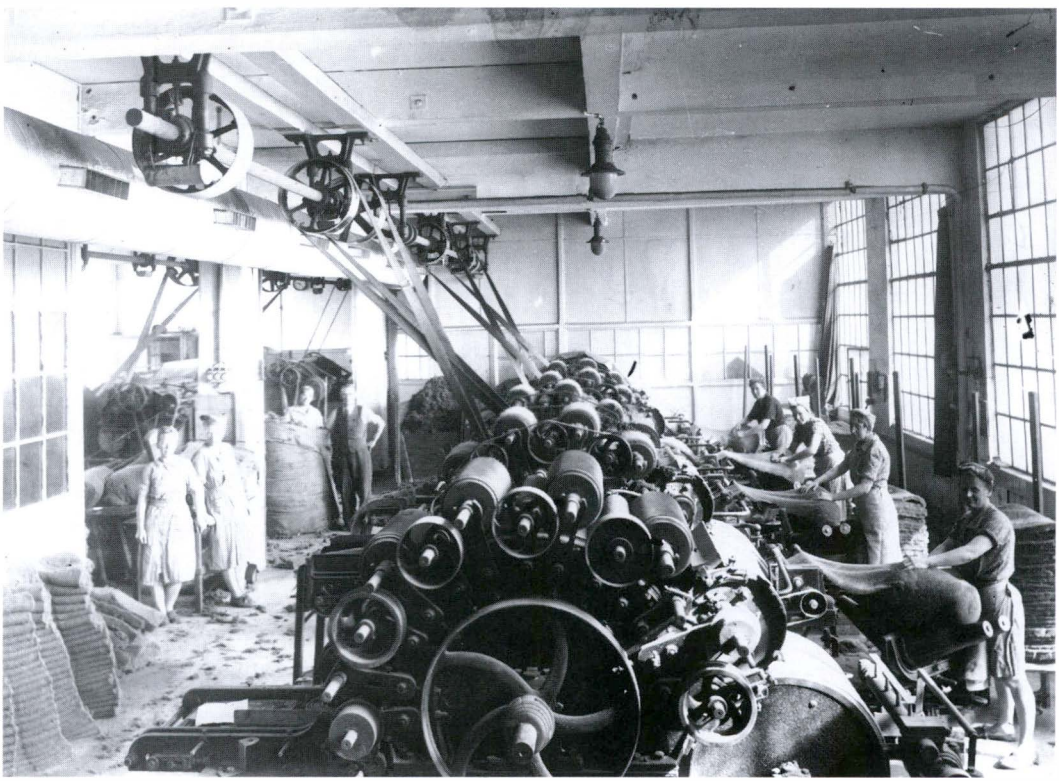

Hattefabrikkens personale i 1943 eller 1944 efter at Hans Cohn var draget til Sverige. Den forreste bænk er indtaget af ledelsen samt tre af fabrikkens ældste arbejdere, der da var blevet forfremmet til afdelingsledere. I midten sidder direktør Bjarne Senn med slips og hat, mens de tre andre, yngre ledelsesrepræsentanter, Hans W. Bellers, Søren Andersen og Carl Wex, bemærkelsesværdigt nok ikke bærer hat i modsætning til afdelingslederne, Iversen, Bendtzen og Svendsen. Bagved optræder fabrikkens øvrige personale stort set alle uden hat. Willemoes' fotoalbum. (By)

Solbakken« til firmaet, således at denne ikke kunne beslaglægges af tyskerne. Da jødeforfølgelsen satte ind i Danmark den 2. oktober 1943, blev Cohn advaret i tide, og familien slap afsted til Sverige med en nordsjællandsk fiskerbåd. Han og familien boede i Sverige til krigens ophør. Regnskabet for 1943 bærer den lakoniske efterskrift: »Firmaets administrerende direktør Hans Cohn opholder sig for tiden ikke i landet«.

Nød lærer som bekendt nøgen kvinde at spinde, så da produktionen i krigens sidste år blev næsten umulig at opretholde, fandt man på råd. En af firmaets grossistkunder havde i begyndelsen af 1943 leveret en samling

Danica Rense Service

brugte hatte til fabrikken til rensning, og denne idé greb man med kyshånd: »Danica Rense Service« blev hurtigt landskendt og en meget populær virksomhed. I al hast fik man organiseret sig med indlevering hos alle Danica's kunder, og hurtigt var man i stand til at gennemføre oprensning og ny-garnering af herrehattene, så de brugte og mere eller mindre slidte hatte fortsat kunne anvendes. Da den normale fabrikation på dette tidspunkt var reduceret til et absolut minimum på grund af manglen på materialer, muliggjorde rense-aktiviteten, at man kunne holde sammen på personalet, indtil det i efteråret 1945 igen blev muligt at genoptage normal fabrikation. Pr. 1. maj 1946 ophørte den ellers så givtige renseservice. Omstillingen af produktionen til rense-aktiviteten medførte forskellige fagmæssige problemer, idet alle normer blev ændret i lyset af krigstidens betingelser. I sommeren 1944 opstod der en uoverensstemmelse med syerskerne om afgarnering af de gamle hatte, og det endte med en strejke, hvor fabrikkens 16 syersker aktionerede på grund af de opståede ulemper som følge af dårligt sygarn! Men i efteråret genindtrådte Lauritz Olsen endnu engang som fabrikkens fagforeningsformand.[25] Et forbilledligt samarbejde mellem firmaet og fagforeningen skabtes i de følgende år, et frugtbart samarbejde som også omfattede den i 1945 nyudnævnte forretningsfører i Hatte- og Buntmagerforbundet *Frithiof Holst*.

Renseaktiviteten medførte også et behov for en kapitalforøgelse, hvorfor det på et bestyrelsesmøde 29. juli 1943 blev vedtaget at fordoble aktiekapitalen fra 180.000 kr. til 360.000 kr., idet de hidtidige aktionærer fik aktierne tilbudt til pari-kurs. Det blev senere meddelt, at Hans Cohn havde købt alle de nye aktier.[26]

Hans Cohn vender hjem

Hans Cohn med familie kom hjem fra eksilet i Sverige allerede fem dage efter befrielsen, den 10. maj 1945. Familien blev budt velkommen og hyldet ved et spontant arrangement, hvor hele virksomhedens besætning med fagforeningsformand Lauritz Olsen i spidsen tog imod den hjemvendte direktør. Senere på sommeren fejredes befrielsen med en af fabrikken støttet fest på restaurant »Udsigten« i Skodsborg, en fest som også blev gentaget på årsdagen i de følgende år.

Året efter var alle hjul i gang, og arbejderantallet steg i løbet af 1946 fra 88 til 180. Produktionen var dette år større end umiddelbart før krigen bl.a. på grund af genoptagelsen af eksporten til Norge og i 1947 også til Sverige. Væksten medførte også større behov for pasning af arbejdernes børn, og en vuggestue og børnehave blev indrettet i et par lejligheder i boligrækken bag ved fabrikken.

Familien Cohn kom tilbage fra det ufrivillige eksil i Sverige under krigen allerede den 10. maj 1945, og blev modtaget af hele fabrikkens besætning. Betty og Hans Cohn sidder i forgrunden, og bag dem Bjarne og Merete Senn. Mellem fru Senn og Hans Cohn ses den tidligere nævnte Edvard Andersen, hvis mor arbejdede i spinderiet i 1920.
Foto Enrico Gudnitz. (By)

RATIONALISERING, MODERNISERING OG NY LEDELSE

Cohn dør 1947

Da alt så ud til at gå allerbedst, afgik Hans Cohn ved døden den 31. juli 1947. Cohn nåede at være firmaets administrerende direktør i 42 år, og han havde stor ære af og en afgørende indflydelse på, at Hattefabrikken i Skodsborg ved hans død havde udviklet sig til Nordens største inden for branchen. Den 29. september 1947 udnævntes Bjarne Senn til Cohns efterfølger som direktør.

Den store stigning i produktionen medførte snart indførelsen af et helt nyt begreb i samarbejdet med arbejderne: rationalisering. Det indebar, at aftaler om akkordsatser nu blev truffet på basis af tidsstudier. Til dette formål ansattes *Sven Åke Andersson*, som var uddannet hos en af pionererne indenfor rationaliseringsområdet, *Mogens Jacobsen*. Samarbejdet med hattearbejderne om denne modernisering forløb overraskende godt. Allerede i 1947 kan man i fagforeningens beretninger læse, at der blev opnået væsentlige forbedringer af lønniveauet på baggrund af tidsstudieakkorderne, som også blev indarbejdet i den nye overenskomst, som ved-

Den 4. november 1947 kunne direktør Bjarne Senn fejre sit 25 års jubilæum. Han er her fotograferet ved modtagelsen i forhaven til fabrikken. I baggrunden til højre for direktøren ses Torben Senn (med butterfly). Den yngre kvinde med den hvide hat er Hans Cohns datter Eva og yderst til højre står Hans Cohns enke fru Betty Cohn (1885-1974) samt den mangeårige bestyrelsesformand, direktør H.W. Jacobæus (1881-1974), der havde været ansat hos Modeweg siden 1905. Foto i privateje.

toges i juni 1948. I bemærkningerne dertil noteres det, at lønningerne, som i 1939 havde været 1,30 / 0,82 kr. pr. time for henholdsvis mænd og kvinder, nu var fordoblet til henholdsvis 2,60 og 1,85 kr. pr. time. Samtidigt noteres det, at der nu er ansat 201 arbejdere på fabrikken.

Inspirationen fra USA

Til tidens tekniske fremskridt og forbedringer hørte, at man nu efter amerikansk forbillede fik air-conditionering i råvareproduktionen for at holde en ensartet fugtighedsgrad, ligesom rørtransportsystemer til transport af råmaterialer indførtes mellem de forskellige processer på de forskellige etager. Dertil kom anskaffelsen af nye højeffektive, rustfrie farvemaskiner med væsentlig forhøjet kapacitet, og inspireret af samarbejdet med det amerikanske firma *Bollman* i Danbury, Conn, anskaffedes automatiske maskiner til afløsning af det meget belastende håndarbejde med at spinde stumperne.

På boligområdet skete der også en positiv udvikling, idet man erhvervede en grund nær hattehuset »Skodsborghus« på Nærum Hovedgade. Her indviede man i 1947 endnu en ejendom med moderne lejligheder (i

dag nr. 17-21). Hermed rådede fabrikken over godt 100 lejemål, og hovedparten af de ansatte boede i firmaets ejendomme.

Torben Senn indtræder i firmaet

1. december 1950 tiltrådte Bjarne Senns søn, *Torben Senn*, som driftsleder af hårhattefabrikationen. Baggrunden for at indtræde i ledelsen var bl.a. et år som voluntør på en af datidens førende herrehattefabrikker i Europa, firmaet *Failsworth Hats Ltd.* i Manchester. I et tæt samarbejde med *Stetson Hats* i USA havde Failsworth udarbejdet et fuldkommen nyt og effektiviseret koncept til færdigfabrikation af herrehatte, hvor de fleste håndarbejdsprocesser blev afløst af maskinel produktion. En af de første opgaver var at medvirke til indkøbet af de nye amerikanske maskiner.

UNDER SKIFTENDE KONJUNKTURER

I begyndelsen af 1950'erne steg konkurrencen udefra atter. Nye firmaer fra Italien, Belgien, England og lidt senere Vesttyskland trængte sig ind på det frie marked. En vis stagnation fulgte i Skodsborg, hvor arbejderantallet faldt fra langt over 200 til 171 i juni 1952, og der indtrådte tilmed

De i 1947 opførte nye hattehuse på Nærum Hovedgade 17-21. I en pjece fra Hattefabrikken betegnes de som »moderne personaleboliger«, hvad de jo også var i 1947.
Jubilæumsskrift fra Hattefabrikken i Skodsborg, 1955. (By)

perioder med nedsat arbejdstid for de tilbageværende arbejdere. For at forbedre vores konkurrenceevne intensiveredes rationaliseringsarbejdet, og selv arbejderne organiserede rationaliserings-kurser og uddannede »tidsstudiefolk«, der kunne medvirke ved akkordfastsættelser.

Det sociale fællesskab

Selv om hattefabrikationen er en af de mest konjunkturfølsomme produktioner, var der et fasttømret socialt fællesskab i det lille fabrikssamfund i Skodsborg. Det hang bl.a. sammen med, at arbejderne i perioder

Foreningen »Dansk Arbejde« afholdt i oktober 1951 en stor udstilling i Forum, hvor Hattefabrikken deltog med en smuk stand tegnet af kgl. bygningsinspektør Niels Koppel.
Under loftet hænger alle mulige typer og farver af stumper, ligesom der på væggene vises mangfoldigheden af typer i herrehattefabrikationen. (By)

med arbejdsløshed ikke blev opsagt i deres lejemål, og man således altid havde en erfaren arbejdsstyrke til rådighed, når konjunkturerne atter vendte. Hvert år var der fælles sommerudflugt, og der blev afholdt store julefester for hele personalet og deres ofte børnerige familier. Sangforeningen var vistnok den første arbejderforening i Skodsborg, lidt senere opstod der en fodboldklub, som først spillede på en græsplæne, som en villaejer stillede til rådighed ved Strandvejen, men senere holdt til på Rundforbi Stadion i Nærum. Efter krigen blev der dannet en bordtennisklub, som holdt til i lokalet på 1. sal i kantinebygningen, og i 1951 kom kunstforeningen til, hvilket på den tid var temmelig enestående blandt fabriksarbejdere. Her blev uddelt kunstværker til medlemmerne og afholdt foredrag, arrangementer og udflugter. Bl.a. holdt den lokale kunstner *Jørgen Andersen-Nærum* et velbesøgt foredrag om kunstforståelse. Kunstneren, der boede ved Nærum Gadekær malede i 1947 et herligt billede af hattehuset »Højdenborg« ved Nærum Torv. Dette hattehus blev nedrevet i 1960'erne.[27]

Hatte- og Buntmagerforbundets 50-års jubilæum

Den 19. november 1951 fejrede Dansk Hatte- og Buntmagerforbund 50 års jubilæum, og et udtryk for det gode samarbejde var, at firmaledelsen deltog i hovedforbundets fejring af jubilæet.

Siden 1931 havde man importeret hårfiltstumperne fra kanin og harehår, men i 1953 begyndte fabrikken i Skodsborg selv at producere hårfilt, idet man dette år overtog en mindre belgisk filtfabrik og flyttede hele

Hattefabrikkens ledelse i midten af 1950'erne. Fra venstre til højre: Prokurist Torben Senn, prokurist Erik Nielsen, adm. Direktør Bjarne Senn, teknisk underdirektør Hans W. Bellers, ekspeditionschef for herrehatte Carl Wex, expeditionschef for damestumper H. C. Thrane.
Jubilæumsskrift fra Hattefabrikken i Skodsborg, 1955. (By)

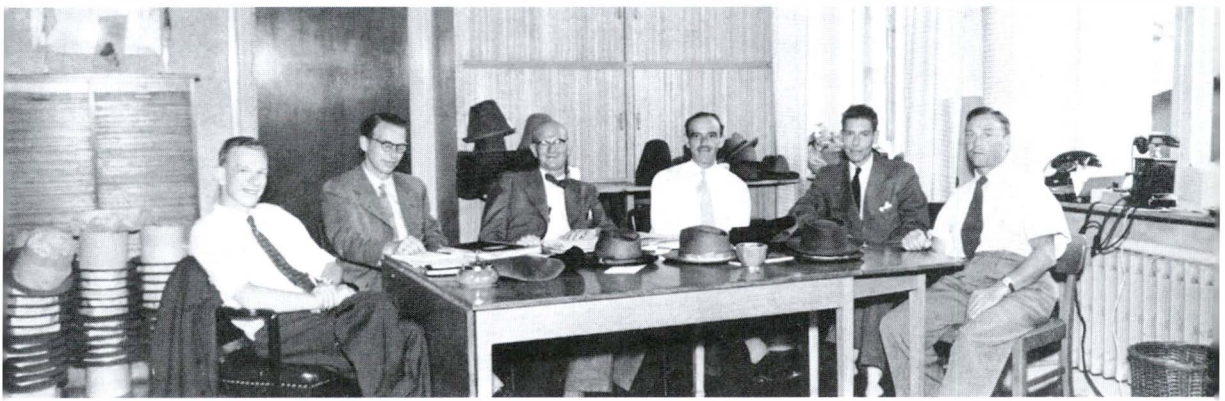

Fagforeningens bestyrelse på Hattefabrikken i 1950'erne. I midten troner Formanden Lauritz Olsen, der havde været med i foreningens bestyrelse siden 1919 og med enkelte afbrud formand fra 1924. Omkring ham ses siddende fra venstre Willemoes Jensen, Hedvig Larsen, Laurits Petersen, Magnus Jensen. De to stående kvinder er Clara Wiinberg og Ingeborg Espersen.
Willemoes' fotoalbum. (By)

maskineriet herop. Det blev installeret i stueetagen i den gamle fabriksbygning langs Strandvejen. I begyndelsesfasen ansattes midlertidigt nogle belgiske teknikere. Med tiden lykkedes det at opnå et rimeligt kvalitetsniveau i fabrikationen af hårstumper, og snart kunne vi tilbyde vore skandinaviske kunder i damehatte-branchen adskillige versioner hårfilt.

I midten af 1950'erne begyndte man endvidere med succes at fremstille mønstrede uldfiltstumper til damehatte. Det foregik ved, at man efter spindingen pålagde felter af forskelligt forfarvet materiale og ved, at man indpressede forskellige mønstre i overfladen af de færdige stumper, således at mønstret kom til at fremstå som relief.[28] På denne måde skabte man helt nye muligheder til damehattene, og denne ide slog godt an på alle vore markeder.

Stump: grundformen af enhver hat. Betegnelsen »en stump« er branchens navn for den koniske grundform af halvfabrikatet til en hat, det være sig en herre- eller damehat.
Jubilæumsskrift fra Hattefabrikken i Skodsborg, 1955. (By)

Foto fra sliberiet i begyndelsen af 1950'erne. I sliberiet blev stumperne overfladebearbejdet. En ganske »stovet« beskæftigelse, hvorfor der, som det fremgår af fotografiet, var afsugningsanlæg til hver enkelt arbejdsplads. Jubilæumsskrift fra Hattefabrikken i Skodsborg, 1955. (By)

Hans Bellers og Torben Senn underdirektører

Det gik igen den rigtige vej. I efteråret 1955 nåede fabrikken op på et personale på omkring 260 personer. Man kunne således fejre virksomhedens 50 års jubilæum den 20. september 1955 i optimismens ånd, og i tråd med væksten udnævntes nye underdirektører: Hans W. Bellers og Torben Senn.[29] På omtrent samme tid blev Hattefabrikkens direktør Bjarne Senn udpeget til vicepræsident i branchens europæiske organisation, Association Européenne de Fabricants de Chapeaux, en position han beholdt i filthattenes sidste blomstringstid frem til midten af 1960'erne.

Fremgangen fortsatte de følgende år, ikke mindst i kraft af stigende markedsandele for vore herrehatte på det norske og svenske marked. Dertil kom en lovende udvikling i eksporten til det store vesttyske og hollandske marked. Til gengæld begyndte indlandssalget at gå tilbage, men det vigende danske marked opvejedes dog let af den stigende eksport. Det hele kulminerede i 1957, hvor årets arbejdsløshed nåede sit absolutte minimum med kun 3,5% på helårsbasis mod 23,5% få år tidligere.

»På lånt tid«

Men som det skulle vise sig: »vi levede på lånt tid«. Set på europæisk plan foregik der store omvæltninger i anden halvdel af 1950'erne. Og først og fremmest bilens udvikling som hvermands eje havde afgørende –

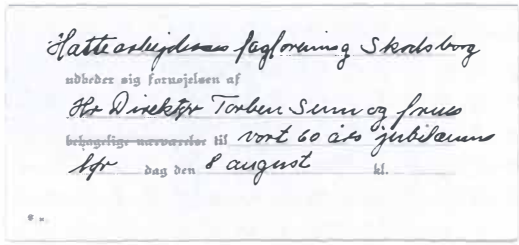
Hattearbejdernes fagforening Skodsborg
udbeder sig fornøjelsen af
Hr Direktør Torben Senn og frue
~~behagelige nærværelse~~ til vort 60 års jubilæum
lørdag den 8 august kl.

8. august 1961 fejredes fagforeningens 60 års jubilæum. Et udtryk for det gode samarbejde på Hattefabrikken var, at firmaets ledelse deltog i festen, både ved den formelle reception og den efterfølgende gemytlige fejring af dagen hos skovløber Heberg i Skodsborg. Original i privateje.

negativ – betydning for vores branche. Med bilen blev der mindre behov for at iføre sig hat. I første omgang gjaldt det chaufføren = manden, men det varede ikke længe, før også kvinderne holdt op at gå med hatte.

Allerede i 1958 sporedes den faldende aktivitet, og arbejdsløsheden nåede dette år op på 19,75%. Nedgangen afspejlede sig også inden for faget, idet fagforeningen for hatte- og buntmagere i 1958 blev sammensluttet med Dansk Skrædderforbund og få år senere, i 1961, indgik i Dansk Beklædningsarbejderforbund. Fabrikationen blev dog holdt gående ind i 1960'erne, og eksporten udvidet til nye markeder. På et vist tidspunkt solgte vi vore hatte så langt borte som i New Zealand.

Folkevogns-kasketter

Fabrikken har gennem hele sin eksistens frembragt alle typer af filthatte til herrer lige fra de hårdt stivede, sorte bowlerhatte over Mr. Edenhatte til brogede og melerede typer sportshatte. Dertil kom alle mulige typer halvfabrikata til damehatte. Af mere specielle typer kan nævnes spejderhatte, specielle typer hatte til teatrene, nogle få (3!) Pjerrot-hatte. I 1960'erne havde vi betegnende nok en vis succes med at producere de såkaldte folkevognskasketter.

Produktionen af filthatte var stærkt præget af varme, fugtighed og kemikalier af forskellig art, og arbejdet hermed var, trods de tekniske hjælpemidler, i høj grad af manuel karakter og dermed også for mange processers vedkommende en fysisk krævende opgave. Når man dertil lægger, at lønniveauet absolut ikke hørte til de højere, indebærer det, at arbejdspladsen bød på andre, mindre håndgribelige fordele, idet en stor del af besætningen arbejdede og levede på fabrikken i adskillige årtier. Mange familier arbejdede i flere generationer samtidigt, og mange familier blev gennem giftermål nært forbundne.

Men set fra en hattefabrikants synspunkt var den endelige og triste konsekvens af bilismens fremstormen og 1960'ernes skiftede modebillede, at det ikke længere var muligt at opretholde den meget arbejdskraftkrævende produktion af hatte i et land med vort høje lønniveau.

Hattefabrikant blev årets tekstilpioner

Højtidelighed i Ingeniørforeningen, da direktør Bjarne Senn fik overrakt hædersprisen

Årets tekstilpioner blev udnævnt i går ved en højtidelighed i Ingeniørforeningen. Det blev direktør Bjarne Senn, A/S Dansk Hattefabrik i Skodsborg, der fik overrakt humlebien. Da fabrikant Alfred Lund i 1963 trådte tilbage som formand for Textilfabrikantforeningens eksportudvalg, indstiftede han hædersbevisningen, »Årets Textilpioner«, symboliseret ved en humlebi. Når man har valgt humlebien, skyldes det, at humlebiens krop ifølge alle flyvetekniske teorier er for tung i forhold til dens vingefang til, at den kan flyve. Humlebien ved det ikke, og derfor flyver den alligevel.

Ved overrækkelsen af hædersbevisningen sagde formanden for Textilfabrikantforeningen, direktør, civilingeniør Jørgen G. Hansen, at det var helt i Alfred Lunds ånd, når vi har bedt direktør Bjarne Senn, Dansk Hattefabrik, Skodsborg, om at modtage udnævnelsen som årets tekstileksportpioner.

Direktør Jørgen G. Hansen sagde — henvendt til direktør Senn: Allerede i 1920'rne forsøgte De at eksportere. Selv om det blev ved forsøget, var grunden dog lagt, og fra begyndelsen af 1930'rne har De kunnet opretholde en stadig eksport af hatte og hattestumper, uanset hvor hårde konkurrencevilkårene har været. Krigsårene afbrød denne han-

Formanden for Textilfabrikantforeningen, direktør Jørgen Hansen (til venstre), overrækker direktør Bjarne Senn hædersbevisningen, en humlebi, som årets tekstilpioner.

Udsnit af artikel i Berlingske Tidende, 18. maj 1968, i anledning af hædersprisen til Bjarne Senn som »årets tekstilpioner«. Modsat den øvrige tekstilbranche blev Hattefabrikken hurtigt indrettet mod eksportmarkederne, da det hjemlige marked begyndte at vige.

Årets tekstilpioner

I 1967 forlod undertegnede firmaet for at begynde i en helt anden branche, men blev dog kort tid efter indvalgt i Hattefabrikkens bestyrelse. Året efter, 1968, blev direktør Bjarne Senn udnævnt til årets tekstilpioner på baggrund af sin succes som eksportør, hvor 70% af produktionen blev solgt til udlandet. I den anledning blev han tildelt Tekstilfabrikantforeningens hæderstegn: en sølvcigaretæske med en humlebi på låget, som skulle symbolisere overvindelsen til at give sig ud på eksportmarkederne selv om dette, ligesom humlebiens flyvning, på forhånd kunne forekomme uigennemførligt.

Nu afdøde læge Olaf Hassing havde mange patienter i »Gaden« bag fabrikken, hvor en del af de ansatte boede. Hassing har optaget dette foto (formentlig omkring 1960). Det giver et meget godt indtryk af det nu forsvundne miljø omkring arbejderboligerne på Hattefabrikken i Skodsborg.
Foto i privateje.

LUKNING

Men på trods af al hæder var udviklingen uafvendelig. Ved årsskiftet 1969/70 nedlagdes hattefabrikationen definitivt, og hele fabrikskomplekset blev overdraget til Søllerød Kommune. I første omgang blev bygningerne udlejet til formål af meget forskellig art. F. eks. blev der på et tidspunkt produceret glasfiberbåde, sprinkleranlæg, spøg og skæmt, sandpapir, Nefa-lygter og damestrømper i den nedlagte hattefabriks bygninger. En af lejerne var firmaets tidligere underdirektør Hans W. Bellers, som ikke uden videre var parat til at give op og under navnet Eurofelt videreførte en mindre del af færdigvarefabrikationen, som omfattede bl. a. spejderhatte, garderhatte til det norske hof og andre specialartikler. Denne fabrikation, som er baseret på importerede stumper, blev senere flyttet til København, hvor den blev fortsat af firmaet Andersen og Berner fra 1986.

Fabrikken likviderer

Ved likvidationen af aktieselskabet Dansk Hattefabrik, som blev vedtaget i december 1972, blev firmaets boliger i Nærum solgt fra, og den sidst opførte ejendom på Nærum Hovedgade blev udstykket i ejerlejligheder, som blev tilbudt de tidligere ansatte beboere til en favorabel pris. Adskillige af lejlighederne bebos stadigt af Skodsborgs sidste hattearbejdere og deres efterkommere. Samtidig oprettedes en fond med navnet »Direktør Hans Cohn's Jubilæumslegat«, hvis renteafkast årligt uddeles dels til værdigt trængende tidligere medarbejdere og deres efterkommere og dels til en begrænset del af Cohns familie.

Udbyttet

Ved den afsluttende generalforsamling i likvidationsboet, den 22. april 1976 kunne det konstateres, at der, efter at alle kreditorer var dækkede, kunne udbetales 94,45% til aktionærerne.

NEDRIVNINGEN

I 1979, hvor komplekset stod foran nedrivning, raserede en pyromanbrand den oprindelige fabriksbygning, som nedbrændte. Dermed for-

I Hattefabrikkens tidligere afbegningsanlægs lokaler i den sydligste ende af fabriksgården indrettede fabrikkens tidligere underdirektør Hans W. Bellers efter lukningen en mindre hattefabrikation under havnet Eurofelt. Her ses Bellers i færd med at betjene hattepressen. På hylden oven over ligger forskellige hatteforme.
Foto fra 1978 i privateje.

Hattefabrikken under nedrivning i sommeren 1980. I baggrunden skimtes gavlen af det gamle Hotel Øresund på Standvejens kystside overfor Skodsborgvej. Willemoes' fotoalbum. (By)

svandt den industrihistorisk mest interessante bygning, den gamle klædefabrik. I 1980 blev resten af fabrikken revet ned. Man kan helt sikkert begræde, at der herved forsvandt en epoke i Skodsborgs historie og et vigtigt industri- og kulturhistorisk monument. Men på den kostbare Strandvejsgrund var det ikke muligt at bevare de gamle og udtjente fabriksbygninger og arbejderboliger. I 1983 opførtes boligkomplekset Skodsborg Strandhave på grunden som et veltilpasset anlæg til Sanatoriet – det nuværende Skodsborg Sundhedscenter – på nabogrunden. Komplekset er tegnet af arkitekterne *Friis og Moltke*, og hovedideen er, at byggeriet skulle klinge sammen med sanatoriets »hvide by«.[30]

Skodsborg Strandhave

KILDEMATERIALE

Arbejderbevægelsens Arkiv og Bibliotek: Hatte- og Buntmagerforbundets Arkiv.
Byhistorisk Arkiv – Sollerød Museum: Fagforeningsprotokoller og andet materiale fra lokalafdelingen af Hatte- og Buntmagerforbundet.
Byhistorisk Samling for Lyngby-Taarbæk Kommune: I. C. Modewegs arkiv.
Erhvervsarkivet, Århus: A/S Dansk Hattefabriks arkiv: bestyrelsesdokumenter, regnskaber m.v.
Københavns Stadsarkiv, Københavns Rådhus: Diverse dokumenter vedr. I. C. Modeweg og Dansk Hattefabrik, bl.a. stiftelsesdokumentet.
Rigsarkivet: Akiteselskabsregistret, diverse dokumenter vedr. A/S Dansk Hattefabrik.

Værdifulde oplysninger er også indhentet ved samtaler med tidligere ansatte især Hans W. Bellers, Eli Christiansen, Hans Holm og fru Sonja Madsen, samt nu afdøde Kaj Madsen og Enrico Gudnitz.

Jeg er Jeppe Tønsberg, som er leder af Lyngby-Tårbæk kommunes Byhistoriske Samling, en stor tak skyldig for hans utrættelige assistance ved indledningen til denne for mig helt nye type opgave. Tak også til samarbejdspartnere på Sollerød Museum og Byhistorisk Arkiv.

NOTER

1 Jfr. O.J. Rawert: Kongeriget Danmarks industrielle Forhold, 1850. Genudgivet i 1992 med et forord af Niels Peter Stilling, s. 574f.
2 Jeppe Tønsberg: Brede Klædefabriks produktionsbygninger. Lyngbybogen 1999, s. 36f.
3 *Strøggarn* er, i modsætning til *kamgarn*, garn spundet af relativt korte fibre af uregelmæssig længde.
4 Guben ligger på begge bredder af floden Neisse, der i dag danner grænse til Polen, ca. 60 km syd for Frankfurt a.d. Oder.
5 I en notits fra Københavns Amts Avis fra 12. december 1889 meddeltes det offentligt, at man »i nær Fremtid vil paabegynde Tilvirkningen af Klædes-Hatte, der tidligere udelukkende er blevet fabrikeret i Udlandet. Fabrikationen skal ledes af en Tysker, der er indkaldt fra Frankfurt a.d.Oder.«
6 Jeppe Tønsberg, Lyngbybogen 1999, s. 42.
7 Ifølge Mandtalslisten 1906 for Lyngby-Taarbæk Kommune flyttede Cohn til Kommunen i 1905. Det er således ikke korrekt, når det i Sollerødbogen 1992, s. 122, oplyses, at Hans Cohn kom til Brede allerede i 1900. Chr. Reinhold: På hat med et halvt århundrede. Sollerødbogen 1992, s. 120-161.
8 Fagforeningen udvidedes senere til at blive landsdækkende og fik ved stiftelsen i 1901 navnet »Hattearbejder-forbundet i Danmark« . 1.april 1917 sluttede forbundet sig i øvrigt sammen med buntmagerne, så navnet herefter blev Dansk Hatte- og Buntmagerforbund. Dette bestod indtil 1958, hvor det indgik i Skrædderforbundet og endelig fra 1961 endte i Dansk Beklædningsarbejderforbund.

9 Næstformand var Hans Andersen. Johan Svendsen, som senere blev afdelingsleder i sliberiet, var revisor.
10 Jeppe Tønsberg: Børnearbejde i dansk tekstilindustri. Brede Klædefabrik 1870-1913. Tidsskriftet Arbejderhistorie 1997/3.
11 Jfr. Niels Peter Stilling: Skodsborg, 4.136 meter mellem skov og strand, 2003, s. 16-22.
12 Niels Peter Stilling: Rawert i Søllerød. Af en dansk rejsendes billeddagbog fra industriens pionertid. Søllerødbogen 1985, s. 97-98. Jfr. O. J. Rawert 1850, s. 351ff.
13 Niels Peter Stilling i Bo Bramsen (red.): Strandvejen før og nu, bd. 1. 1995, s. 344f.
14 Jfr. Knud Weise: Rundt om Møllеåen. Søllerødbogen, 1987, s. 106.
15 Jfr. Chr. Reinhold: På hat med et halvt århundrede. Fra arbejdskamp og dagligdag ved Skodsborg Hattefabrik 1905-1945. Søllerødbogen 1992, s. 125.
16 Jørgen Berg: Da telefonen kom til Søllerød. Søllerødbogen 1998, s. 119f.
17 I den forbindelse kan det nævnes, at *H.W. Jacobæus* kom ind i firmaets bestyrelse i 1923, efter at også Carl C. Jensen var afgået ved døden, og bankdirektør *Mik-Meyer* fra Landmandsbanken havde overtaget formandskabet. Jacobæus forblev medlem af bestyrelsen og var formand efter Mik-Meyer fra 1939, til han fratrådte i begyndelsen af 1970'erne.
18 Om *Lauritz Olsen*, Se Chr. Reinhold, Søllerødbogen 1992, s. 135ff.
19 Som revisor valgtes dette år det velanskrevne firma *C. Jespersen*, som forblev firmaets revisorer lige til fabrikkens lukning.
20 Brev til Nationalbankens valutakontor af 10.10.1934 (Erhvervsarkivet).
21 Ejendommen var oprindeligt opført som en lystejendom, men blev nu ombygget til produktionsformål. I 1935 var der 7 arbejdere beskæftiget i væveriet. *C. V. Petersen* døde 56 år gammel i 1946. Fabrikationen videreførtes af hans søn *Henrik Petersen* til 1976, hvor væveriet lukkede. Henrik døde i 2003. Nationalmuseets arkiv i Brede: NMB 124 (arkiveret under »Possementmager« F96).
22 Niels Peter Stilling i Bo Bramsen (red.): Standvejen før og nu, bd. 1. 1995, s. 360.
23 Solgårdens arkitekt var *Aage Rafn*. Ved den lejlighed fandt man også på grunden to velbevarede oldtidsgrave, som blev gjort offentligt tilgængelige. Se Roar Skovmand: Lystslotte, landsteder og kæmpehøje på Skodsborgegnen. Søllerødbogen 1988, s. 53-53.
24 Om strejken Se Chr. Reinhold, Søllerødbogen 1992, s. 141ff.
25 Jfr. Chr. Reinhold, Søllerødbogen 1992, s. 153. Lauritz Olsen fejrede 40 års jubilæum 29. maj 1957 og døde 74 år gammel 30 november 1960.
26 Ekstraordinær generalforsamling 20. august 1943. Erhvervsarkivet.
27 Jfr. Erik Helmer Pedersen og Niels Brühl: Niartharum, 1986, s. 33. Maleriet tilhører i dag Søllerød Museum.
28 En anden mulighed var at indblande andre materialer, dels af farvet uld, dels af helt andre fibre.
29 A/S Dansk Hattefabrik – Skodsborg 1905-1955.
30 Jfr. Niels Peter Stilling: Skodsborg, 2003, s. 22.

Søllerød Tidende.

Upolitisk Organ for Beboere og Næringsdrivende i Holte, Nærum, Vedbæk og Skodsborg Postdistrikter.

Nr. 5. Lørdag 1. Februar 1919. 2. Aarg.

Lokalaviserne

Det stod i avisen 1919

Af Morten Trommer

Byhistorisk Arkiv – Søllerød Museum råder over en komplet samling af lokalaviser. Med deres overvejende lokale stof og først og fremmest lokale synsvinkel kan disse, udover at give et udmærket tidsbillede, afspejle Søllerød Kommunes udvikling frem mod i dag. Samtidig får man gennem Søllerød Tidende et billede af, hvad der rører sig i det danske samfund.

Morten Trommer er født 1953 og har været fast ansat på Byhistorisk Arkiv – Søllerød Museum siden 1998. Pr. 15. april 2005 er han konstitueret leder af Byhistorisk Arkiv.

EFTER DEN FØRSTE VERDENSKRIG

Verdenskrigen 1914-1918 fik en afgørende betydning for danskernes tilværelse. Et verdensbillede sank i grus og ønsket om at vende tilbage til »de gode gamle dage«, til tiden før 1914, blev et omkvæd, man hørte igen og igen efter krigen.

FATTIGDOM

For de danskere, der havde set frem til bedre tider efter krigen, blev 1919 nok en skuffelse. Den mærkbare mangel på varer, der opstod under kri-

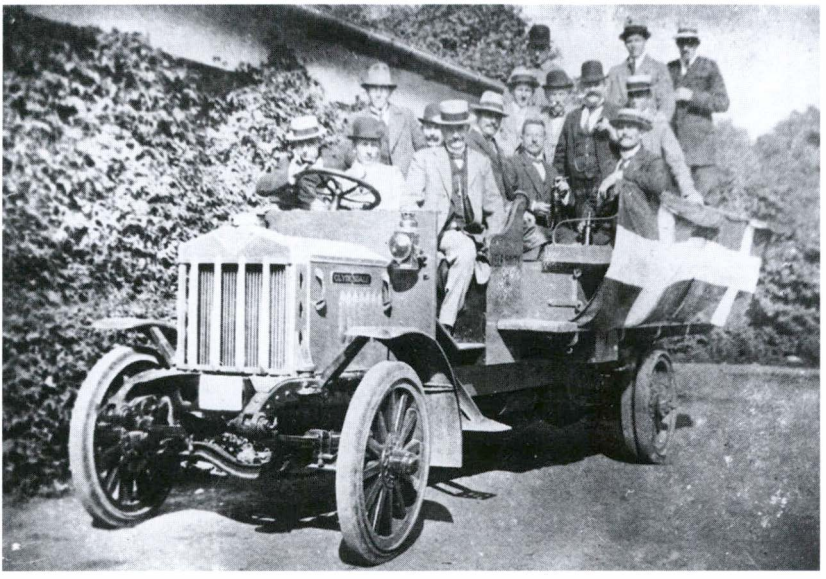

Noget, der fyldte meget i avisen 1919, var de mange festarrangementer og udflugter, som lokalområdets forskellige foreninger holdt. Her er Holte Handels-Håndværker- og Borgerforening på skovtur med den lokale vognmand Hans Rasmussen. (By)

gens sidste år, fortsatte i 1919. Man skulle hen til midten af året, før små mængder af varer begyndte at komme. Arbejdsløsheden, der var stor ved årets start, faldt mærkbart i sidste halvdel.[1] Selv om man fik flere penge mellem hænderne, gjorde varemanglen og den store efterspørgsel, at priserne steg, så mange har haft svært ved at få den daglige husholdning til at hænge sammen.[2] Dette er måske forklaringen på de mange indbrud og tyverier, Søllerød Tidende kunne berette om i 1919. Ifølge avisen særlig mange det år. Godt nok var en enkelt tyv heldig, da han i et privat hjem stjal en overfrakke indeholdende en tegnebog med 10.000 kr., men ellers var tyverierne som regel i småtingsafdelingen: Mad, øl, spiritus, tøj, sengelinned osv. Tyvegods, der ikke tydede på, det var hærdede kriminelle, der havde været på spil. Da avisen i marts måned kunne bekendtgøre, at den kendte »Herlufmagletyv« var blevet pågrebet, var byttet fra hans sidste indbrud en flaske akvavit, et par hundrede cigarer, et vækkeur, et par strømper og et par kludesko. Derudover havde tyven på gerningsstedet spist noget franskbrød med smør og drukket en slurk brændevin.

OTTE TIMERS ARBEJDSDAG

1919 var et uroligt og dramatisk år med store konflikter. Den yderste venstrefløj havde vind i sejlene i den første tid efter krigen, og man dannede dette år Danmarks første kommunistiske parti. Det var et år med mange strejker og arbejdsnedlæggelser. Der var ca. fem gange så mange tabte arbejdsdage på grund af arbejdsstandsninger i 1919 end året før.[3] I Søllerød Tidende kan man læse om en del arbejdsnedlæggelser i løbet af året. En af de ting man kæmpede for, og fik indført, var en 8 timers arbejdsdag.

BOLIGNØD

Et stigende problem i 1919 var bolignøden. Ved krigens afslutning var mange tusinde familier i Danmark berørt af husvildhed. At boligsituationen var slem i 1919 ses også i Søllerød Tidende, hvor man kan læse om folk, der overnattede i togvogne på rangerterræner. Disse mennesker slap

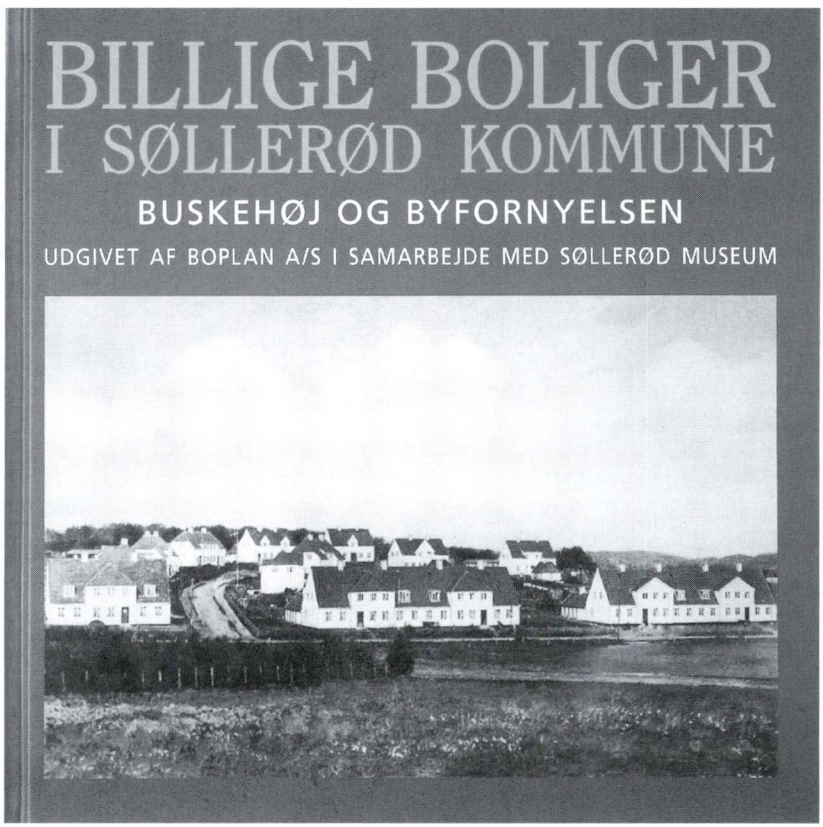

Bogen om de »Billige Boliger i Søllerød Kommune er netop blevet genudgivet i efteråret 2004. Heri kan man læse den overraskende og vigtige historie om de Søllerød-borgere, der ikke lige netop var født med en sølvske i munden.

endda for straf, da de i retten forklarede, at de ikke kunne finde noget sted at bo. Dette fandt dommeren grund nok til at lade nåde gå for ret. Man kan læse om skoler i København, der var fyldt op med husvilde, så eleverne ikke kunne passe deres skolegang. Også i Søllerød Kommune havde man problemer med husvilde. Da kommunen i april havde modtaget de første af de husvildebarakker, man havde købt af Gentofte Kommune, skrev avisen »Det vil hjælpe noget til at aflaste de husvildes Rækker, og der vil blive taget fat paa yderligere Bebyggelse i Buskehøj Haveby«.[4] Byudvikling, vejanlæg og service havde været stigende i nogle år, og dette medførte en øget mængde af tilflyttere til Søllerød.[5] Det drejede sig både om håndværkere, postbude, stationspersonale, arbejdsmænd osv. Herved øgedes manglen på billige boliger. Søllerød Kommune havde i årene før og under krigen kun en lille gruppe borgere, der tilhørte middelklassen. Kommunen bestod hovedsagligt af velstående villaejere og sommerbeboere og fattige arbejdere, der levede under usle kår. Ringe boliger med mange mennesker på små arealer, med ofte dårlige eller ingen toiletforhold. Disse var grundlaget for den arbejderbevægelse, der ved sognerådsvalget i 1917, for første og eneste gang, gav Socialdemokratiet flertal. Netop de i avisen nævnte huse i »Buskehøj Haveby« i Gl. Holte, et eksempel på gode billige boliger, kan ses som et resultat af »målbevidst socialdemokratisk arbejde«.[6]

GRÆNSESPØRGSMÅLET

Et spørgsmål, der optog sindene i 1919, var Sønderjylland. Hvor skulle den dansk-tyske grænse gå efter verdenskrigen? Den danske regerings holdning var, at man skulle dele Slesvig op i zoner og holde folkeafstemning indenfor hver enkelt zone. Nationalistiske kræfter mente, man skulle benytte lejligheden til at få mere tilbage af det gamle danske land. Nogle talte om en linie syd for Flensborg, mens andre ønskede en grænse ved Dannevirke. Mange danskere engagerede sig, og følelserne fik frit løb i spørgsmålet om at få dette gamle stykke fædreland tilbage. I juni 1919 endte det dog med, at regeringen ved fredskongressen i Paris fik gennemtrumfet sit ønske om folkeafstemning. Sønderjyllandsspørgsmålet afspejlede sig også i Søllerød Tidende. Man oprettede en Sønderjysk fond, havde indsamlingsdage og indsamlingslister til fordel for Sønderjylland. Artikler, der opfordrede til solidaritet med sønderjyderne og ikke mindst med det danske mindretal i Tyskland. Søllerød Kirkes præst Ferdinand Jensen beder i avisen private om at tage et sønderjysk barn i pleje for en periode af en måned.

BILTRAFIKKEN

Biltrafikken tog til i 1919. Danmarks første benzintank åbnede i København det år. Cykler var allerede hvermandseje, men nu begyndte antallet af biler og motorcykler at stige drastisk.[7] Den øgede trafik havde man endnu ikke vænnet sig til. Der fandtes ingen færdselslov,[8] og der skete mange trafikuheld. I Søllerød Tidende kan man læse om mange trafikulykker, den ene mere drabelig end den anden. De fleste af uheldene skete ved vejskæringer og tydeligt fordi bilisterne ikke vidste, hvem der skulle holde tilbage for hvem. Ofte virkede det som om, man valgte at sætte farten op, når man kom til et kryds. I avisen klages der ofte over manglende skiltning, fodgængere der går på vejen, cyklister der svinger ud foran biler osv. Dårlige veje og dårlig eller ingen gadebelysning gives også som grunde til ulykker.

DEN SPANSKE SYGE

Den spanske Syge, der begyndte at gribe om sig i efteråret 1918, fortsatte de første måneder i 1919. Denne influenzaepidemi var skyld i flere tusinde danskeres død. I oktober 1918 blev der truffet foranstaltninger for at

Annonce i Søllerød Tidende 8. februar 1919.

Birkerød-Holte Sygeambulance

staar til Disposition Dag og Nat.

Telefoner. 6 Morgen—6 Aften: Holte 31.
6 Aften—6 Morgen: Holte 132.

Automobilkørsel.

Det ærede Publikums Opmærksomhed henledes paa, at al Personkørsel besørges med vore nye 8-cylindrede Automobiler.

Telefoner: 6 Morgen—6 Aften: Holte 31.
6 Aften—6 Morgen: Holte 132

begrænse sygdommen. »Skolerne lukkes, universitet og de højere læreanstalter lukker, justitsministeriet påbyder lukning af alle teatre, biografer, varietéer og danselokaler. Der udstedes også forbud mod sportsopvisninger, koncerter og andre møder. Børsen lukkes, og gudstjenestetiden i kirkerne indskrænkes til en halv time. Sporvognene må kun medtage et begrænset antal passagerer, og dørene i vognene skal holdes åbne«.[10] På disse drastiske foranstaltninger kan man se, at sygdommen, der ramte både ung og gammel, rig som fattig, spredte stor skræk. Der opstod mange teorier om sygdommens smitteveje. Dr. Jersild foreslog i Politiken, at man skruede tragten af sin telefon for at mindske smittefaren. Dermatologen[11] Dr. Engelbreth mente, det var lopperne, der var smittebærere. Mange virksomheder indførte længere middagspauser, så det raske personale kunne få lejlighed til at række frisk luft. Søllerød Tidende oplyser i februar 1919, at der alene i København var 2.000 døde som følge af sygdommen, og begravelsesvæsenet i København var en dag oppe på over 90 begravelser, hvor det normale var 2-3 pr. dag.

Søllerød gik heller ikke ram forbi. Lægerne havde lynende travlt. Telefonnettet var på sammenbruddets rand. Man opfordrede folk til kun at

Kontorchef L. C. Schous nu nedlagte gravsten på Søllerød Kirkegård. Den unikke gravsten for »Føreren, forkæmperen og idealisten« L. C. Schou er nu blevet fjernet trods Museets bestræbelser på at bibringe kommunen og kirkegården en forståelse af den kulturarv, de forvalter for eftertiden.
Foto N. P. Stilling, 1989.

ringe, hvis det var absolut nødvendigt. En masse private tog initiativ til at hjælpe, som sygeplejersker eller på andre måder i plejen af de syge. En »rigmand« i Vedbæk udlånte endda sit privatkøretøj til sygetransport. Avisen er under epidemien præget af artikler om sygdommen og dens ofre, indsamlinger og opfordring til hjælp til de syge. Dette er måske anledningen til, at Chr. Hedetoft i 1919 anskaffer Søllerods første ambulance, »Søllerød Sygetransport«. Som der står i avisen, »nu ringer man altsaa ikke efter Falck men efter Hedetoft«.[12] Et af ofrene for Den spanske Syge, der fik særlig omtale i Søllerød Tidende, var kontorchef i fabriksdirektoratet L.C. Schou (1876-1918). Schou var medlem af bestyrelserne i Holte Grundejer- og Kommunalforening samt Rudegårds Grundejerforening. Schou tog livlig del i samfundsdebatten og kæmpede indædt for de sager, han troede på. Hans mærkesag var etableringen af et apotek i Holte, som han kæmpede for til sin død. Schous mange besøg hos ministeren var sikkert medvirkende til, at der blev givet bevilling til at drive apotek i Holte i 1919, mente avisen. Schou havde, før han kom til fabriksdirektoratet, i mange år været ansat i postvæsenet. Dansk Postforening rejste i 1919 et mindesmærke for Schou på Søllerød Kirkegård. Den spanske Syge forsvandt øjensynlig ligeså pludseligt, som den startede, for fra marts måned skrives der ikke mere om den i avisen.

IDRÆTTEN

Idræts- og spejderbevægelsen voksede i årene før krigen. Den var en del af en ny kropskultur, hvor man lagde øget vægt på fysisk udfoldelse og friluftsliv. Skønt den var drevet af voksne, var den især rettet mod de unge. Antallet af idrætsudøvere tog til, og der opstod et stort behov for idrætspladser. Søllerød Kommune havde i 1919 endnu ikke et offentligt ejet idrætsanlæg. Dette fik Søllerød Tidende til at skrive at for at sikre, at der kunne dyrkes forskellige sportsgrene »burde være mindst 2 kommunale Sportspladser med nogenlunde taalelige Forhold«.[13] Fodboldklubberne havde et par gange inden for et år søgt kommunen om hjælp til en fodboldbane med hegn om banen og omklædningsrum med bad. Som svar fik de tilladelse til at bruge kommuneskolernes anlæg og om dette mente man i Søllerød Tidende: »Lad os tage Fodboldbanerne frem til Drøftelse. Kommunen har overladt Klubben en Grund til at spille paa, men denne Grund er saa slet anvendelig, at Kommunens Ungdom, som har en levende Interesse fra denne Sport, umuligt kan dygtiggøres under saa slette Forhold. – Det er Sogneraadets Pligt, at regulere og indhegne disse Pladser og opføre nogle Omklædningsrum m. m., saaledes at Folk, der kom-

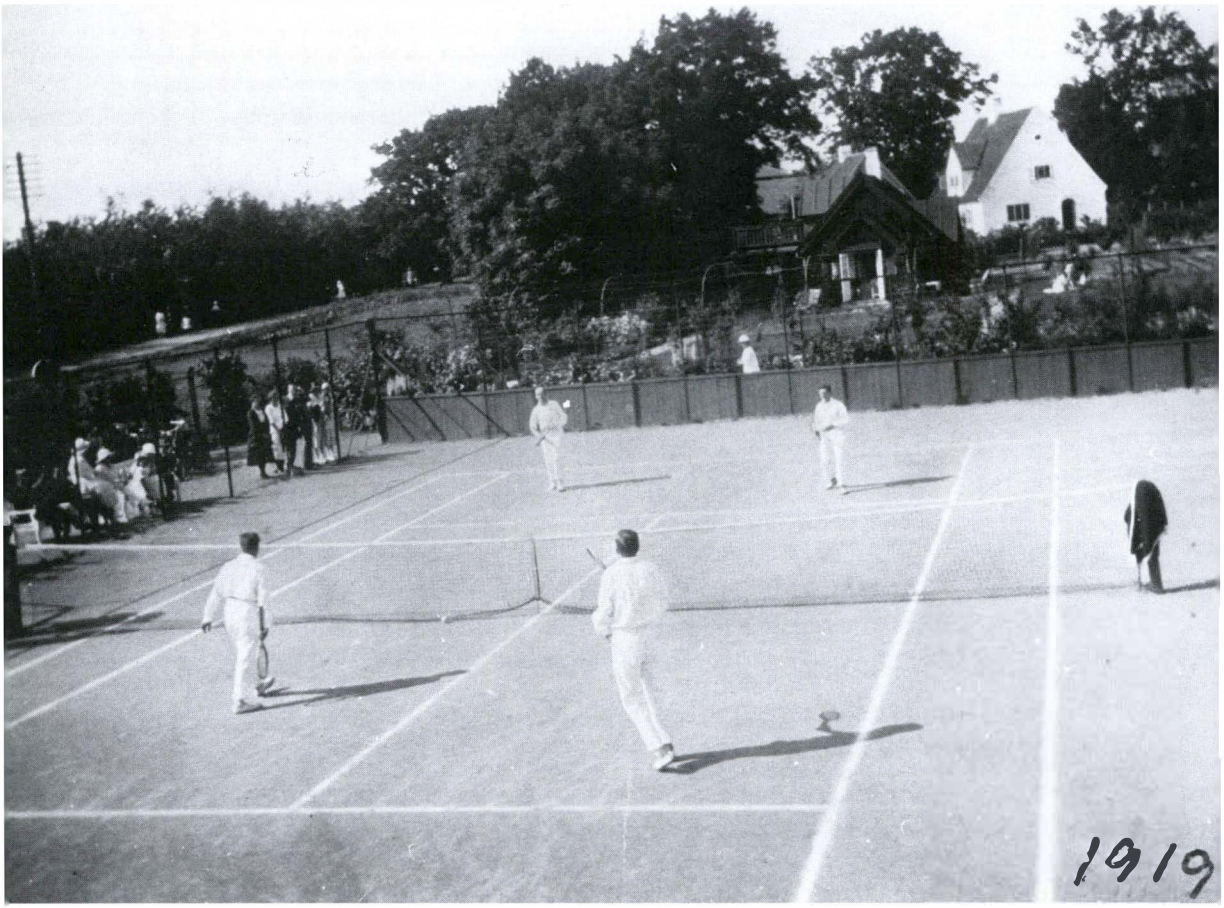

En af de klubber, der nød godt af den stigende interesse for sport, var Vedbæk Tennisklub. Fra et medlemstal på 46 ved klubbens start i 1917, var man i 1919 oppe på 200 medlemmer. Som formanden udtrykker det i sin årsberetning: »Vi har nået en bjergtop i år på vor vej fremad og opad«. På billedet er man i gang med en herredouble i Vedbæk Tennisklubs sommerturnering 1919. Turneringen var den største af sin art på Sjælland og med deltagelse af alle de store stjerner fra København og Sjælland. (By)

mer til Holte eller Vedbæk for at konkurrere med de lokale Foreninger ikke skal kunne give de slette Forhold Skyld for Udfaldet«.[14] Allerede få uger senere kunne avisen da også berette om en Vedbækspiller, der brækkede benet under en træningskamp mod Holte. Selvfølgelig skyldtes uheldet den dårlige bane!

Søllerød Tidende fik ny redaktør i februar. Den nye redaktør var August Elnæs,[15] en kendt og respekteret Holteborger. Han havde i 1919 en glarmesterforretning på Stationsvej 10. Forretningen, hvor man desuden kunne købe fotografirammer, spejle, gardinstænger m.m., havde han åbnet i 1916. Elnæs var dog ingenlunde ny i Holte, han havde, inden han åbnede sin glarmesterforretning i små ti år haft galanteri- og legetøjsforretning på Stationsvej. Samtidig med, at avisen fik ny redaktør, flyttede den til nye lokaler i Jægermester Tvermoes' nybyggede ejendom »Røjelshus« på hjørnet af Kongevejen og Stationsvej. Denne ejendom havde fået en del kritik i Søllerød Tidende for at ødelægge netop det hjørne, der skulle give Holte sit præg som en moderne forretningsby. Udover kontor indrettede Søllerød Tidende i de samme lokaler et bureau for udlejning af sommerlejligheder, køb og salg af ejendomme og grunde, indlevering af annoncer til dag- og ugeblade m.m. Redaktørskiftet betød ikke den store forandring for avisen. Den fortsatte den upolitiske linie og avisen afslørede ikke noget klart partipolitisk tilhørsforhold. Det politiske stof

Stationsvej i Holte, år 1919. Her havde August Elnæs over en årrække forretning fem forskellige steder. (By)

Røjelshus på hjørnet af Stationsvej og Kongevejen blev opført 1918-1919 af P. Tvermoes fra Søllerød Slot. Det omskældte hus på hjørnegrunden, husede Søllerød Tidendes redaktionslokaler og en ejendomsforretning foruden butikkerne i stueetagen. Foto 1919. (By)

indskrænkede sig stort set til dagsordner og referater fra Sognerådsmøder. En del artikler er hentet fra andre aviser og blade. Søllerød Tidende indeholder dog flere lokale nyheder end før, skrevet af mange forskellige skribenter. Der er overvægt af nyheder fra Holte, måske på grund af redaktionens placering. Avisen indeholder stort set ingen illustrationer. En vigtig del er stadig annoncerne, der fylder omkring halvdelen af avisen.

SØLLERØD TIDENDE 4. JANUAR 1919 – 8. FEBRUAR 1919

Område: *Søllerød Kommune*. Udgivere: *Arne Hammer og Alex Kappel*. Redaktør: *A. Lauridsen*, *Villa »Eltu«*, *Holte*. Redaktion: *Hjortholmsvej*, *Holte* & *Rosengaarden* 12, 3. *Sal*, *Kbhvn*. Oplag: Ca. 2000. Udgivelseshyppighed og -tid: *Hver lørdag*. Pris: *Gratis omdelt til alle skatteydere i Søllerød kommune*

SØLLERØD TIDENDE FRA 15. FEBRUAR 1919

Område: *Søllerød Kommune*. Udgivere: *Arne Hammer og Alex Kappel*. Redaktør: *August Elnæs*, *Holte*. Redaktion: *Stationsvej*, *Holte*. Oplag: *Ca.* 2000. Udgivelseshyppighed og -tid: *Hver lørdag*. Pris: *Gratis omdelt til alle skatteydere i Søllerød kommune*.

Den efterfølgende samling af artikler er afskrift fra avisen og er gengivet med de eventuelle trykfejl, der måtte være. Samtlige fotos findes i Byhistorisk Arkivs fotosamling.

EN DRUKKEN TYV I »JÆGERHUSET«.
HAN OVERRUMPLEDES MEN SLOG SIG FRI AF POLITIETS KLØR.

11.01.1919

De fleste Københavnere kender fra deres Sommerudflugter den hyggelige Skovrestaurant »Jægerhuset« i Holte og véd, at Værten, Hr. *Schou*, selv har en lille Villa et Stykke fra Restaurationen.

Forleden ønskede Hr. *Schou* at faa noget Spiritus hentet Hjem i sin private Lejlighed og bad i den Anledning sin Kone om at gaa ned i Vinkælderen i »Jægerhuset« og hente nogle af de ældste Aargange frem, da der kom Fremmede om Aftenen.

Fru Schou begav sig af Sted med en stor Kurv; men da hun naaede »Jægerhuset« kunde hun straks se, at der var noget galt på Færde. Døren ud til Vejen stod paa vid Gab, og hun var klar over, at den var blevet laaset, da hendes Mand forleden forlod Huset.

Det var saaledes øjensynligt, at der havde været Tyve, og ængstelig for, at de ubudne Gæster endnu var inde i Bygningen, gik Fru Schou over til

Restaurant Jægerhuset set fra øst en dag i 1920. Furesøen skimtes til højre mellem træerne. (By)

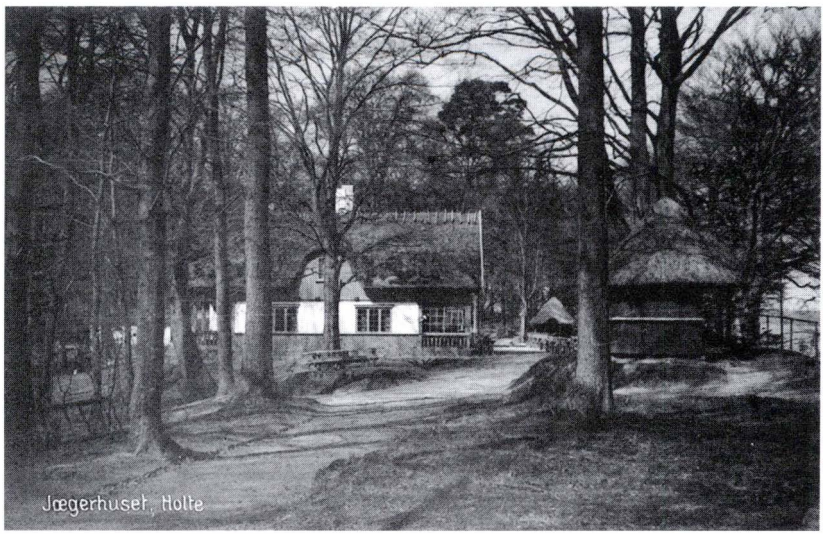

Gartner *Andersen* fra »Næsseslottet« og bad ham følge med, da hun var bange for at gaa derind alene.

Gartneren og en Broder, der var i Besøg, fulgte beredvilligt med, og da man naaede »Jægerhuset«, listede de to Mænd først ind. Til at begynde med var der dødsstille i den store Bygning, men pludselig hørte man en rusten Stemme synge: »Du har jo en lille Streg paa, er du tosset, gamle Dreng.«

Gartneren og hans Broder gik efter lyden, og i et af Husets Sovekamre fandt de en Mandsperson liggende døddrukken i Sengen med en Cognacsflaske i Haanden og syngende af fuld Hals.

Tømte Vinflasker, der laa spredt rundt omkring i Værelset, viste, at han ikke havde forsømt Tiden.

Tyven blev taget med udenfor, og en Betjent blev hentet, for at Fyren kunde blive transporteret i Arrest.

Da Betjenten kom blev Fyren ædru, men han var for klog til at lade sig mærke hermed og fulgte vaklende og slingrende med Ordenshaandhæveren, stadigt syngende af fuld Hals, mens han af og til slog sin Ledsager gemytligt paa Skulderen.

Betjenten anede ingen fare og nød det dejlige Frostvejr, men pludselig, da der ingen Mennesker var at se, gav Tyven sin Bevogter et Stød i Brystet, saa han faldt i en af Vejgrøfterne, og styrtede selv af Sted det bedste, han havde lært.

Da den uheldige Betjent igen fik samlet sig op, var Fyren forsvundet, og han maatte slukøret paa Stationen og melde om sin mislykkede Ekspedition.

Men Forbryderen har ingen senere set noget til.

Ved et Eftersyn i »Jægerhuset« har Restauratør *Schou* senere fundet paa Natbordet ved Siden af Sengen, hvor Indbrudstyven havde ligget, en gammel Revolver, der ikke var ladt, og en spids Dolk. Disse to Vaaben er nu afleveret til Politibetjenten i Holte.

EN DRUKKEN TYV I JÆGERHUSET.

18.01.1919

Til vor store Beklagelse er under Redaktørens Fraværelse indløbet en løgnagtig Krønike om et Tyveri i Jægerhuset, udsmykket efter alle Kunstens og den moderne Journalistiks bedste Mønstre. Artiklen stammede fra Extrabladet for 7. ds., tilbagekaldt i samme Blad 9. ds. – Vi gør Politibetjent Nielsen vor Undskyldning for, at vi saaledes er kommen paa Glatis. – Der var ingen Vin at stjæle paa Jægerhuset, Betjenten kunde ikke nyde det dejlige Frostvejr, eftersom det naturligvis var Regnvejr, og last not least: Hr.

Nielsen hører som bekendt ikke til dem, der fraterniserer med Indbrudstyve og lader sig kammeratlig paa Skulder og godtroende støde i Vejgrøften – navnlig da der ikke findes nogen saadan i paaskrevne Egn.

Annonce fra Søllerød Tidende 18. januar 1919.

Et Parti

Whisky, Rom, Cognac, ægte Tokayer samt **Rihnskvin** m.m., alt i fineste Kvaliteter, realiseres.

Købmd. **J. Steger,**

Holte, Telf. 4.

SKOLERNE

18.01.1919

paabegyndte 15. ds. Undervisningen efter den forlængede Juleferie. – Dette betyder desværre ikke, at den spanske Epidemi er i aftagende – tværtimod. Man er vist nu kommen dertil, at man har vænnet sig til denne som et konstant Onde, paa samme Maade, som man efterhaanden har vænnet sig til alle de andre »Behageligheder«, der er fulgt med Krigen. – Ak ja, de gode gamle Dage vender aldrig tilbage.

Annonce fra Søllerød Tidende 15. marts 1919.

Holtegaards Fabriker.

Telf. Vedbæk 87. **Vedbæk.** *Telf. Vedbæk 87.*

Hvidtøl – Skibsøl – Skattefrit Øl.

FRA SØLLERØD

15.03.1919

Arbejdet ved Omreguleringen og Istandsættelse af det gamle Gadekær er nu afsluttet, og Arrangementet vil sikkert til Sommer tage sig meget tiltalende ud. Den gamle Brønd er repareret og muret op, saa det landsbymæssige Udseende er bevaret. Denne Opgaves Løsning vil kunne indbringe Grundejerforeningen megen Anerkendelse.

DEN SØNDERJYDSKE DAG. 15. APRIL.

12.04.1919

Som formentlig bekendt vil »den sønderjydske Fond« faa sin »Dag«, paa hvilken der over hele Landet skal sælges en 10 Øres Blomst til Fordel for Fonden. Dagen er nu fastsat til den 15. April, som er Mindedagen for *Krügers* og *Arlmanns* djærve Udtalelse i den tyske Rigsdag 1867: »Vi er danske, og vi vil forblive danske«.

Her i Søllerød Vestsogn vil »Høstblomstdagen«s gamle, prøvede Korps tage sig af Salget, og det maa haabes, at *alle* den Dag vil gøre sig det til en kær Pligt at købe den lille *sønderjydske Blomst*.

ØVERØD SKOLE

26.04.1919

Efter Indbydelse af Lærerpersonalet paa Øverød Skole samledes en Del af Børnenes Forældre med Skolens Lærere til et Møde paa Skolen forleden Aften.

Tanken med Mødet var at gøre Forældrene mere interesseret i Skolens Arbejde og i det hele taget at skabe god Forstaaelse mellem Hjem og Skole.

Skolekøkkenet på Øverød Skole omkring 1925. Murstensskolen på Øverødvej blev opført i 1902 og udvidet med bl.a. skolekøkken i 1920'erne. (By)

Overlærer Møller indledede Mødet med at fortælle lidt om Arbejdet paa Skolen, som det var i tidligere Tid, og som det er nu, for derefter at tale om Emnet: »Orden og Disciplin i Skolen«. – Efter Foredraget var der en Halv Time til Raadighed for fri Diskussion, hvorefter Mødet sluttede med lidt Oplæsning.

FODBOLDKAMP

17.05.1919

I Søndags spillede Holte Boldklub en Turneringskamp med Skovshoved Boldklub paa Banen ved Grünersvej. Skovserne vandt med 4-0, hvilket Resultat skyldes Holtes uheldige Maalmand, idet han tabte de 2 Boldte ind i Maalet, og den ene Bold lod han løbe ind, fordi én af Bestyrelsens Medlemmer, Wéden, raabte til ham »lad den løbe!« Maalmanden havde bukket sig ned for at tage Boldten (hvad et Barn let kunde gøre) men da han hører den ovenfor citerede Sætning, rejser han sig og lader Boldten løbe lige forbi Maalstangen og i Maal. Det retfærdigste Resultat af denne Kamp ville være uafgjort Kamp, da Skovserne kun lavede et eneste regulært Maal.

Annonce fra Søllerød Tidende i februar-marts 1919.

Holte Boldklub af 1918
afholder ordinær Generalforsamling Fredag d. 14. Marts 1919 Kl. 7½ paa Hotel NyHolte.
Da Medlemmernes Adresse ikke er Bestyrelsen bekendt, foregaar Indkaldelsen kun paa denne Maade. ***Bestyrelsen.***

Holtes 1ste Hold spiller i det store og hele udmærket, kun kniber det altid med Placeringen, og havde vi en bedre Bane, vilde vort Hold blive et af de bedste i nordre Birk. De to bedste Spillere er ubetinget Schepler og Axel Mahr.

ET BILSAMMENSTØD

31.05.1919

I Søndags gik det endeligt galt ved Krydsvejen i Holte. En Luksusbil kom fra Geels Bakke ned mod Hotellet, samtidig med at en Lastbil kom fra Øverødvej mod Stationsvej, et Sammenstød var uundgaaeligt, da det er udelukket at se hinanden for Skovløberhuset paa Hjørnet. – Følgen blev, at Lastbilen tørnede ind paa den anden Bil, og nogle af Personerne faldt ud paa Vejen, mærkeligt nok uden at tage Skade. Lastbilen blev meget

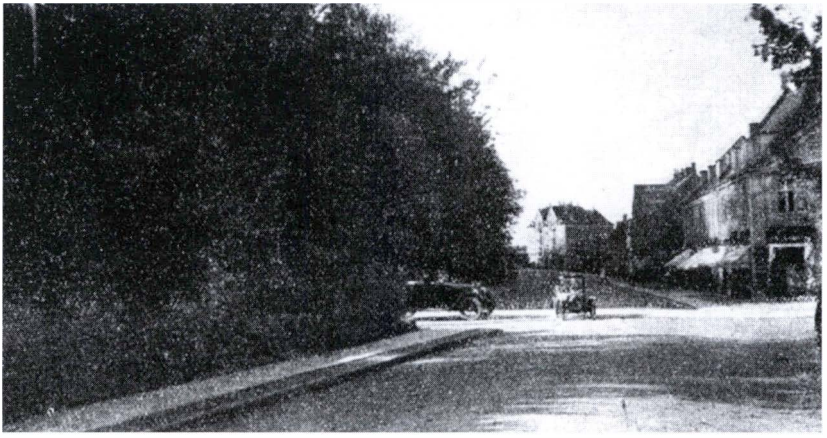

Kongevejskrydset i Holte. Til højre ses det udskældte »Røjelshus«, hvor Søllerød Tidende havde deres kontor. Krydset fik også megen omtale på grund af dets trafikale farlighed. De to biler på billedet ser da også ud til at være på vej ind i vanskeligheder. (By)

slemt medtaget, hvorimod den anden ikke fik mere, end den kunde køre videre. At der ikke er sket en stor Ulykke for længe siden paa dette Sted, er et rent Mirakkel, og der burde snarest mulig sættes advarende Skilte op, der paabyder langsom Kørsel over Krydsvejen, det er en ganske meningsløs Fart, der sættes op paa dette farlige Sted.

SOGNETS SYGEPLEJERSKE

05.07.1919

Paa Fredag den 14. Juli er det 20 Aar siden, at Frk. Anthony begyndte sin Gerning som Sygeplejerske her, ansat af Menighedsplejen, støttet af Sogneraadet. Talrige er de Hjem, hvor man taknemmeligt mindes, hvilken Hjælp hun har været under Sygdom og i trange Tider, og altid hører man hende rosende omtalt for hendes kyndige og samvittighedsfulde Arbejde, røgtet beskedent og kærligt.

TIL IDRÆTSSTÆVNE I BIRKERØD

19.07.1919

Birkerød Boldklubben »Skjold« havde i Søndags indbudt Fredensborg, Bloustrød og Holte Boldklubber til et Stævne, hvor de havde udsat Sølvpræmier til det vindende Hold.

Holte Boldklub stillede med 1. og 2. Hold, 2. Hold var ikke fuldtallig, og som følge deraf vandt Birkerøderne en kneben Sejr paa 1 Maal mod 0.

SIK = Skodsborg Idrætsklubs fodboldhold fotograferet 1919. Også i Skodsborg greb fodbolden om sig i årene umiddelbart efter 1. verdenskrig. Mange af de unge mennesker på fotografiet kom utvivlsomt fra arbejdermiljøet omkring Hattefabrikken i Skodsborg. (By)

1. Hold spillede deres 1. Kamp mod Fredensborg. Til at begynde med, var der kun 9 Mand paa Holte Hold, som senere blev til 10; det er beklageligt, at Spillerne er saa upaalidelige, især naar det er et saadant Stævne det gælder; ikke desto mindre vandt Holte Kampen med 3-0.

Af de 4 Kampe, der spilledes i Søndags, kan man sige med Rette, at denne Kamp var den bedste og mest velspillede, som det var en Fornøjelse at overvære; et Maal til Fredensborg havde vel nok været fortjent og passende Udtryk for Holdenes Styrke.

Birkerød havde tidligere paa Dagen vundet deres første Kamp over Bloustrød med 8-0, men de gode Birkerøder havde ogsaa valgt at spille første Kamp, og tage de svageste Modstandere, saa opnaaede de et længe-

re Hvil under Slutkampen, det er ikke fair, naar man er Indbyder, selv at tage alle Fordelene.

Den afsluttende Kamp mellem Birkerød og Holte spilledes Kl. 4, hvor Holterne kun havde en god Times Hvil, medens Birkerøderne havde haft fri fra Kl. 11½.

Kampen begyndte i meget mat Tempo, man sporede, at det var den anden Kamp den Dag, og det er vel lidt rigelig meget at byde Spillerne.

Spillet gik paa langs af Banen og begge Holdene havde flere Gange Anledning til at score, men der manglede noget hver Gang det afgørende Spark skulde falde. Kort før Halvleg opnaaede Birkerød Maal ved højre Innerwing; dette vakte selvfølgelig vild Jubel hos det tilstedeværende Publikum.

Anden Halvleg begyndte ikke stort bedre; Tempoet var meget sløjt, særlig Holtespillerne var udpumpede; men det skulde snart blive anderledes.

Midt i Halvlegen faar højre Wing Bolden lagt godt ud og spurter op langs Siden, afleverer en dejlig Centring som venstre Wing flugter sikkert i Maal. Dette ligesom gav Holtespillerne nyt Liv, Tempoet blev ganske livligt, der sættes Pres paa, Birkerøderne er meget nervøse, deres venstre Back kikser Bolden, og Holtes Forward er over ham som et Lyn, og har forholdsvis nemt ved at score, der manglede 12 Minutter til Kampen er forbi, men disse Minutter tilhører fuldstændig Holte. Birkerød kan være glade for at de havde Held med dem ellers var der gaaet flere Maal ind. Med 2-1 til Holte sluttede Kampen.

Efter Kampen var arrangeret et fælles Chokoladebord, hvor Præmierne skulde uddeles. Stor var vor Forbavselse, da Formanden for Birkerød Boldklub tog Ordet, og i et meget ubehersket Sprog tilsølede Dommeren, Hr. stud. med. Hugsted, Nivaa og Holte Boldklub. Sejren sagde han, var ikke retfærdig, de Maal Holte havde faaet var offside; paa dette vilde Birkerød ikke engang tillade at Holte forsvarede sig, men Birkerøderne nægtede at uddele Præmierne.

Holterne lader sig jo ikke saadan gaa paa, de fik opnaaet at sige deres Mening og fik saavel de Fredensborger som Bloustrøderne paa deres Side, som alle forlod Festen, saa Birkerøds Formand en Hr. Bager Jensen blev alene tilbage med det gode Spilleudvalg, der havde arrangeret Stævnet.

D'hrr. har saa i løbet af Aftenen taget sig sammen og set hvilken Fiasko de har begaaet. Mandag Formiddag blev der telefoneret til en af Lederne for Holte Boldklub, og bedt om Undskyldning for deres Optræden, Præmierne og en skriftlig Undskyldning skulde omgaaende blive tilstillet Holte Boldklub.

Med dette er Holte Boldklub tilfreds; men skal vi senere have Samarbejde med Birkerød, maa det være under den absolutte forudsætning, at Ledelsen er ændret.

HOLTE NYE BIOGRAF

09.08.1919

Onsdag Aften aabnedes i Holte det nye Biografteater, efter at der Aftenen før havde været Indvielsesforestilling for en mindre indbudt Forsamling. – Søllerød Sogn er hermed ude af den Særstilling at være det eneste Sogn paa Sjælland, der ingen Biograf havde. – Bevillingshaver og Bygherre til det nye Teater er Fotograf Collin, Lyngby, og mange andre har søgt Bevilling før ham, men har altsaa ikke kunnet opfylde de Betingelser, der stilles for at faa en saadan Bevilling, og det har vel altid manglet paa Lyst

Holte Biograf Teater åbnede onsdag den 6. august, og dermed var Søllerød Sogn ikke længere det eneste sogn på Sjælland uden en biograf. Det var den kendte fotograf A.Th. Collin (1849-1922), Lyngby, der stod bag det nye tiltag. Billedet af den nyåbnede biograf er da også taget af Collin selv. (By)

til at vove den økonomiske Indsats. – Begyndelsen var udmærket, og hvis blot det nye Teater følger den Kurs, det begynder med, er der ingen Tvivl om, at et Biografteater her i Holte kan give sin Mand en god Indtægt, det maa staa alle klart, at der indenfor de Forestillinger der bydes paa i Biograferne Landet over er en hel Del skadeligt Makværk, som virker nedbrydende paa Tilskuerne og demoraliserende paa Ungdommen. Men hvis Hr. Collin holder den Slags borte fra sit Teater, vil dette nye Foretagende blive baade oplysende og underholdende for Beboerne, saa man tillidsfuldt kan sende Ungdommen i Biografen paa Øverødvej. – Selve Bygningen er tegnet af Arkitekt Kuld, Holte, og opførelsen er udført af lokale Haandværkere med Murermester Joh. Christiansen, Søvejen, som Hovedentreprenør. Der er en udmærket stor Forstue (Ventesal), hvor man i daarligt Vejr kan opholde sig, inden man kommer ind i selve Salen, som har 230 Siddepladser og er udmærket ventileret og ret imponerende i Dimensionerne. Den gør et roligt og afstemt Indtryk med sine samstemmende Tonefarver paa Væggene og det helt hvide, høje Loft. Biografen har alle moderne Midler i Brug og Billedernes Fremvisning foregaar med Akkuratesse uden altfor lange Pauser.

SØLLERØDS FØRSTE OMNIBIL

16.08.1919

I en nær Fremtid vil der blive en haardt tiltrængt Forbindelse mellem Skodsborg og Holte, idet der sættes en Bil ind paa Ruten. Turen vil koste 1 Kr., og der vistnok 12 Pladser i Vognen. – Det er da altid en Begyndelse.

HOLTE SAMARITERFORENING UNDER »RØDE KORS«

06.09.1919

havde i Lørdags sat sine Medlemmer Stævne til Friluftsøvelse i Rude Skov sammen med Samaritterne fra Birkerød og Lillerød og Farum; de unge kvindelige Spejdere samme Steds fra var ligeledes indbudt samt interesserede Gæster.

Til Fods og pr. Cycle stilede de fra alle Sider mod »Dumpedalshuset«, og der blev Liv i Ebberød Mose, da de tog fat paa Øvelserne efter først at have styrket sig paa den medbragte Fourage. De 60-70 Deltagere, som var mødt trods det ustadige Vejr, blev behagelig overrasket ved at finde Eng og Skovbund dejlig tør og varm og Solen i fuld Vigueur; rundt om i Skovbrynet og Høstakkene fandt man Læ for de »Tilskadekomne«, og Samaritternes utrættelige Lærer og Vejleder, Dr. Otto Møller, mødte selv for at tilse »Patienterne« og yde »Nødhjælpen« sin faglige Kritik.

Under Øvelserne gav Hr. Hedetoft velvilligt Møde med sin nye smuk-

»Sårede« hjælpes under samariterovelsen i Rudeskov den 30. august 1919. Fotografiet er taget af cand. polit. Carl E. Aagaard (1869-1938), Holte. Han var en pioner indenfor fotografiet og etablerede i 1894 et atelier for teknisk fotografering. Fra 1902 redigerede han »Dansk Fotografisk Tidsskrift«. Det er nok ikke tilfældigt, at Holteborgeren Aagaard var fotograf ved denne begivenhed. Han var yderst virksom indenfor »Dansk Røde Kors«, og hans kone Fanny, var en af de ledende skikkelser i Holte Samariterforening. (By)

ke Syge-Automobil, som blev beset med største Interesse, og Deltagerne, der fik en sikker og befriende Følelse af, hvor stort et Savn for hele Egnen, der er bleven afhjulpen ved denne fortrinlige og tidssvarende Sygetransport, blev samtidig vejledet og indøvet i Ind- og Udbæring af Patienter.

SKOLEBESPISNING

27.09.1919

Som det fremgaar af sidste Sogneraadsmøde vil Kommunen forsøgsvis indføre, at Børnene bespises med varm Mælk og Smørrebrød i Øverød Skole.

HUSNUMRENES INDFØRELSE

8.11.1919 Sogneraadet har nu vedtaget at indføre Husnumre, og alle Villaejerne kan faa deres Numre at vide paa Ingeniørkontoret paa Holte Værket.

ILDEBRAND I SØLLERØD

22.11.1919 En sjældent forekommende Ildebrand fandt Sted paa Lyngbakkevej i Søllerød for en halv Snes Dage siden. – Som bekendt har vi nu her i Sognet fast Brandmandskab, der for Søllerøds Vedkommende bestaar af en ulønnet Brandfoged og 6 Brandmænd, der lønnes med Timebetaling ved hver Ildebrand. Naar der bliver Ildebrand, skal Brandfogeden først underrettes, og han skal saa sende Bud efter sine Brandmænd og rekvirere Vogne til at hente Slangerne m. m. Nu er der det mærkelige, at Brandfogeden i Søllerød ingen Telefon har, dette er i sig selv saa meningsløst, at Maskineriet ikke fungerer, og man undres over, at der ikke vælges Folk med Telefon til dette Hverv, eller man sørger for Telefon til alle Brandfogederne.

Ved denne Ildebrand, der opdagedes af Tømrerm. Georg Rasmussen, Søllerød, mødte Brandfogeden imidlertid 20 Minutter efter, at der var slaaet Alarm. – Men nu kommer det værste af hele Historien; – da han kom til Brandstedet, viste det sig, at der ikke fandtes nogen Brandhane i lang Omkreds, og Brandfogeden havde ikke Anelse om, hvor Brandhanerne var. Efter nogen Søgen fandt man en ved Korsvejen, men saa var Slangerne for korte, og man maatte rekvirere Slanger fra Ny Holte, Nærum og Gl. Holte, og medens dette stod paa, tog Ilden rigtig fat, og Huset var omtrent nedbrændt, da Slangerne kom i Virksomhed. – Hvad var nu mere naturligt, end at hver Brandfoged fik udleveret en Fortegnelse over alle de Brandhaner, der findes i hans Distrikt. Fortegnelsen findes paa Holteværket, og den skal altsaa blot mangfoldiggøres, for at denne side af Sagen er i Orden. – Men det er jo ogsaa ganske meningsløst, at der ikke opstilles flere Brandhaner, særlig da man, som i dette Tilfælde, har Ledninger i Jorden og dog ikke kan faa Vand.

Det er dog latterligt, at Huset skal nedbrænde, inden man har faaet Forbindelse med Vandet til Slukningen. – Ved denne Brand, hvor alt hvad der blev reddet, kunde ligge paa en Enspændervogn, var det Folk udenfor vort Brandvæsen, der reddede disse Sager. Det var Tømrerm. Georg Rasmussen, der havde faaet det ud af Huset, inden Brandmandskabet mødte. – Det maa staa alle klart, at der aldeles omgaaende maa sættes mere System i vort Brandvæsen. – Her kom ingen Mennesker til Skade,

Brandmand Carl Hansen fra Øverød fotograferet i uniform og hjelm på vej til at redde værdierne i Sollerød. Foto ca. 1920. (By)

men det er ganske givet, at det havde været aldeles umuligt at redde noget Menneske fra 1. Sal. – Huset der brændte, var et Træhus med muret Skorsten og støbt Sokkel, og alt brændte, baade Møbler og Service. – Til alt Held fik Manden, der boede i Huset, sine Papirer, som laa i et Skrivebord, der blev reddet. Ilden var opstaaet ved, at Fruen, forinden hun gik til Toget for at hente sin Mand, havde fyret for stærkt i.

Familien tog efter Branden Ophold paa Ny Holte Hotel – Brandmændene optraadte i Uniform, men ikke alle 6; det var et oplivende Moment i hele dette Ødelæggelsens Værk, og det er ikke uden Spøg, naar det oplystes, at man endnu ikke havde haft Raad til at give alle 6 Brandmænd en Hjælm, men det er en Kendsgerning, at Brandfogeden først fik udleveret 2 Hjælme, og efter et halvt Aars Forløb atter 2 og 2 Sæt Tøj, men stadig mangler der noget. –

Det er at haabe, at vort mangelfulde Brandvæsen efter denne Prøvebrand maa faa indført et noget bedre System, og at man først og fremmest belærer Mandskabet om, hvor Vandet er at faa, at det ikke en anden Gang gaar rigtigt galt til.

BIOGRAFTEATRET PAA ØVERØDVEJ

22.11.1919 Publikum, der i den første Tid strømmede til for at se det nye Teater, forholder sig nu mere passiv, og ikke uden Grund. Programmet har ikke noget af den virkelige Filmkunst over sig, og der er saa koldt i Lokalerne, at man selv med Overtøj paa sidder og knagfryser. Det er forunderligt, at det ikke kan gaa op for Bevillingshaveren, at der her i Holte kunde skabes en udmærket Indtægt, hvis blot man ofrede noget Brændsel og af og til gav en virkelig god Forestilling.

EN LØBSK JERNBANEVOGN

29.11.1919 Paa Nærum Station var der forleden under Rangeringen en Jernbanevogn der fik saa stærk Fart paa at den først standsede da den naaede Vedbæk. Et Held var det at der ikke skete noget ved de forskellige Overkørsler hvor der staar »Pas paa Toget«.

Lokomotiv under rangering på Nærum Station omkring 1920. (By)

HUSET BLÆSTE OMKULD

29.11.1919 Paa Krogholmgaard i Trørød blæste en af Bygningerne om i Stormvejret i Mandags. To Børn kom til Skade, dog ikke alvorligt. Det er jo heldigvis sjældent at Husene blæser om her i Sognet.

HUSLIG FRED

20.12.1919 Hundreder af smaa Begivenheder i Familien giver Anledning til Stridigheder eller kedsommelige Optrin – Børnenes Uartighed, Ubehageligheder med Tjenstefolkene, smaa Tab eller Uheld i Husholdning, grundet paa Uforsigtighed eller Udygtighed. – Saa er det Hustruens første Pligt at afvende den Slags Ærgrelser fra Mandens Hoved. Hun skal saa meget som muligt rydde al huslig Modgang bort fra Mandens Vej, han har saa meget at gøre, og han har ofte Hovedet fuldt af vigtigere Ting, der dog betyder Grunden til Familiens Lykke; hun skal altid vise ham et venligt Ansigt, selv om hun ikke rigtig er i Humør dertil, altid give ham et venligt Ord, selv om han ikke altid svarer derpaa. – Hvis der saa alligevel en Gang kommer en Uoverensstemelse imellem Ægtefolkene – selv de, der holder hjerteligt af hinanden, bliver ikke sparede derfor – saa bør Hustruen huske paa de Ord: »Lad ikke Solen gaa ned over Eders Vrede!« I de fleste Tilfælde tilkommer det jo hende først at række Haanden til Forsoning, selv om hun er den fornærmede og føler sig i sin fulde Ret. Og hvor smukt klæder et forsonligt Ord ikke Kvinden! Naturen har netop ret skabt det kvindelige Gemyt med dets Bøjelighed og Blødhed til Forsoning.

NOTER

1 I januar 1919 var der en arbejdsløshedsprocent for hele landet på 28,1 mod 7,0 i november samme år. Den laveste procent var på 2,2 i august. Statistisk Årbog 1920, tabel 104.
2 Udgifterne i et Kobenhavnsk husholdningsbudget var for juli 1914 på 2000 kr., juli 1918 på 3635 kr., jan. 1919 på 3798 kr., juli 1919 på 4221 kr. og jan. 1920 på 4839 kr. Statistisk Årbog 1920, tabel 82.
3 Der var i 1919 824.424 tabte arbejdsdage på grund af arbejdsstandsninger mod 160.272 i 1918. Statistisk Årbog 1920, tabel 105.
4 Søllerød Tidende, 26.april 1919.
5 Søllerød kommunes indbyggertal var 1. nov. 1914 på 6296, 1. feb. 1916 på 6371 og 1. nov. 1919 på 8390. »Søllerød Kommunes indbyggertal«. Udarbejdet af Søllerød Kommunes Folkeregister, 1961, s. 18.
6 N.P. Stilling: Billige boliger i Søllerød Kommune, s. 25. N.P. Stilling og Troels Jorn: »Billige boliger i Søllerød Kommune«. Boplan i samarbejde med Søllerød Museum, 2. udgave, 2004.

7 Der var 29. maj 1917 indregistreret 7290 biler og 8633 motorcykler i Danmark. 1.september 1920 var man oppe på 17.657 biler og 12.182 motorcykler. Statistisk Årbog 1920, tabel 79.

8 Den første færdselslov blev indført i 1923.

9 Det er muligt at der er noget om snakken. Holte Værkets driftsregnskab viser rent faktisk, at der i 1918 havde været tændt for den elektriske gadebelysning i 1416 timer, i årene 1915-1916 havde gadebelysningen været tændt 1836 timer om året. Søllerød Tidende, 13. september 1919.

10 Lars Lindeberg: »De så det ske«. Forlaget Skrifola, Copenhagen, s. 208ff.

11 Dermatolog er en specialist i hudsygdomme.

12 Søllerød Tidende, 1. februar 1919.

13 Søllerød Tidende, 17. maj 1919.

14 Søllerød Tidende, 17. maj 1919.

15 Laurits Christian August Elnæs (1885-1922) havde fra omkring 1908 til 1911 galanteri- og legetøjsforretning på Stationsvej 8. Derefter flyttede han forretningen til »Ny Holtehus«, Stationsvej 14. Her var han til 1913, hvor hans forretning for tredje gang flytter til ny adresse på Stationsvej, »Ny Vejlehus«, Stationsvej 18. Elnæs købte »Ny Vejlehus« i 1914 og flyttede ind i en lejlighed over forretningen. I april 1916 solgte han ejendommen. Privat flyttede han til en villa på Agnetevej. I løbet af sommeren afviklede han sin legetøjsforretning, og den 1. september 1916 åbnede han en glarmesterforretning på Stationsvej 10, hjørnet af Esthersvej (i dag den sydligste ende af Rønnebærvej). I 1919 flyttede Elnæs endnu engang sin forretning, dennegang til Søllerød Tidenes kontor på hjørnet af Stationsvej og Kongevejen. I den forbindelse opstod der rygter om, at Elnæs var ved at lukke sin glarmesterforretning for at hellige sig jobbet som redaktør på Søllerød Tidende. Den 8. marts 1919 forsikrede Elnæs Søllerød Tidendes læsere, at hans forretning fortsatte uforandret, og at han havde påtaget sig »stillingen som Redaktør af dette lille Blad udelukkende af Interesse for Udviklingen i Kommunen«. Noget tyder dog på, at Elnæs brugte meget tid på det »lille Blad«, af hvilket han først blev medejer og senere eneejer. Derudover beskæftigede han sig fra 1919 med køb og salg af ejendomme, ligeledes fra Søllerød Tidenes kontor. Han var medlem af bestyrelsen i Holte Kommunalforening og Holte Foredragsforening. August Elnæs døde tirsdag den 7. februar 1922 efter måneders sygdom. Han blev begravet på Bispebjerg Kirkegård.

Søllerød Museum – Mothsgården

Beretning 2004

Af Niels Peter Stilling og Jens Johansen

Mothsgården, en af Søllerød Museums tre afdelinger, har i 2004 fungeret ganske som vanligt: – arrangeret tre udstillinger og planlagt fremtidige arrangementer og udstillinger, modtaget nye museumsgenstande, registreret dem og anbragt dem i et passende magasin. Der er besvaret mange slags henvendelser om den lokale historie og meget andet. Der er arbejdet med udgivelse af bøger, med foredrag og rundvisninger, tekster til historiske tavler og restaureringsforslag til kommunens monumenter, samt input til lokalplaner. Dertil kommer samarbejdet med Historisk-topografisk Selskab og deltagelse i kulturmiljøråd, amtsmuseumsråd og andre bestyrelsesarbejder. Endelig er der lagt nyt stråtag på udstillingsbygningen, og de første udfordringer som følge af den kommende sammenlægning med Birkerød Kommune er taget op.

UDSTILLINGER

I 2004 arrangerede Museet på Mothsgården tre udstillinger, hvortil kommer Elin Rasks fine udstilling *At male med papir*, der fortsatte fra 2003 til 29. februar 2004. Et samarbejde med Kulturelt Forum i Søllerød affødte udstillingen *Teaterdrømme* – om den lokale teatervirksomhed gennem et halvt hundrede år. Teaterprogrammer, -plakater og vel især de fantastiske kostumer trak godt 1.500 gæster i de to måneder udstillingen varede. Med udstillingen *Hilfelings skånske tegninger* blev en længe næret drøm opfyldt om at vise en samling af den svensk-danske kunstner C.G.G.Hilfelings tegninger fra Skåne udført omkring 1780. Hilfelings opgave var på regeringens og kongehusets vegne at aftegne de danske kulturminder i Skåne. Udstillingen af disse enestående tegninger blev til i et tæt samarbejde med ejeren af tegningerne, H.M.Dronningens Håndbibliotek, repræsenteret ved lederen dr. phil. *Klaus Kjølsen* og cand. theol. *Christian Gottlieb*. Det er første gang, at de i alt 126 tegninger er blevet udstillet uden for Amalienborg, og udstillingen blev suppleret med en præsentation af Håndbibliotekets andre herligheder: bøger, håndskrifter,

Fra åbningen af udstillingen »Skånske rejser – Tegninger af danske mindesmærker i Skåne udført af C. G. G. Hilfeling omkring 1775«. Fra venstre dr.phil. Klaus Kjølsen og cand.theol. Christian Gottlieb (Dronningens Håndbibliotek), viceborgmester Erik Mollerup, Museumsinspektør Niels Peter Stilling og fhv. hofmarskal Søren Haslund Christensen.
Foto Ole Tage Hartmann.

kort mm. Lån af en samling tegninger af Hilfeling fra Nationalmuseet gjorde udstillingen så komplet som mulig. Sommerudstillingen, som varede til oktober, blev besøgt af knapt 3.000 gæster. Herefter fulgte *Alle Tiders Tråd*. Den viste udsøgte moderne broderier, inspireret af Søllerød Museums tekstilsamling og landskabet omkring Søllerød. Udstillingens ophavskvinder var en sammenslutning »*Broderi 99*« af seks kunsthåndværkere: *Hjørdis Hansen*, *Elna Høgh*, *Lise Lind Jensen*, *Nina Petersen*, *Lisbeth Roum-Møller* og *Ida Skou*. De er alle uddannet på *Håndarbejdets Fremmes Seminarium* med broderi som speciale. Gruppen havde i de foregående 3½ år studeret Museets broderede tekstiler og fortolket dem til moderne former – på bluser, jakker, sjaler, handsker, tasker osv. Dertil en række broderede landskabsbilleder i miniature. Udstillingen åbnede den 13. november 2004 og fortsatte til den 27. februar 2005. Under udstillingsperioden i 2004 blev den besøgt af ca. 1.600 personer, et tal der gav den største »daglige belægningsprocent« til årets udstillinger.

BESØGSSTATISTIK FOR SØLLERØD MUSEUM PÅ MOTHSGÅRDEN 2004

Udstilling	Periode	Antal dage	Brutto-besøg	Netto-besøg	Netto-besøg i % af året	Netto-besøg pr. dag
AT MALE MED PAPIR *	1.1.-29.2.	60	1.546	1.546	17,2	25,8
Ingen udstilling	1.3.-25.3.	25	2.246	726	8,1	29,0
TEATERDRØMME	26.3.-31.5.	67	3.840	1.594	17,7	23,8
Ingen udstilling	1.6.- 17.6.	17	4.180	340	3,8	20,0
HILFELINGS SKÅNSKE REJSE	18.6.-17.10.	122	6.996	2.816	31,3	23,1
Ingen udstilling	18.10.-11.11.	25	7.375	379	4,2	15,2
ALLE TIDERS TRÅD **	12.11.-31.12.	50	9.006	1.631	18,1	32,6

* fortsat fra 2003.
Museet blev under »At male med papir« besøgt af i alt 2.315 gæster.
** fortsætter i 2005.

Af det samlede besøg var 3.373 i grupper.

DET SAMLEDE BESØG PÅ MUSEETS TRE AFDELINGER 2004:

Mothsgården	9.006,	heraf i grupper	3.373
Vedbækfundene	8.574,	heraf i grupper	3.173
Byhistorisk Arkiv	2.904	henvendelser	
I alt	20.484		

I alt havde Mothsgården i 2004 9.000 besøgende – som vel ikke er et lille tal, men som dog føles lidt utilfredsstillende i sammenligning med de bedste af de foregående år:

Besøg på Mothsgården	1999	4.022
do.	2000	6.192
do.	2001	14.493
do.	2002	7.799
do.	2003	11.303
do.	2004	9.006

En nærmere analyse viser, at Museet på Mothsgården i 1999 var lukket på grund af ombygning i 322 dage og dog alligevel havde 4.000 gæster. Det lave besøgstal i 2002 må tilskrives udstillingen »*En tur i skoven*« (med *Poul Andersens* dejlige tegninger til brochureserien »Vandreture i Statsskovene«). Det var utroligt skuffende for os, at en udstilling om et så væsentligt emne som vore skove i de fem måneder udstillingen varede, kun havde ca. 2.500 besøgende. De høje tal i 2001 og 2003 henføres til udstillinger med

Blandt de mange arbejder Carl Gustav Gottfried Hilfeling udførte af danske mindesmærker og kirkeinventar i Skåne, overlevede 1 26 Christiansborgs brand i 1884. De opbevares i dag i Dronningens Håndbibliotek. Denne tegning viser en gammel døbefont fra Simris Kirke.

udpræget kvindelige emner: »*Tid, Tøj og Kvinder*«, »*Smykkets Magi*« og »*Pigedrømme – dukker for små og store*«, hvortil kommer to udstillinger, der også tiltrak et stort kvindeligt publikum, om polsk jul (2001) og om polsk påske (2003). Årets »skuffelse« i 2004 var udstillingen med Hilfelings tegninger. Den hørte til de forskningstunge, hvor forundersøgelserne omfattede grundige arkivstudier og identificering af tegningerne ved *Torben Hvidegaard* og *Niels Peter Stilling*. Til trods for, at der blev udført et solidt PR-arbejde for udstillingen, bl.a. med stor indsats af en dygtig grafiker, fyraftens-omvisninger med mere, blev besøgstallet skuffende. Gæstebogen fortæller dog, at de, der fandt vej, blev begejstrede. Udstillingen blev i øvrigt generøst støttet af *A.P. Møller og Hustru Chastine McKinney Møllers Fond til Almene Formaal*. Hos vor nabo på Søllerød Sognegård arrangerede Museet i samarbejde med Søllerød Menighedsråd en udstilling om de danske *kirker i Skåne*. I alt 90 fotos optaget af Niels Peter Stilling blev forstørret og vist på Sognegårdens vægge i forbindelse med årets Kulturnat den 3. september 2004. Den vistes frem til slutningen af oktober 2004 som et supplement til udstillingen af Hilfelings tegninger.

Et museums udstillinger udgør en meget væsentlig del af dets facade udadtil. Med rette, idet der herved sker en formidling af museets viden og samlinger. Men museernes (sær)udstillinger indgår også i andre sammenhænge, især i turismens univers og i den mere brede kulturindustri – som »infotainment«. For eksempel vil man gerne have Museets og dets udstillinger indrulleret i diverse »cards« – med en eller anden form for rabat, som dels fordrer opklæbning af et logo på væggen, dels fordrer indberetning af »rabatgæster« til senere godtgørelse. Det er gratis for Museet. Samtidig søger et mangfoldigt udbud af vejvisere, turistkataloger, portaler m.m. at »optage« Museet – mod en betaling, der langt overgår eventuelle mulige ekstra entreindtægter. Museet opfordres desuden til at deltage – og det gør vi da også – i den lokale kulturnat, i Bygningskulturens Dag, og for første gang i 2005, i »Historiens Dag«, den 22. maj. Det fremhæves i øvrigt fra officielt hold, at museerne er en del af »oplevelsesøkonomien«, som endda understøttes af »oplevelsesteknologien« (hvad det så er?). Det hele lægger beslag på betydelig opmærksomhed i Museet,

Mothsgårdens idylliske have har ved flere lejligheder dannet rammen om bryllupsreceptioner i forbindelse med bryllupper i Søllerød Kirke. I 2004 var haven for første gang rammen om selve vielseshandlingen. Den 19. 6. 2004 foretog Søllerød Kommunes giftefoged vielsen af det unge par.
Foto Kirsten Schmidt.

idet de forskellige henvendelse ofte lyder meget lovende og således gør krav på en seriøs behandling. Dog har vi fundet, at gevinsten målt i besøgstal sjældent står mål med omkostningen ved at synliggøre Museets aktivitet i det enorme udbud af mere eller mindre seriøse portaler, kataloger, skrifter m.v.

Af de tre afdelingers i alt 20.484 gæster i 2004 var kun omkring 1/4 almindeligt betalende gæster. Det hænger naturligvis sammen med, at der er gratis adgang på Mothsgården for medlemmer af Historisk-topografisk Selskab, og at alle børn har gratis adgang, hvilket ikke mindst afspejler sig i ret begrænsede entréindtægter fra afdelingen for Vedbækfundene. Endelig tager vi normalt ikke entré til Museets arrangementer, ligesom der selvfølgelig er gratis adgang til Byhistorisk Arkiv og for den sags skyld også på Mothsgården, når det gælder historiske undersøgelser. Det skal der ikke lyde nogen beklagelse over, men i en tid hvor gratisprincippet på vore museer igen er taget op til debat, må vi blot konstatere, at det er de færreste museer – Søllerød Museum inklusive – der kan drives på markedsvilkår. Til dette skal så i øvrigt tilføjes, at en stor del af vore sideordnede aktiviteter og salg af bøger og andet i vore museumsbutikker i høj grad kan betale sig og sikrer det overskud, vi mangler fra entréindtægterne. Den kedelige konklusion på dette er, at museumsvirksomheden i sig selv, ikke er økonomisk rentabel. – Den gode konklusion på samme er, at det skal den heller ikke være. At bevare vor kultur i stort eller småt er ikke – og kan aldrig blive et spørgsmål om markedsøkonomi. Tværtimod uden den omkostningskrævende kultur var der heller ingen markedsøkonomi.

I et forsøg på at imødekomme efterspørgslen efter materiale, der præsenterer museet, har vi i 2004 udarbejdet en brochure, eller rettere fire brochurer, en for hver af Museets tre afdelinger samt en fællesbrochure på engelsk. Brochuren udsendes i begyndelsen af 2005. Dertil kommer, at vi i foråret 2005 vil revidere og nyordne vor hjemmeside fra grunden.

Til »oplevelseskulturens« nye tiltag i 2004 hører endelig, at Mothsgårdens have har været efterspurgt til ikke mindre end tre bryllupsarrangementer, to i forbindelse med bryllupper i Søllerød Kirke samt i et tilfælde, hvor selve vielsen foregik i Museets have varetaget af Kommunens giftefoged.

KOMMENDE UDSTILLINGER

»Alle Tiders Tråd« slutter med udgangen af februar 2005. herefter yder Museet *sit* bidrag til fejring af H.C.Andersens 200-års fødselsdag med udstillingen **H**ans **C**hemiske **A**tmosphære fra den 17. marts til den 22.

Søllerød Museums forårsudstilling 2005 markerer 200-året for H. C. Andersens fødsel. Det er kunstneren og grafikeren Erik Bagge, der tolker digterens eventyr. Her er det eventyret »Skyggen«.

maj 2005. Museet har allieret sig med kunstneren *Erik Bagge*, som med *sit* nutidige troldspejl har kommenteret 28 af H.C.Andersens eventyr med forunderlige og finurlige tegninger. Til beskuernes støtte har Museet udarbejdet et lille katalog med resumeer af de 28 eventyr. Samtidig samarbejder vi atter med Søllerød Menighedsråd om en paralleludstilling i Søllerød Sognegård, hvor en række akvareller af den lokale kunstner *Marianne Martins* illustrerer H.C.Andersens færden på Søllerødegnen i 1864 og 1865.

I juni måned åbnes der for en udstilling af *visitkortæsker: »Kunsten at præsentere sig«* har vi kaldt udstillingen, der knytter sig til tidligere udstillinger på Museet af små ting i sølv og andre materialer: kunstindustri fra en fortid, hvor brugsgenstandene også kunne udformes som små kunstværker. Der tænkes her på tidligere udstillinger af hovedvandsæg, af bu-

ketholdere, smykker og af servietringe. I efteråret planlægges en børneudstilling bygget over H. C. Andersens eventyr om *Nattergalen*. Udstillingsåret afsluttes som vanligt med et tema knyttet til julen, denne gang om lyset – eller rettere lysestager fra forskellige tider.

SAMLINGERNE

Igen i år er Museets i forvejen betydelige tekstilsamling blevet udvidet. Der er hovedsagelig tale om klædedragter til børn og kvinder. I forbindelse med arbejdet med førnævnte broderiudstilling har vi modtaget flere afleveringer med broderier, herunder børnetøj og andet med broderet og hæklet besætning. Samlingen af herrebeklædning er i 2004 blevet forøget med en gallauniform fra skovfogedembedet i Kirkeskoven i Søllerød 1939 og en komplet civilforsvarsuniform årgang 1960.

Den største samlede erhvervelse i 2004 stammer fra Vasevej 35, hvor søskendeparret *Jakob og Lisbeth Laursen* i mange år drev gartneriet »*Rudenæs*«. Før Jakob Lauersen som den sidste af de to døde i 2003, havde han

Hovedbygningen til gartneriet »Rudenæs« er opført i 1913. Ejendommen er smukt beliggende på Vasevej 35 med udsigt over Vaserne. Her ses dog husets østgavl med de gamle støbejernsbogstaver. Foto Jens Johansen, 10. dec. 2003.

Fra gartner Laursens bo på Vasevej 35 erhvervede museet en oldsagssamling samt papirer og indbo. Her er det dagligstuen som er fotograferet den 10 december 2003.
Foto Peter M.M. Christensen.

betænkt museet med sin oldsagssamling, der indeholdt interessante fund fra gartneriets jord i »Vaserne« nordøst for Furesøen. I 2004 fik Museet desuden mulighed for at gennemgå dødsboet, hvorfra vi overtog det væsentligste. Familiens fotos og dokumenter, heriblandt erindringsoptegnelser fra søskendeparret og deres forældre, blev overladt til Byhistorisk Arkiv, mens alle genstande, møbler og andet inventar blev overdraget til Museet.

Fra boet efter produkthandler *Tage Petersen*, Holte loppetorv, har vi modtaget en »blandet landhandel«, bl.a. en sjælden tragtgrammofon, et vindue fra Holte Apotek på Kongevejen og en lygtepælslampe fra Skovgærdet i Holte.

Desuden er forskellige genstande indkommet fra Gentofte- og Lyngbyborgere. I det hele taget mærkes det, at der savnes museer i nabokommunerne mod syd, idet vi får adskillige henvendelser fra borgere herfra, som ønsker at aflevere genstande fra disse områder.

Ved gaver og auktionskøb er samlingen af lokalhistoriske malerier øget med fem – to af Klokkerhuset (øst for Søllerød Sø), et af Søllerød Kirke set fra Nord (af *Carlo Hørnung Jensen*), en aftenstemning fra Furesøen (af *Carsten Henrichsen*) og endnu en aftenstemning fra Søllerød Sø.

Søllerød Sanatorium på hjørnet af Søllerødvej og Solvej hed til omkring 1920 »Sanatoriet Solbad«. Bygningerne indrettedes herefter til rekreationshjem og behandling af lettere tuberkulosetilfælde under ledelse af en anset læge. Byhistorisk Arkiv-Søllerød Museum. (By)

Sagen om det i Søllerødbogen 2004 (s. 186-87) omtalte jugendstilssommerhus ved Vejlesø, kaldet »*Sneglehuset*«, er endnu ikke blevet afsluttet, idet ejerne af huset ønsker en skurvogn til erstatning, før de afleverer det kønne lille hus til Søllerød Museum. En sådan skurvogn har det hidtil ikke været muligt at opdrive. Museet efterlyser hermed en skurvogn – og vi sørger naturligvis for transporten.

I november gjorde en beboer på Solvej, en sidevej til Søllerødvej, opmærksom på en bemalet sten ved vejkanten af Solvej med påskriften »*Søllerød Sanatorium*«. Den lå med indskriften på hovedet og var tilsyneladende glemt af alle andre end den årvågne beboer. Efter at have indhentet tilladelse hos ejeren af den grund, hvor stenen lå, blev den december 2004 flyttet til Museet, hvor den nu er opsat i museets have. Baggrunden for stenens indskrift er, at der fra 1902 til omkring 1950 lå et »sanatorium« i Søllerød for tuberkulosepatienter her. Det hed oprindeligt *Kurstedet Solbad*, men blev omkring 1920 omdøbt til Søllerød Sanatorium. Indkørslen var fra Søllerødvej. I 1950'erne overgik stedet til vanførehjem og fun-

gerede som sådant til slutningen af 1960'erne. Området blev omkring 1970 bebygget med parcelhuse (Solvej nr. 2-10 B).

MAGASINFORHOLD – REGISTRERING – KONSERVERING

Siden 1. januar 2004 er alle nyindkomne sager blevet registreret i Museets elektroniske registreringsprogram »*Basis*«. Programmet er under stadig udvikling, og en opdatering til en nyere udgave vil sandsynligvis finde sted i løbet af 2005. Vi håber samtidig på, at en ansøgning til *Kulturarvsstyrelsen* om tilskud til indscanning af alle de gamle – gennem 30 år –

Mangel på magasinplads afhjælpes løbende ved opbygning af nye reoler til de specielle behov. Her er det museets tekniker Henrik Lærum, som arbejder under vanskelige forhold i museets møbelmagasin.
Foto Peter M. M. Christensen.

maskinskrevne registreringskort og deraf følgende maskinel overføring til registreringsprogrammet vil blive imødekommet. Det vil spare mange arbejdstimer i forhold til en manuel indtastning af de ca. 25.000 kort.

I årets løb har vi fået udskiftet alle PC'er i de tre afdelinger og desuden fået tilført to nye EDB-arbejdspladser på Mothsgården. Selv om der stadig er periodevise driftsforstyrrelser, og overførselshastigheden fra Mothsgården til serveren på rådhuset endnu lader noget tilbage at ønske, er der dog tydelige fremskridt at mærke på den front. Nu håber vi på lidt ro til at arbejde med materiellet, inden vi atter bliver »overfaldet« med nye styresystemer, regnskabsprogrammer, kalendere, flexskemaer o. s. v.

Revisionen af vores to magasiners indretning skrider frem i et stadigt kapløb med nyindkomne genstande. Diskussionen om principper for indsamling og kassation foregår stadig i fagkredse. De fleste museer kender problemet med overfyldte magasiner. På Søllerød Museum har vi ingen planer om at gå radikalt til værks, men vi tager dog løbende samlingerne i øjesyn med henblik på at kassere dubletter eller genstande, som ikke har en særlig lokal historie. Dette bør dog ikke afholde indehavere af gode møbler fra før 1900 i at betænke Museet, idet vi er lidt dårligt forsynet på netop dette punkt.

Indtil magasinindretningen er færdig, vil der kun blive foretaget konservering af genstande i det mest nødvendige omfang. Derefter er der et par vigtige projekter, som vi skal til at søge penge til at få udført. Der er bl.a. i tekstilsamlingen nogle ting, som vil have gavn af et besøg hos en kyndig konservator.

FORSKNING – FORMIDLING

Foreningen for Kirkegårdskultur besluttede i 2004 at gøre *Søllerød Kirkegård* til emne for Foreningens årsskrift »Kirkegårdskultur 2004«. Til dette blev Museet opfordret til at bidrage med en indledende artikel om kirkegårdens historie. Det faldt i fin tråd med Museets mangeårige engagement i kirkegården og dens historie, hvorfor *Niels Peter Stilling* og *Jens Johansen* skrev artiklen »Fra landsbykirkegård til forstadskirkegård«. Desuden bidrog kirkegårdsinspektør *Keld Blichert Petersen* med en »beretning« om kommunens to kirkegårde. Skriftets øvrige artikler handlede om kirkegårdens kulturhistorie, landskabshistorie, monumenterne med videre.

I 1994, da istandsættelsen af *Buskehøjbebyggelsen* var til ende, udgav boligselskabet Boplan A/S sammen med Søllerød Museum bogen »*Billige Boliger i Søllerød Kommune*« med *Niels Peter Stilling* som redaktør og med-

forfatter. Bogen er for længst udsolgt, men efterspurgt. I 2004 lykkedes det boligselskabet (ved *Jørgen Schunck*) at finde midler til en genudgivelse, der blev økonomisk støttet af *Boligkontoret Danmark*. 2. udgave – i fornem indbinding – blev præsenteret for offentligheden ved et arrangement på Søllerød Museum den 21. december 2004.

I 2004 har museumsinspektør Niels Peter Stilling endvidere arbejdet med et større bogprojekt omkring industrimanden *Ole Jørgen Rawerts* akvareller fra begyndelsen af 1800-tallet. »*En malerisk Danmarksrejse*« kommer den store og usædvanligt smukt trykte bog til at hedde. Den er et resultat at et 20 år gammelt ønske, der udspringer af en af de første udstillinger, forfatteren arrangerede på Gl. Holtegård i august-september 1984: »*Rawerts maleriske rejser 1805-1847*«, der viste et stort udvalg af de 1.635 bevarede akvareller fra Rawerts rejser rundt i Europa i industrialismens barndom. Den nye bog udkommer i marts 2005 og indeholder gengivelser af ca. 300 af Rawerts danske billeder.

Det engagement, som indledtes i 2003 med *Jens Johansen*s medarbejderskab ved *Gentofte Kommuneatlas*, afsluttedes i slutningen af 2004 med et prægtigt bogværk i stort format på 80 sider. Værket præsenteres af kulturministeren på Øregård Museet den 24. januar 2005. Jens Johansens medarbejderskab bestod i at tilvejebringe det grundlæggende tekstmateriale om Gentoftes historie og bygningskultur. Som repræsentant for Københavns Amts Kulturmiljøråd deltog Niels Peter Stilling i den tilhørende følgegruppes arbejde. Udover at være et redskab for pleje af bygningskulturen, giver disse atlaser et fremragende indblik i de pågældende områder. Det tilsvarende atlas for Søllerød Kommune udkom i 1993, ligeledes med Jens Johansen og Niels Peter Stilling i medarbejderstaben, og man kan nu glæde sig over at kunne orientere sig i alle nabokommunerne mod syd: Lyngby-Taarbæk Kommuneatlas (2000) og Gladsaxe Kommuneatlas (1998). For Hørsholm foreligger også et kommuneatlas; mens vor kommende samarbejdspartner Birkerød desværre ikke har noget.

Det omfattende anlægsarbejde »Pipeline«, der drejer sig om at føre spildevand fra de nedlagte renseværker ved Næsset og i Kirkeskoven til det store renseanlæg i Hjortekær, har afstedkommet forskellige mindre undersøgelser af såvel arkæologisk karakter (varetaget af Museet på Kroppedal) som registrering af bebyggelse og landsskabsformer ved Søllerød Sø, Vejle Sø og ved Furesøen. »Pipelinien« passerer i Geelskov Frederik den 2.s Kongevej fra 1580'erne. Vandværkets folk tilkaldte både Museet og arkæologer fra Kroppedal for at lokalisere vejens forløb i håb om, at man ved jordarbejdet kunne møde Kongevejens tværsnit et sted.

Der bliver rodet godt rundt i jordlagene under arbejdet med den nye »pipeline«. Her arbejdes der på et »forsinkelsesbassin« på Søvej (Præstelandet) den 18. november 2004.
Foto Niels Peter Stilling.

Ved en besigtigelse den 4. november 2004 måtte man konstatere, at linieføringen faldt sammen med en tidligere anlagt afløbsledning, således at alle spor for længst var væk. Ved en senere inspektion af området, nu med arkæolog *Jens Jønsson* fra Kroppedal, *Kirsten-Elizabeth Høgsbro* (tidl. fra Fortidsmindeforvaltningen) og *Jens Johansen* fra Museet, den 30. november 2004, gennemgik man hele den sandsynlige linieføring gennem Geelskov øst for den nuværende Kongevej. Tanken er på sigt at rydde hele vejforløbet og markere den gamle Kongevejs forløb gennem skoven syd for Søllerød Rådhus.

Museets personale, først og fremmest *Niels Peter Stilling*, *Peter M. M.*

Christensen og Jens Johansen, har i årets løb medvirket ved foredrag i mange sammenhænge, ved omvisninger ude i terrænet og på Museet, og ikke mindst som guide ved busture. De fleste arrangementer har fundet sted i Kommunen, men med deltagelsen i bevaringsarbejdet omkring vore slotte, herregårde, kirker og ikke mindst de danske »*Kulturminder i Skåne*« har en del af arrangementerne også fundet sted udensogns. På Museet er vi glade for således at kunne sætte Søllerødhistorien ind i en større nationalhistorisk sammenhæng.

Forvaltningens særlige bustur »Kend dit eget område« (dvs. forvaltningsområde) har haft Stilling som guide, ligesom heldagsturen kommunen rundt for nyansatte i Søllerød Kommune. Den særlige rundvisning for indvandrere bortfaldt i 2004 på grund af manglende tid. Museet har også medvirket ved *Fremtidsværkstedet for Nærum Hovedgade* med en indledende historisk orientering. Baggrunden for »værkstedet« er, at Nærum Hovedgade står foran en fornyelse i stil med det løft, der tidligere er blevet Holte Stationsvej og Vedbæk Stationsvej til del.

En særlig udfordring – der formentlig kun er en begyndelse – har været at følge og deltage i forarbejderne til den kommende sammenlægning af Søllerød og Birkerød Kommuner, der vil blive gennemført pr. 1. januar 2007 under navnet *Rudersdal Kommune*. Museets første bidrag blev at skrive indlæg til et tillæg til »Det Grønne Område« den 16. november 2004 under overskriften »En fælles fremtid«. Det blev til to artikler: »Hvor kommer navnene fra« og »Det fælles grænseland«. Der planlægges nu en bog over disse emner, med basis i Niels Peter Stillings artikel i Søllerødbogen 1996: »*Fra stald til kro – fra bakke til dal*«, om Rudersdal og Kongevejen. Desuden har Museets stab på forskellig vis deltaget i omvisninger i både Birkerød og Søllerød for de kommende samarbejdspartnere. I det hele taget står museumssystemet, ligesom de øvrige forvaltninger, over for betydelige udfordringer i forbindelse med kommunesammenlægningen. Udfordringer vi ser frem til i en forventning om, at nordegnens kulturhistorie og museumsvæsenet vil blive væsentligt styrket ved sammenlægningen.

Den særlige arbejdsgruppe ved Mothsgården, som kalder sig *projektgruppen*, er stadig i fin form. Man mødes månedligt, på tirsdage kl. 10 til 12, og forelægger mere eller mindre færdige manuskripter til artikler i Søllerødbogen, som drøftes i gruppen. Gruppen har p.t. 16 medlemmer samt to faste fra Museet. Blandt de emner der har været behandlet i 2004 kan nævnes: Lærerdynastiet Josias Petersen ved Søllerød Skole, Skodsborg Hattefabrik, DKP i Søllerød, Trørøds gamle bondegårde og oliegrosserer Alfred Olsen på Egebækgård i Gl. Holte. En liste der viser, hvor

Når den nye Søllerødbog ankommer fra trykkeriet, må alle mand give en hånd med. Her skubber registrator Peter M. M. Christensen, museumsassistent Niels Andersen og museumsinspektør Niels Peter Stilling, mens resten af personalet venter i »pakkeriet«.
Foto Bjarne Pedersen, maj 2004.

alsidig lokalhistorien på Søllerødegnen er. De fleste af temaerne vil før eller senere indgå som artikler i Søllerødbogen.

I forbindelse med projektgruppearbejdet udarbejdede *Ernst Goldschmidt* sidste år artiklen »*Museumsdrømme*« om Aase og Ebba Breda. Den blev bragt i Søllerødbogen 2004. På dette sted benytter vi lejligheden til en berigtigelse af en billedtekst s. 145. Her vistes et foto af den franske delegation, som i 1938 besøgte København. I billedteksten er personen med stok midt i første række omtalt som den franske gesandt. Det er ikke korrekt. Den velklædte herre er formanden for Københavns Borgerrepræsentation, socialdemokraten, landsretssagfører *Karmark Rønsted*.

PERSONALE

Som almindeligt i museumsverdenen består personalet af en relativt lille fast ansat gruppe, som via diverse arbejdsmarkedsordninger suppleres med uundværlig arbejdskraft. Dertil kommer et velkomment bidrag fra frivillige, normalt pensionister, som varetager særlige opgaver ved Museet.

Den faste stab er fortsat uændret gennem 2004: Museumsinspektør *Niels Peter Stilling*, museumssekretær *Inge Lund Andersen*, registrator og magasinansvarlig *Peter M.M.Christensen*, vicemuseumsinspektør og bibliotekar (bøger og lysbilleder) *Jens Johansen* og antropolog *Kirsten Schmidt*, der har arbejdet som udstillingsarkitekt og registrator ved Museets store tekstilsamling. Med udgangen af året 2004 overgår Jens Johansen efter 15 års

fornem tjeneste ved Museet til pensionisternes rækker. Heldigvis fortsætter han som frivillig arbejdskraft med stort set de samme opgaver som hidtil. Hans afløser som vicechef bliver cand. mag. *Svend Christensen*, der medbringer omtrent tre års erfaring på Søllerød Museum.

Kustode-jobbet er varetaget af *Liselotte Barfred* (frem til 3.5.), *Susanne K. Hansen* (frem til 17.3.), og af *Astrid Jensen* (fra 13.7.) og *Kirsten Egmuth* (fra 19.10). *Erling Rasch*, som i en periode stillede sin typografiske ekspertise til rådighed for Museet, sluttede den 15.6.2004, og *Niels N.Andersen* tiltrådte den 19.4.2004 som altmuligmand. *Robert Schmidt* fortsatte som havemand. Til Museet er endvidere knyttet *Henrik Lærum*, der løser forskellig håndværksmæssige opgaver omkring udstillinger og magasiner, og *Ole Tage Hartmann*, der virker som Museets fotograf og kreativ deltager i udformningen af plakater og skrifter.

Grete Hoppe, *Ena Berg*, *Lone Larsen*, *Bente Nørregaard* og *Bjarne Petersen* gav som frivillige gode timer til Museet – med pasning af en række vigtige opgaver: ajourføring af Museets scrap-bog, korrekturlæsning, ordning af lysbilledsamlingen, fremstilling af Museets populære valnøddesnaps (af valnødder fra et træ i museumshaven), arkivering, kustodejob og pasning af blomsterne i vort lille »Orangeri« m.v.

Kommunen gennemførte i sensommeren en *trivselsundersøgelse* blandt hele det fastansatte personale. På Museet gennemførtes en supplerende undersøgelse blandt hele Museets personale (uanset ansættelsesform). Konklusionen blev, at man ønskede EFTERUDDANNELSE, UDVIKLINGSSAMTALER samt INFORMATIONER om relevante forhold vedr. Museet. Til dette

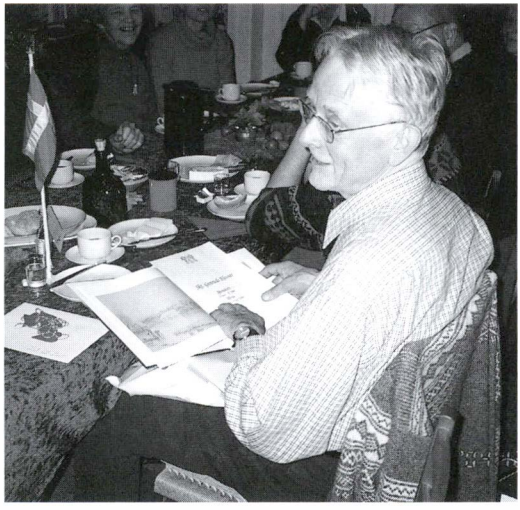

Jens Johansen under den festlige fødselsdagsbrunch for det samlede personale i Mothsgårdens mødelokale den 23. december 2004. Foto Peter M. M. Christensen.

Tækning af Møthsgården august – september 2004. Det gamle stråtag fyldte meget på gårdspladsen, men et par gøde grabfulde – så var den lastbil fuld, og der var ryddet til de nye strå.
Foto Ole Tage Hartmann, august 2004.

knyttedes også den kommentar, at Museets funktioner opdelt på tre tjenestesteder er en komplikation/udfordring i det daglige, ligesom de meget varierende ansættelsesformer og forskellige arbejdstider giver vanskeligheder omkring informationsspredningen.

BYGNINGER OG ANDRE RAMMER FOR ARBEJDET

Efter at selve udstillingsbygningens ydre blev sat i stand i 2003, kom i 2004 turen til at forny det nedslidte stråtag. Det var interessant at følge

Vejret var med tækkemændene i august-september 2004. Her er det nye gyldne stråtag ved at tage form på udstillingsbygningens haveside.
Foto Ole Tage Hartmann, august 2004.

udviklingen i det smukke arbejde under ledelse af tækkemand *Ebbe Glifberg* - og ejendommeligt at erfare, at rørene (der hver var ca. 2½ meter lange) var importeret fra Rumænien, fra Sortehavets bredder. Arbejdet blev afsluttet med et smukt resultat i september 2004.

Næste etape bliver at få udskiftet tegltaget på hovedbygningen og at få renoveret loftet i samme bygning. Der er bevilget et større beløb til projektet i 2006, og planlægningen har taget sin begyndelse i februar 2005, bl.a. for at klarlægge omkostningerne og iværksætte de fornødne initiativer til at skaffe resten af de midler, der er nødvendige for at gennemføre

Museumsmedarbejder Robert Schmidt i arbejdstøjet. Robert trak det tunge læs ved rydningen af arealet mellem Museet og Sognegården. Resultatet markerer på smukkeste vis samarbejdet mellem Sognegård, Kirkegård og Museum.
Foto Bjarne Pedersen.

en restaurering i overensstemmelse med kravene til den fredede Mothsgård.

Efter omkring 30 års tjeneste er det oprindelige alarmsystem taget ned og erstattet af et nyt og mere tidssvarende. Virkemåden skal ikke forklares her, men Museet måtte konstatere, at det er meget vanskeligt at få et sådant anlæg til at virke efter aftaler og hensigt – og der arbejdes fortsat på en forbedring af alarmsystemet.

I forståelse med vore naboer, Søllerød Menighedsråd, har vi i løbet af 2004 gennemført en tiltrængt renovering af den del af Museets have, der grænser op til Sognegårdens areal. Et udtjent ståltrådshegn er blevet fjernet, og der er blevet luget godt ud i beplantningen, således at vi har fået et smukt og harmonisk åbent parkareal mellem Mothsgården og Søllerød Sognegård. Museets havemand *Robert Schmidt* ydede en stor indsats her i foråret og sommeren 2004. Fra Museet kan man nu glæde sig over udsigten til den smukke moderne sognegård tegnet af arkitekterne *Inger og Johs. Exner*.

Museets have, der er åben for offentligheden, er dermed blevet endnu mere indbydende, og vi ser frem til, at haven også i 2005 vil blive flittigt brugt af børnehavebørn på udflugt, pensionistgrupper og giftelystne unge mennesker.

Vedbækfundene

Beretning 2004

Af Jens Hallin

PERSONALET

Personalet på Vedbækfundene er det samme som ved årsskiftet fra 2003 til 2004. Det består i det daglige af *Anette Langhoff*, *Klaus Hvid* (vikar for museumspædagog *Jens Bruhn* under dennes orlov) og *Jens Hallin*, der er daglig leder. Til weekender og helligdage er der studentermedhjælperne *Maria Berg*, *Maria Dalskov*, *Marie-Louise Holm* og *Anne Louise Johansen*.

SKOLEKLASSER

Vedbækfundene har i årets løb haft besøg af 2.685 skolebørn fordelt på 134 klasser. 106 klasser ønskede omvisning.

Omvisninger

En omvisning på Vedbækfundene er i virkeligheden undervisning i jægerstenalderens folk og levevilkår. Der gøres meget ud af en gennemgang af gravene, og hvad man kan aflæse, når man ser skeletterne. Endvidere bruges der tid på bopladsen og jægernes levevis. Når eleverne samtidig løser de opgaver, vi har udarbejdet, kommer de grundigt igennem de mange aspekter af jægerstenalder, som udstillingen præsenterer. Vi forsøger så vidt muligt at begrænse besøget af skoleklasser til én klasse ad gangen. Det er vores erfaring, at det hæver kvaliteten af besøget for alle parter. Personalet kan på den måde bruge tiden fuldt ud på gæsterne i stedet for, at vi skal dele vores opmærksomhed mellem flere grupper.

Undervisnings-materiale

Vi har i det forløbne år udarbejdet opgavesæt beregnet på ikke læsende børn, det vil sige børn i børnehavealderen og de første skoleklasser. Der er endvidere udarbejdet et opgavesæt, der henvender sig til børn fra 5. klasse og opefter. For den store gruppe af børn fra 3. klasse er der tidligere udarbejdet opgavesæt, som fungerer fint for denne aldersgruppe. I år har

Der var både indlevelse og engagement fra de deltagende skoleelever ved Vedbækfundenes arbejdende værksteder.
Her er det en elev fra Skovlyskolen, som er på arbejde i skindværkstedet den 25. 8. 2004.
Foto Ole Tage Hartmann.

Flintesmeden Esben Kannegaard fra Ebeltoft Museum demonstrerer den vanskelige kunst at arbejde i flint for elever fra Skovlyskolen den 25. 8. 2004.
Foto Ole Tage Hartmann.

Virker det? Børn fra Vangeboskolen afprøver flinteknive ved at snitte i hasselkæppe. Vedbækfundenes arbejdende værksteder 26. 8. 2004.
Foto Ole Tage Hartmann.

Vedbækfundenes leder Jens Hallin og flintesmed Esben Kannegaard instruerer to ivrige gutter i kunsten at sætte skaft på en flintkniv. Kogepladen ødelægger noget af autensiteten, men vi måtte ikke lege med ild for brandvæsenet på grund af Gl.Holtegaards stråtag.
Foto Ole Tage Hartmann.

vi gjort den iagttagelse, at eleverne ikke køber nær så meget i vores kiosk, som de gjorde tidligere. Fænomenet er så markant, at der må være tale om et generelt holdningsskifte hos skolerne omkring elevernes brug af penge på ekskursioner. Det er en tendens, som også er blevet iagttaget af andre museer, som vi har kontakt med. Ud over skoleklasser har vi i 2004 haft besøg af 462 førskolebørn, der kom med sammen med deres daginstitution.

ARBEJDENDE VÆRKSTEDER

Efter nogle års pause genoptog vi i 2004 de arbejdende værksteder. Arrangementet blev afholdt i uge 35. Vi valgte at lade arrangementet vare én uge, hvor vi kunne have én skoleklasse om formiddagen og én om eftermiddagen hver dag i de fem hverdage. Ti klasser var tilmeldt; den ene meldte imidlertid fra så sent, at vi ikke kunne få pladsen besat af andre. Resultatet blev derefter at ni klasser med i alt 219 elever kom gennem de arbejdende værksteder og fik en praktisk introduktion til jægerstenalderen.

Til hver klasse var der tre værksteder. Et flinteværksted, et lerværksted og et skindværksted. Eleverne skulle inden for de to timer, der var til rådighed, prøve kræfter med alle tre værksteder. Vi havde allerede sikret os en aftale med en flintesmed i april måned, men i slutningen af juni meldte han imidlertid fra. Det viste sig at være meget vanskeligt at få fat i en afløser. Heldigvis fik vi i sidste øjeblik kontakt med *Esben Kannegaard* fra Ebeltoft Museum, som netop var ledig i uge 35. Espen har tidligere arbejdet med flinteværksteder og er rigtig god til både flinten og børnene. Han viste eleverne, hvordan man fremstiller knive ud af en flinteblok, samt hvordan man bruger en flintøkse og en hjortetaksøkse på en træstamme, hvis man f.eks. ønskede at fremstille en båd. Hvert barn fik en flinteflække, som de havde set blive hugget. Flækken blev sat sammen med et stykke hassel som børnene selv afbarkede. Resultatet blev, at hver deltager på denne måde kunne hjembringe sin egen stenalderkniv med håndtag. I lerværkstedet gik opgaven ud på at fremstille en spæklampe. Maria Dalskov, der er studentermedhjælper hos os, stod for værkstedet. Hun gav eleverne den nødvendige instruktion, så de fik fremstillet deres lamper. Brænding må skolerne selv stå for, idet vi har bålforbud på Gl.Holtegård på grund af stråtaget. Marie-Louise Holm, der ligeledes er studentermedhjælper, stod for ledelsen af skindværkstedet. Her gik øvelsen ud på at sy en skindpung af kaninskind. Også her lykkedes det for stort set alle børnene at få et »trofæ« med hjem.

Flinteværksted

Lerværksted

Skindværksted

Den tomgangstid, der kunne være mellem skiftene til og fra de forskellige værksteder, blev brugt til at opleve den permanente udstilling og høre yderligere om jægerstenalderen.

Vi havde valgt at lægge arrangementet i en periode, hvor vejret normalt er stabilt godt. Til alt held havde vi dog sikret os ekstra ved at leje et stort telt. Det regnede og blæste nemlig umanerligt meget i den uge. Meget af undervisningen i lerværkstedet og noget af tiden i flinteværkstedet foregik derfor i teltet. Skindværkstedet kunne være i Vedbækfundenes forrum. Ugen forløb rigtig godt. Det er vores indtryk, at deltagerne var glade for oplevelsen, og vi fik en fin omtale i »Det Grønne Område«.

Fondsstøtte

Skolerne betaler 500 kr. pr. klasse for deltagelse. Denne egenbetaling dækker langtfra de faktiske udgifter til sådan et arrangement (ca. 27.000 kr.), men det er erfaringsmæssigt, hvad man kan forvente, skolerne kan udrede. Vi søgte derfor om støtte hos BG Bank i Lyngbys fond og fik til vores store glæde 10.000 kr.

ANDRE BESØGENDE

I alt har Vedbækfundene haft 8.574 besøgende i 2004. Udover de nævnte børnegrupper har vi haft besøg af 4.849 voksne og 578 børn. Det er som de tidligere år tydeligt, at den største gruppe voksne besøgende er gæster, der også besøger udstillingerne og barokhaven på Gl. Holtegård.

AFLEVERINGER

I 2003 modtog Vedbækfundene en større samling oldtidssager fra *Jens Lauritsens* arvinger (sag nr. 1259). Vi har i årets løb forsøgt at danne os et overblik over samlingen. Den er organiseret efter forskellige mærker, der er påført genstandene. En del genstande er ikke mærkede. Desværre mangler der en oversigt over, hvad de forskellige numre og skriftfarver henviser til. Vi er derfor ikke i stand til at komme videre med proveniensen på fundene. Fra boet efter gartner Laursen på Vasevej (sag nr. 1324) har vi ligeledes modtaget en del oldsager. Samlingen er tidligere blevet registreret af den lokale amatørarkæologigruppe.

I år har *Hans Henrik Blichfeldt* bl.a. afleveret en stor skiveøkse, 13,5 cm lang, i rødbrun flint og en stor slibesten i sandsten. Begge fundet ved Bøgebakken i kulturlaget i september 1967.

SAMARBEJDE MED ANDRE INSTITUTIONER

Det gode samarbejde med arkæologerne på museet Kroppedal i Tåstrup er fortsat i året. Der har ikke været gravet her i området, men vi har haft drøftelser om høringsforslaget fra Skov- og Naturstyrelsen om Drifts- og Plejeplanen for Vedbæk Øvelsesplads i Maglemosen. Der har i årets løb

Oldtidskeramik

været samarbejde med arkæologigruppen. I øjeblikket arbejder vi sammen om at lave en præsentation af gruppens arbejde og nogle af de fund, de har gjort på forskellige lokaliteter i Søllerød Kommune.

23. januar havde vi præsentation af *Ole Rafns* samling af oldtids keramik, som vi omtalte i 2003 udgaven af Søllerødbogen. Gæster, der besøger Vedbækfundene, kan beundre den smukke keramik og ved selvsyn konstatere, hvilke smukke kunstværker disse vaser og krukker er. Op til skolebørnenes efterårsferie havde Berlingske Tidende en meget fin artikel om Vedbækfundene. Det resulterede i et stort besøg af børn og deres forældre eller bedsteforældre.

PLANER

Vi håber på at kunne gennemføre de arbejdende værksteder en uge i eftersommeren 2005. Vi er i gang med at lægge budget for aktiviteten. Den elektroniske registrering af vores genstande har ligget stille i 2004 for Vedbækfundenes vedkommende. Det forventer vi at få i gang i indeværende år. De opgaver, som skoleeleverne arbejder med, når de besøger Vedbækfundene, er under løbende revision. Dette fortsætter i 2005.

Byhistorisk Arkiv – Søllerød Museum

Beretning 2004

Af Jesper Boysen

INDSAMLING

Byhistorisk Arkivs udadvendte aktiviteter, i særdeleshed udstillingsvirksomheden, har i årets løb inspireret mange Søllerødborgere til at forære eller udlåne materialer til arkivet. Her skal blandt andet nævnes en række billeder fra grosserer *Harald Birger Christensens* ejendom på Rosenvej i Trørød samt billeder, der skildrer familiens sommerophold som landliggere på Lindevangen, en af Trørøds gamle gårde, i begyndelsen af 1900 – tallet.

Samarbejde med ældre-centre

Arkivet har i lighed med de foregående år ikke haft ressourcer til at gennemføre egentlige indsamlingskampagner. I stedet har vi arbejdet på at øge samlingerne gennem personlige kontakter og gennem samarbejde med lokale erindringshistoriske netværk. Arkivet er i tæt dialog med to erindringsgrupper koordineret af henholdsvis *Lotte Laulund* og *Birgit Schelde*. Begge er projektmedarbejdere ved kommunens ældrecentre. Kontakterne har resulteret i flere afleveringer af fotos og andet materiale. I særdeleshed i forbindelse med gruppernes arbejde omkring erindringsbogen *Stormfulde Højder*, som skildrer livet i boligkomplekset *Skoleparken* i Gl.Holte i perioden 1948-2004.

Afleveringer

Desuden har Arkivet modtaget betydelige samlinger af fotos fra det nedlagte *Holte Gymnasium* samt fra *Yachtklubben Furesøen*. Hertil kommer en særdeles omfattende fotosamling, som har tilhørt fabrikant *Sven Bergsøe*, søn af *Paul Bergsøe*, der boede på Kofoedsminde på Skodsborgvej ved Nærum. Billederne tegner et spændende portræt af den initiativrige forretningsmand, som i mange år hørte til blandt de ledende erhvervsfolk i Danmark, og som i perioder var i mediernes søgelys, blandt andet som følge af hans samliv med skuespillerinden Bodil Kjer (1917-2003).

Byhistorisk Arkiv modtog i foråret en betydelig fotosamling vedrørende fabrikant Svend Bergsøe. Svend Bergsøe var i en periode gift med skuespillerinden Bodil Kjer. Her ses de angiveligt under et besøg på Nordisk Film ved optagelserne til filmen Kispus fra 1956. Filmen, der var den første danske farvefilm, var til dels inspireret af samlivet mellem de to.
Byhistorisk Arkiv – Søllerød Museum. (By)

I efteråret blev arkivet bekendt med, at en privat samler var i besiddelse af et særdeles omfangsrigt materiale vedrørende familien *Grøn* og familien *Ege*, som var knyttet til landstedet *Rolighed* i Vedbæk. Det lykkedes Arkivet at erhverve samlingen, som indeholder både dokumenter, personlige papirer og fotos. Der forestår en større registreringsopgave, før materialet kan stilles til rådighed for publikum.

Det samme gør sig gældende for et andet større materiale om *Gartneriet Rudenæs* på Vasevej, som Arkivet modtog i efteråret med Søllerød Museums mellemkomst. Da vi kun råder over sparsomt materiale om de mange gartnerier, der har eksisteret i kommunen, udfylder dette fyldige materiale et hul i vores samlinger.

Endelig skal det nævnes, at Arkivet har modtaget en række kopier af morsomme og unikke film optaget i Vedbæk i 1950'-60'erne. Flere film skildrer bygningen af *Hotel Marina* i perioden 1961-62.

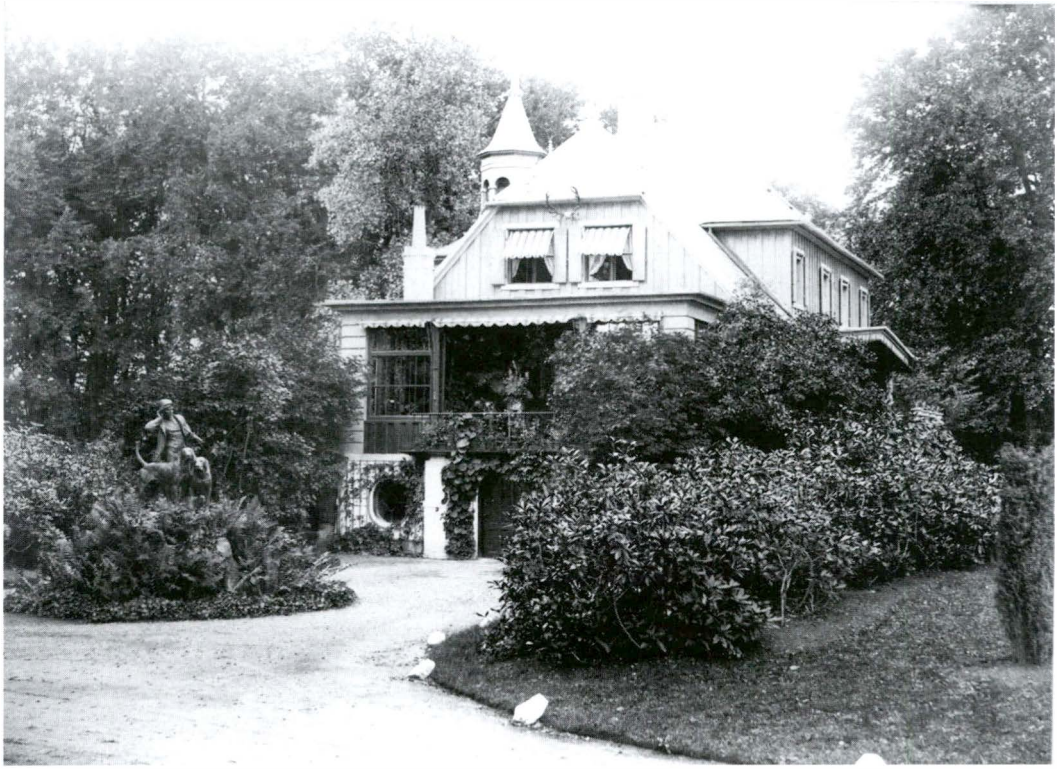

I efteråret lykkedes det Arkivet at erhverve et særdeles omfangsrigt materiale vedrørende familien Grøn og familien Ege, som var knyttet til landstedet Rolighed i Vedbæk. Det store materiale indeholder en del fotos. Her ses et imponerende foto af Rolighed fra 1889. (By)

REGISTRERING

Ved siden af den løbende registrering af nye afleveringer foregår der stadigt et omfattende arbejde med ajourføring og forbedring af gamle registreringer. Arkivets registrator *Morten Trommer* har således i 2004 videreført ajourføringen af registreringer fra perioden 1992-1995, som hidtil blot var søgbare i simple indkomstjounaler. Arbejdet forsætter i 2005.

Registrering af lydbånd

Blandt de særlige opgaver, der har været udført i 2004, skal nævnes registreringen af arkivets samling af lydbånd. Samlingen indeholder interviews og samtaler med ældre Søllerødborgere, f.eks. en række værdifulde interviews foretaget af tidligere journalist *Ady Rechnitzer* i slutningen af 1960'erne. Blandt disse findes et fascinerende interview med kob-

mand *Robert Larsen* Vedbæk, født 1873. Samtalen foregik i 1966 på et tidspunkt, hvor Robert Larsen var 93 år. Larsen fortæller blandt andet om sin barndom i Vedbæk i 1880'erne som søn af den legendariske kroejer *Jens Hansen-Larsen* og om forfatteren *Holger Drachmann*, der i perioder boede i Vedbæk og dagligt frekventerede kroen .

I 2003 blev registreringsprogrammet *Basis* taget i brug på Mothsgården. Med påbegyndelsen af indtastning af registreringsoplysningerne for Museets genstande, og på sigt tillige oplysninger om de arkæologiske samlinger på Vedbækfundene, er der taget skridt til den optimale udnyttelse af systemet. Programmet udvikles stadigt og en ny version, der tager yderligere højde for de særlige registreringstekniske behov, der knytter sig til registrering af genstande, ventes at blive taget i brug i 2005/ 2006.

REGISTRERINGEN AF SØLLERØD KOMMUNES NYERE KUNST

Søllerød Kommune ejer betydelige samlinger af såvel nyere som ældre kunst. Samlingerne består af malerier, grafik, tegninger og skulpturer. Den moderne kunst befinder sig på kommunens forskellige institutioner f.eks. skoler, plejehjem, rådhus, biblioteker m.v. eller er opstillet på offentligt tilgængelige steder i kommunen.

Med henblik på dels en administrativ sikring af kommunens værdier, dels et initiativ til at bringe kunsten nærmere til kommunens borgere, besluttede kommunalbestyrelsen i maj 2004 at iværksætte en registrering af nyere kunst i kommunens besiddelse. Registreringen er blevet gennemført i Søllerød Museums regi med Byhistorisk Arkiv som projektansvarlig institution.

Projektets registreringsmedarbejder mag.art. i kunsthistorie *Jonna Hansen* har opsøgt ca. 800 kunstværker på kommunale institutioner og arbejdspladser. Værkerne er blevet fotograferet og påført registreringsnummer. Desuden er der foretaget fornøden mærkning/ tyverisikring af værkerne. Oplysningerne om værkerne er indtastet i en database baseret på systematikken i *Kunst Index Danmark* (Kulturarvsstyrelsen). Registreringsarbejdet fortsætter i 2005.

KOMMUNALE ARKIVALIER

I forbindelse med den planlagte sammenlægning af Søllerød og Birkerød kommune er Byhistorisk Arkiv indgået i et samarbejde med kommunens sekretariat omkring udarbejdelse af en samlet fortegnelse over kommunens arkivalier. Både de, som er i administrativ brug, og de som ikke

længere anvendes i den aktuelle sagsbehandling. På denne baggrund skal der, med udgangspunkt i arkivloven udarbejdes en konkret plan for håndtering af kommunale arkivspørgsmål i fremtiden. Et forhold der aktualiseres af den kommende kommunalreform.

Byhistorisk Arkiv har i den forbindelse været vært for et kursus for kommunens ansatte vedrørende spørgsmålet om arkivering og kassation af kommunens arkivmateriale.

FORMIDLING

I foråret 2004 gennemførte arkivet et utraditionelt lokalhistorisk undervisningsprojekt for eleverne i en 7. klasse på Dronninggårdskolen. Efter intensive elevstudier, gruppearbejde mv. på Arkivets læsesal opsøgte eleverne udvalgte historiske lokaliteter i kommunen og afsluttede projektet med en udarbejdelse af et lokalhistorisk indlæringsspil, som blev afviklet på Arkivet.

Byhistorisk Arkiv stod i foråret bag produktionen af to radioudsendelser baseret på interviews fra Arkivets lydbåndsamling. En af udsendelserne, der var tilrettelagt af Maria Legarth, tegnede et portræt af Vedbæks første kvindelige vognmand Caroline Sinding. Her ses fru Sinding med et par kunder i sin automobil, som hun anskaffede i 1919. (By)

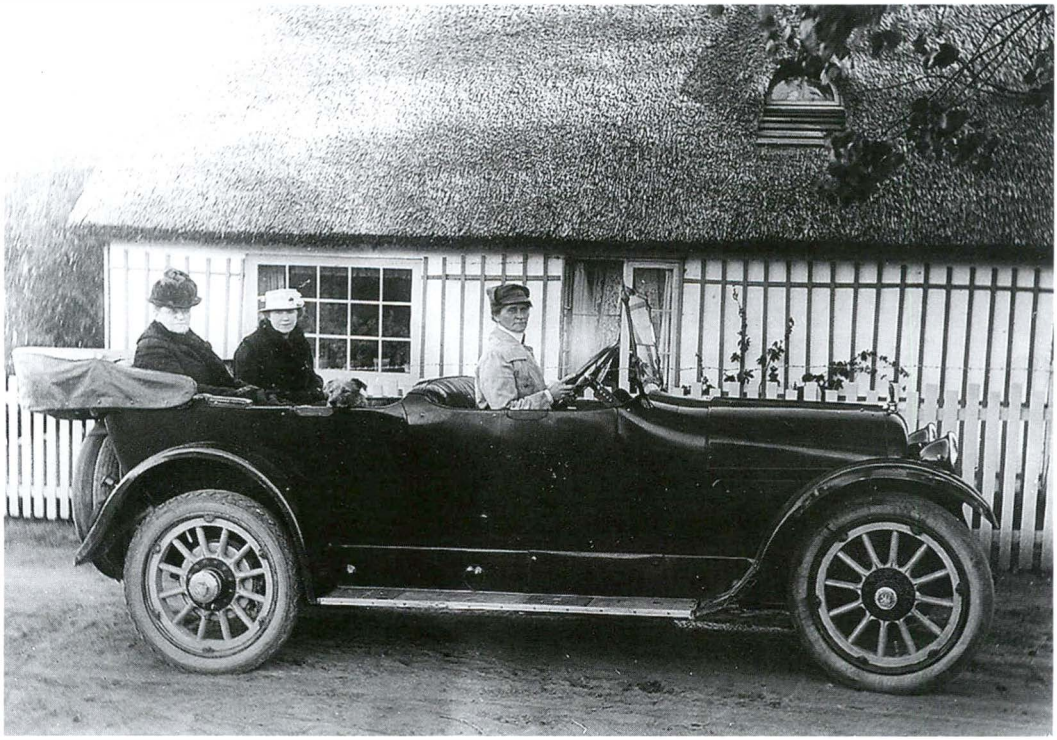

Lokal-historikerens værksted

Byhistorisk Arkiv har i samarbejde med Børnebiblioteket på Hovedbiblioteket og Pædagogisk Central markedsført tilbuddet om oplevelsesorienterede besøg på Byhistorisk Arkiv. Kommunens lærere er blevet tilbudt et besøg i »lokalhistorikerens værksted«, hvor eleverne kunne få »fingrene helt ned i historien«. Henvendelserne til skolerne har imidlertid ikke resulteret i den forventede efterspørgsel. For at fremme interessen for og brugen af arkivets tilbud til skolerne er der i samarbejde med Pædagogisk Central planlagt et kursus for lærere i september 2005.

Arkivet har i 2004 været praktikplads for en historiestuderende *Maria Legarth* fra Københavns Universitet. Praktikopholdet, som fandt sted som led i et lokalhistorisk kursus, varede tre måneder og førte bl.a. til to radioudsendelser produceret af Byhistorisk Arkiv som blev bragt i *Radio Mølleå* i juli måned. Udsendelserne var baseret på gamle lydoptagelser i Arkivets samling.

Fotograf Johanne Hesbecks samling

I foråret 2004 lancerede arkivet en særlig præsentation af fotograf *Johanne Hesbecks* samling af glaspladenegativer på Søllerød Museums hjemmeside (se også under udstillinger). Publikum kan her søge mellem ca. 3.500 portrætbilleder fra perioden 1915-1927. På basis af fritekstsøgning i Hesbecks kundekartotek er der gode muligheder for at finde frem til portrætter af gamle slægtninge og bekendte. Indtil videre har der været 1.654 besøg på siden. Flere har benyttet sig af muligheden for via e-mail at bidrage med oplysninger om personerne på de mange fotos.

Arkivet har været vært for flere studiebesøg fra institutioner, der har ønsket en nærmere præsentation af registreringsprogrammet BASIS.

I samarbejde med lokalavisen *Det Grønne Område* har vi over en 12 uger lang periode bragt eksempler på artikler og nyheder fra de gamle årgange af Søllerød Tidende, som opbevares på Arkivets læsesal. Formidlingen af vores samling af lokalaviser blev fulgt op gennem artikler på Arkivets hjemmeside. Endelig deltog Arkivet i årets Kulturnat i Søllerød, hvor vi arrangerede en workshop, hvor publikum kunne afprøve deres grafiske evner. Kunstneren *Per Vendelbo* instruerede børn og voksne i kunsten at lave raderinger og stentryk. I forbindelse med workshoppen underholdt tenorsaxofonisten og komponisten *Torben Enghoff* med jazznumre og egne kompositioner.

UDSTILLINGER

Trørødbilleder

Årets første udstilling, *Trørødbilleder – fotos fra det gode gamle Trørød*, fandt sted som led i rækken af udstillinger bestående af ældre fotos fra kommunens bydele, som Arkivet har arrangeret i de sidste år. Udstillingsperio-

den var 28. november 2003-9. januar 2004 (forlænget til 30. januar 2004). Trørød er en af de bydele i kommunen, der oftest har været overset i den lokalhistoriske formidling. Det er sandsynligvis grunden til, at udstillingen skulle vise sig at blive Arkivets største publikumssucces hidtil. Udstillingen kunne i sommerhalvåret 2004 opleves i Gl.Holte Kirke. I forlængelse af udstillingen har Arkivet modtaget fondsstøtte til udgivelse af fotobogen *Trørødbilleder*.

Årets anden udstilling, *Fotograf Johanne Hesbeck – portrætbilleder fra atelieret i Holte 1915-1927* (5. februar-12. marts), blev vist i sammenhæng med, at Byhistorisk Arkiv offentliggjorde en særlig internetside om Jo-

Udstillingen, Øverodbilleder – fotos fra det gamle Øverød, bestod af ca. 50 udvalgte fotos med motiver fra Øverød fra perioden ca. 1890-1950. Her ses et af udstillingens fotos, som er taget fra den gamle hulvej ved Søllerød mod Øverød omkring 1905. I forgrunden ses Drewsens Hospital, i baggrunden Øverød Skole. (By)

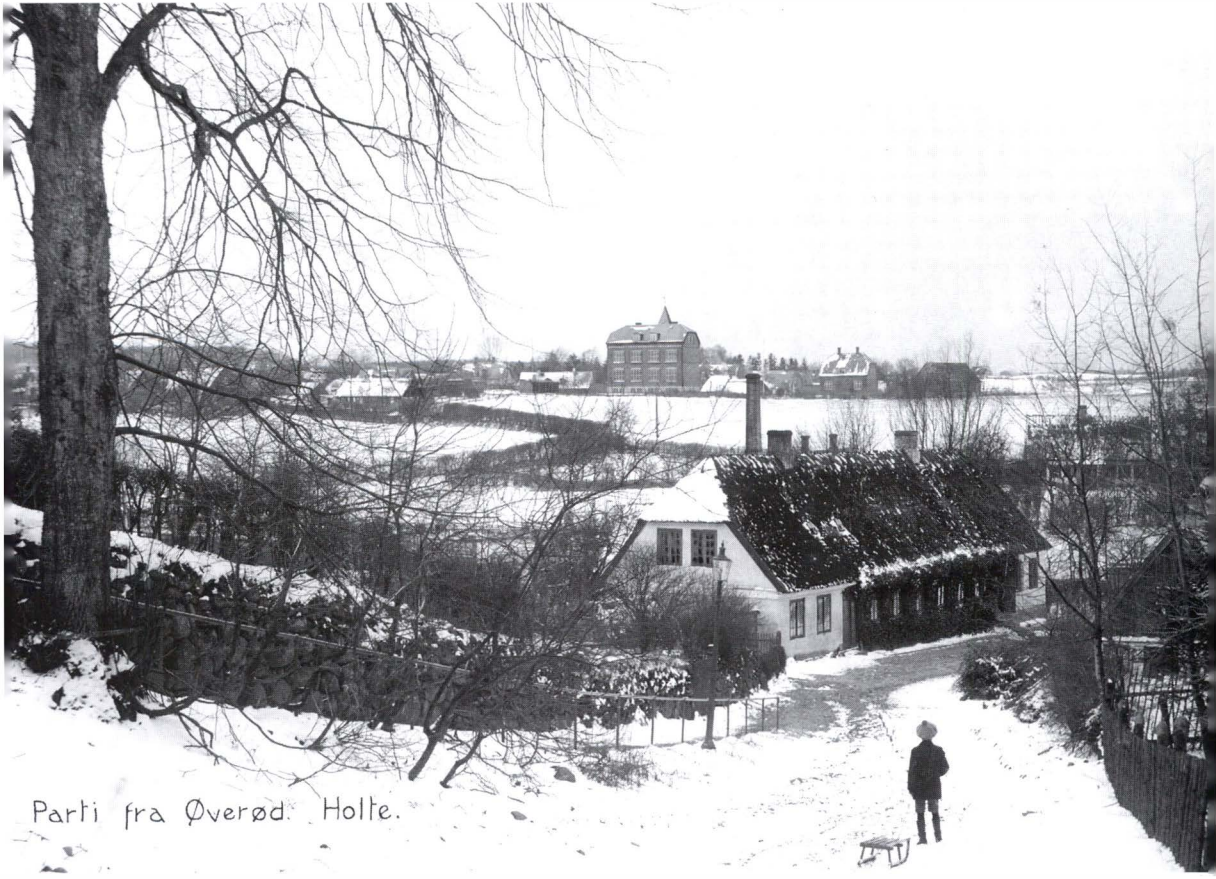

hanne Hesbeck og hendes store samling af glaspladenegativer. Udstillingen bestod af fotos udvalgt mellem 3.500 portrætbilleder optaget i perioden 1915-1927 i hendes atelier på Rønnebærvej i Holte.

Plancheudstillingen »Furesøen«

I foråret præsenterede Arkivet plancheudstillingen *Furesøen – en udstilling om søen i tekst og billeder* (30. marts-10. maj). Udstillingen omhandlede de mange seværdigheder, som findes langs søens bredder. De 20 farveplancher berettede tillige om søens fascinerende naturforhold samt om det igangværende forsøg på at genoprette søens vandmiljø.

Øverødbilleder

Inspireret af den meget velbesøgte fotoudstilling om Trørød viste arkivet i sommerens løb endnu en fotoudstilling. Denne gang om Øverød. Udstillingen, *Øverødbilleder – fotos fra det gamle Øverød* (25. maj-11. august), bestod af ca. 50 udvalgte fotos i stor størrelse med motiver fra Øverød fra perioden ca. 1890 – 1950. Fotografierne skildrede den hygge-

Kunstneren Bjarne Dahl Christensen stod for motivet til plakaten til udstillingen, *De to litografers værksted*, som Arkivet viste i efteråret.

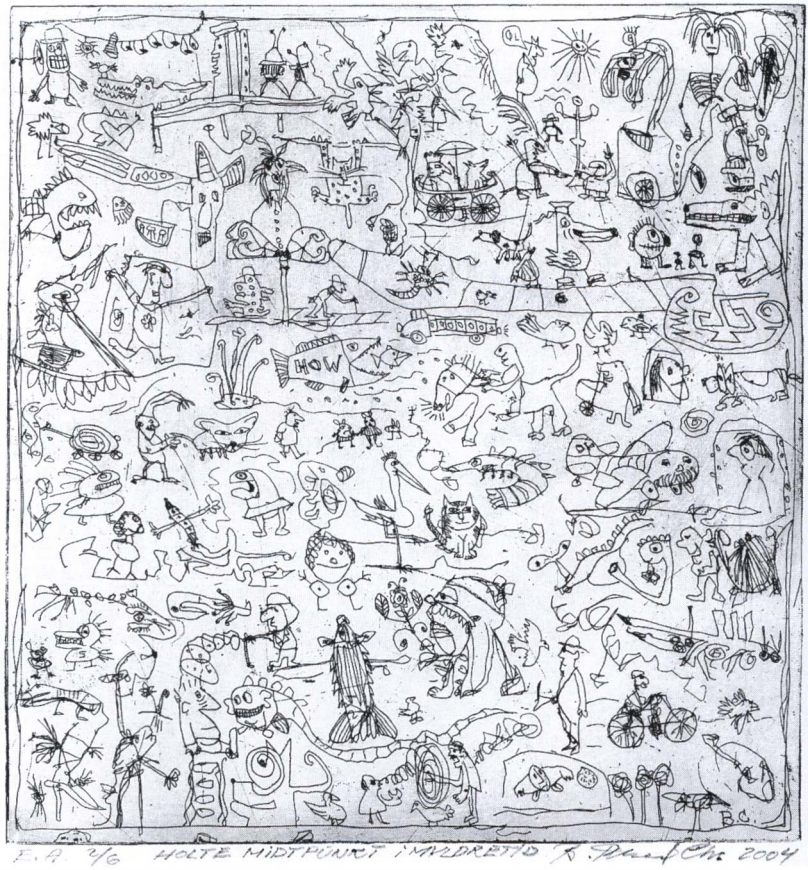

lige idyl ved Øverødvej fra tiden før de store bymæssige forandringer, der for altid ødelagde den gamle landsby.

To litografers værksted i Holte

I samarbejde med et lokalt grafisk værksted i Vejlesøparken, viste arkivet i efteråret udstillingen: *To litografers værksted i Holte – udvalgte værker* (20. august-22. oktober). Værkstedet drives på frivillig basis og tilbyder grafisk assistance både til amatører og professionelle kunstnere. I årenes løb har flere kreative Holteborgere haft deres gang på værkstedet. I tilknytning til udstillingen skabte kunstneren Per Vendelbo en serie signerede postkort med tegninger fra Søllerød Kommune. Grafikeren *Bjarne Dahl Christensen* stod for motivet til udstillingens populære plakat.

Stille-Petter

Året sidste udstilling åbnede den 15. november: »*Stille-Petter*«- *tegninger udført af banearbejder Henning Petersen.* (løber indtil 30. januar 2005). De humoristiske tegninger viser livet og arbejdet på Holte Station i 1950'erne som de blev oplevet af banearbejder Henning Petersen (Se også artiklen Stille-Petter, s. 165)

ARKIVETS PERSONALE

Det faste personale består af arkivleder, cand.mag. *Jesper Boysen* og registrator Morten Trommer. I 2004 har følgende medarbejdere været tilknyttet Arkivet: *Jan Willert*, *Birgitte Kjølby*, *Jonna Hansen* samt *Ole Jensen*. De frivillige medarbejdere består af tidligere skoleinspektør på Nærum Skole *Jørgen Berg* og arkivets mangeårige medarbejder *Jørgen Vagn Jensen* samt *Ernst Goldschmidt*.

ARKIVETS PUBLIKUM

Besøgende

Arkivet har i 2004 sammenlagt haft 2.904 henvendelser mod 2.102 i 2003. I dette tal medregnes besøgende til arkivets forskellige arrangementer, mens antallet af gæster til Arkivets udstillinger, som gennemføres på udstillingsarealet i Hovedbiblioteket af praktiske grunde ikke kan opgøres. Et forsigtigt skøn anslår ca. 1.000 gæster pr udstilling, hvilket altså ville øge besøgstallet med ca. 6.000 i 2004. Museet hjemmeside er i 2004 blevet besøgt 7.939 gange mod 10.700 i 2003. Hjemmesiden vil blive omlagt og forbedret i foråret 2005.

DET FREMTIDIGE ARBEJDE

I 2005-2006 vil vi, sideløbende med de ordinære arbejdsopgaver, koncentrere os om formidling af Arkivets samlinger af film, lyd- og videobånd.

Furesøen, januar 2004. Foto Jesper Boysen.

Dele af materialet er under digitalisering, og det er planen at producere en salgsvideo/ DVD om kommunens nyere historie. Arkivet vil fortsat gennemføre primært fotoudstillinger på arealet ved indgangen til Byhistorisk Arkiv.

Vi håber, at fremtiden vil vise sig mere gunstig med hensyn til samarbejdet med kommunens skoler, hvor vi gerne ser et nærmere samarbejde med de enkelte lærergrupper og Pædagogisk Central. Det er bl.a. tanken at tilbyde alderstrinsbestemt introduktion til arkivets samlinger. Hvis det lykkes Arkivet at skaffe relevante samarbejdspartnere, vil vi i efteråret 2005 tilbyde et antal 6. klasser i kommunen at deltage i et særligt indsamlingsprojekt, hvor eleverne i tæt samarbejde med Arkivet indsamler forskelligt materiale, som, for de respektive klassers vedkommende, afspejler, hvad det vil sige at gå i 6. klasse i Søllerød Kommune i 2005.

Endelig vil som nævnt den påtænkte kommunesammenlægning medføre en indsats for at få et overblik over den arkivalske situation før de store ændringer gennemføres i 2007.

»Stille-Petter«

Banearbejder Henning Petersens tegninger

Af Jesper Boysen

Byhistorisk Arkiv viste i vinteren 2004-2005 en udstilling med en række herlige karikaturtegninger udført af banearbejder i Holte, *Henning Petersen*.

Henning Petersen blev født i 1921 og var fra midten af 1940'erne ansat på Holte Station. Her arbejdede han som banearbejder og portør frem til sin tidlige død i 1967, kun 46 år gammel. Henning Petersen var et kreativt naturtalent med særlige evner som tegner. I en række bevarede skitsebø-

En af Henning Petersens skitsebøger ca. 1957. Bøgerne opbevares i dag på Byhistorisk Arkiv. (By)

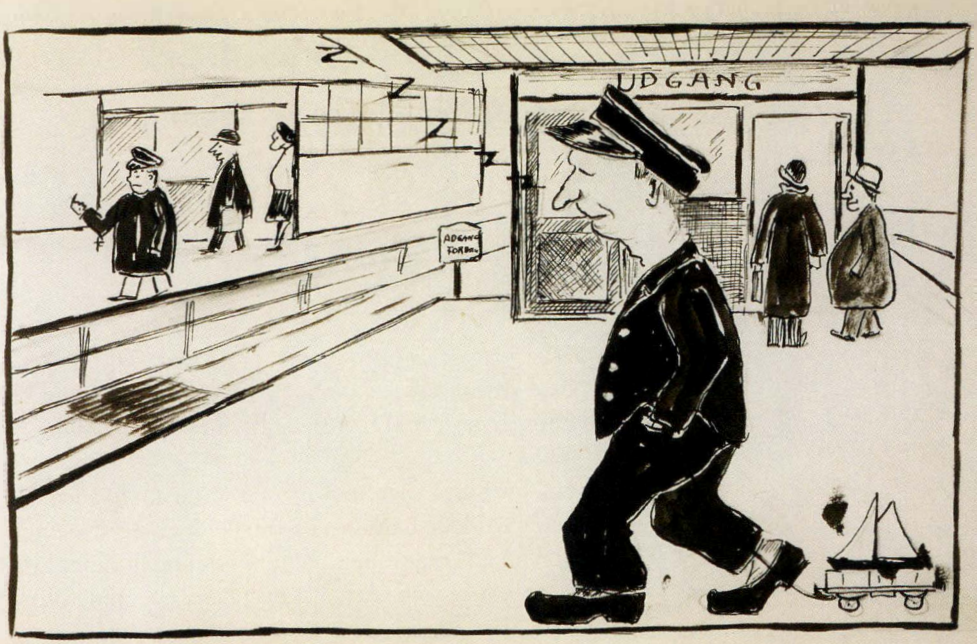

Morgenstund har Guld i Mund!

En stor del af Personalet paa Stationen er beskæftiget med Rengøring

1 - 2 - 1 - 2 - 1 - 2
Nu er Arbejdet til Ende og vi hjemad vil gaa.

Fire tegninger fra Henning Petersens skitsebøger. Tegningerne fremstiller dagligdagens iagttagelser med humor og satire. (By)

Portør Henning Petersen på Holte Station ca. 1955. (By)

ger udført i 1950'erne skildrede han med sin skarpe og præcise pen livet på Holte Station. De mange små tegneserier og karikaturtegninger giver et enestående billede af en lokal arbejdsplads og et stationsmiljø, som har forandret sig betydeligt i de sidste 50 år.

Det fortælles, at Henning Petersen var en stille og beskeden natur, deraf øgenavnet »Stille-Petter«. Hans tegninger rummer imidlertid en særdeles veludviklet humor, og de vidner om, at Henning Petersen havde et godt blik for hverdagens små komiske situationer på stationen blandt kollegaer og blandt de rejsende.

Tegningerne, og ikke mindst de ledsagende tekster, giver samtidig et fortrinligt indtryk af den slagfærdige tone, der herskede blandt personalet på stationen. Øgenavne og en rå humor hørte til dagens orden. En af de mere larmende kollegaer på stationen, hans gode ven og nabo, overportør *Willy Tønnesen*, var et af Henning Petersens »ynglingsofre«. Blandt de mange andre ansatte på Holte Station, som optræder i Petersens tegninger, er portør *Hans Jørgensen*, kaldet »Sorte-Jørgen«, *Erik Nielsen*, *Jørgen Højer Mathiesen* og *Edith Trommer*. Udfra tegningerne at dømme har kollegaerne hygget sig på stationen.

Henning Petersen havde virkelig helt ekstraordinære evner som tegner, og man kan egentlig godt undre sig over, at han ikke skabte sig en karriere som tegner eller illustrator, men valgte livet som portør på Holte

Station. Henning Petersens venner og kollegaer beretter, at han ikke var en person, der slog særligt på tromme for sig selv. Selv regnede han ikke sine tegninger for noget særligt. Det var kun noget, han lavede for sjov.

Henning Petersen var desuden optaget af male, og flere af hans malerier blev solgt til kollegerne på Holte Station. Hertil kom en levende interesse for træskærerarbejde, som han hyggede sig med i hjemmet Holte Stationsvej 56.

Henning Petersens skitsebøger opbevares i dag på Byhistorisk Arkiv, hvortil de blev foræret mellem 2000 og 2005.

Historisk-topografisk Selskab for Søllerød Kommune 2004

Beretning

Af Palle Schiff

MINDEORD

Eigil Koefoed, medlem af Selskabets bestyrelse gennem 28 år, døde den 26. juli 2004, 68 år gammel. Han var advokat med møderet for Landsret og Højesteret, og han var stærkt engageret i bevaring af monumenter, bygninger, landskaber m.v. med sit medlemskab i flere bestyrelser f.eks. Kong Frederik VIIs Stiftelse paa Jægerspris, Bygningsfredningsfonden (BYFO) og næstformand i Europa Nostra Danmark. I Historisk-topografisk Selskab, hvor han blev formand for Bevaringsudvalget i 2000, var han meget årvågen med hensyn til lokalplaners kvalitet og gik kraftigt ind i plejen af de enestående monumenter i de fornemme parker på Næsset og Enrum.

Eigil Koefoed var ikke blot en kyndig jurist, hans fremtoning og udsøgte sprog, som også var krydret med humor og underfundighed, gav resultater, også for Selskabet. Han vil blive savnet i Bestyrelsens midte.

FREMTIDSVÆRKSTED FOR NÆRUM HOVEDGADE

I lighed med tidligere istandsættelser af Holte Midtpunkt og Vedbæk Stationsvej forbereder Søllerød Kommune en renovering af Nærum Hovedgade. I dette arbejde har man ønsket at inddrage borgere med interesse i området til at deltage i et »fremtidsværksted« under den samlede betegnelse *Nærum Interessent Forum (NIF)*. Til dette arbejde er også Selskabet indbudt og har valgt *Jens Johansen* som repræsentant med *Peter M.M. Christensen* som suppleant. De to har dels deltaget i flere møder (normalt i det nye Amtsgymnasium i Nærum), dels deltaget i en ekskursion til fornyelse af gaderum andre steder på Sjælland. Arbejdet er nu så

langt fremme, at kommunens Vej og Parkafdeling har fremlagt et forslag til »Overordnet Projektplan« med henblik på gennemførelse 2005-2007.

UDFLUGTER FORÅRET 2004

I slutningen af 2003 udkom der en spændende *Monument Guide* for Søllerød Kommune. Forfatterne var *Jens Hallin* og *Jørgen Langebæk*, begge medlemmer af Selskabet. Den er allerede omtalt i beretningen for 2003, idet de den 29. oktober 2003 forelagde den for Selskabets medlemmer ved et foredrag på Søllerød Sognegård. Bestyrelsen besluttede, som en opfølgning af dette foredrag, at arrangere et par »monument-ture« i foråret 2004.

Historiske monumenter i Rudersdal-området

Den første tur havde overskriften: »En vandretur til monumenterne ved Frederikslund«. Det første monument, vi skulle se og høre om, var en mindesten rejst over den kun 20-årige *Leif Schiønneman*, som faldt her for tyskernes kugler den 21. december 1944. Derefter gik vi videre til Marmillodstenen, der er opstillet i 1925 i 150-året for Kongevejens færdiggørelse gennem Søllerød Kommune. Den franske ingeniør – som fejlagtigt tituleres oberst på stenen – *Jean Marmillod* var af Frederik den 5. indkaldt

Niels Peter Stilling fortæller om »Moses gravsten« i Frederikslund skov. Turen til monumenterne i Rudersdal-området fandt sted den 25. april 2004.
Foto Peter M. M. Christensen.

for at forestå anlægget af det overordnede danske vejnet, de såkaldte »chausseer«.

Efter at have iagttaget disse vejanbragte monumenter blev vandringen til en dejlig skovtur i en forårsskov, netop hvor anemoner og violer dækker skovbunden under de akkurat udsprungne bøgetræer. Det første mål var »De Ungarske Træer«. Indridsningerne stammer fra ungarske soldater indkvarteret i Høveltelejren i 1945. Det var deres opgave at bevogte jernbanen, som netop på denne strækning ofte var udsat for sabotage.

Det sidste monument var en marksten i granit fra 1806, rejst af *Fritz de Coninck* til minde om hans far *Frédéric de Coninck*. Stenen er anbragt på et meget smukt sted med et nærmest guddommeligt udsyn ned mod Furesøen og over imod Næsset. Teksten fortæller om, hvorledes denne ufrugtbare og næsten utilgængelige moses forbedring blev påbegyndt af de Coninck. Ordet »MOSES« står i en linie for sig selv, hvilket har givet anledning til, at studenter fra Holte Gymnasium spøgefuldt har kaldt stenen for Moses gravsten. På bagsiden af den læser man dedikationen: »Til en elsket fader af hans taknemmelige søn«.

Monumenter i Enrumparken

Søndag den 16. maj tog turlederne Jens Hallin og Jørgen Langebæk os med på en vandring i *Enrumparken*. Hensigten var at opleve de monumenter og andre historiske minder, som nu gemmer sig i skoven. Monumenterne er beskrevet i den før omtalte Monumentguide, som denne dags to turledere har stået bag i 2003. Parkens vigtigste monumenter er *Wewers Vase* og *Carls Kilde*. Kilden hedder sådan, fordi Sveriges konge Carl den 12. dagligt hentede vand fra denne kilde, mens han i eftersommeren år 1700 var i færd med at indskibe sin hær fra Vedbæk.

Ved Enrum hørte vi om såvel bevarede som »forsvundne« sandstens- og marmorfigurer og om de bevarede detaljer i hovedbygningens indre.

GENERALFORSAMLINGEN

Tirsdag den 18. maj kl. 19.30 afholdtes den ordinære generalforsamling i Sognegården. Efter at den tidligere formand *Erik Helmer Petersen* var valgt til dirigent, fulgte min beretning for Selskabets virksomhed i 2003. Denne er bragt i Søllerødbogen for 2004.

Regnskab

Kassereren fremlagde derefter *Selskabets regnskab for 2003*, som blev godkendt uden kommentarer. Omkring fastsættelse af kontingent og vedtagelse af budget for 2004 kom visse ændringer på tale. Distributionen af Søllerødbogen har i en årrække været varetaget af et ægtepar, som frivilligt har foretaget udbringningen i Søllerød Kommune. Skal bogen i stedet uddeles med normal post, bliver der tale om en forsendelsesudgift

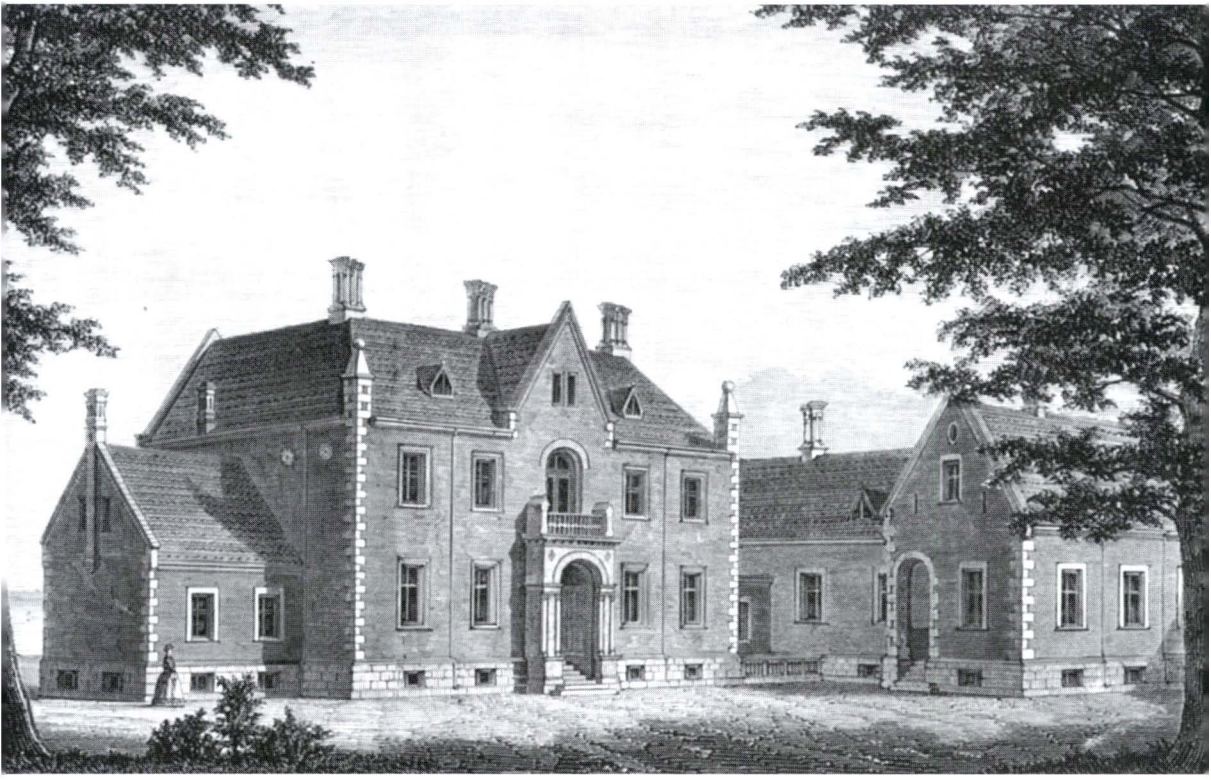

Stik af Enrum set fra havesiden. Hovedbygningen blev opført af lensgreve C. C. Danneskiold-Samsøe i 1864, efter at det tidligere Enrum var blevet nedrevet. Arkitekten J. D. Herholt (1818-1902) lod sig inspirere af engelsk herregårdsstil, da han skabte dette »manor-house« omgivet af en engelsk romantisk have. Byhistorisk Arkiv – Søllerød Museum.

Udbringning af Søllerød-bogen

på 32 kr. pr. bog. Medlemsadministrationen incl. udsendelse af girokort er nu lagt ud til et bureau, hvilket forøger administrationsomkostningerne med ca. 20.000 kr. årligt. Med baggrund i disse omkostningsstigninger og med henvisning til, at kontingentet har været holdt i ro i nogle år, foreslog kassereren en kontingentforhøjelse på 50 kr. til 250 kr. Dette blev vedtaget. Efter vedtagelsen kommenterede flere medlemmer problemerne omkring distribueringen. Kunne bogen afhentes på museets kontor? Kunne den udbringes af elever fra Nærum Amtsgymnasium for et mindre beløb?. Som en endelig konklusion på dette emne forslog jeg, at medlemmerne aktivt – ligesom jeg selv havde gjort – deltog i uddelin-

gen af Søllerødbogen ved at påtage sig uddelingen på deres »egen vej« samt evt. naboveje, for herved at nedsætte udgiften til postuddelingen.

Da der ikke var indkommet nogle forslag til generalforsamlingen, gik vi derefter over til valg ifølge vedtægterne. Til bestyrelsen blev følgende valgt: Peter M.M. Christensen, Jens Johansen, *Birgitte Schjerning Poulsen*, *Niels Peter Stilling*, *Torsten Søgaard* og som formand undertegnede. Som suppleant: *Birgit Hoe Knudsen* og som revisorer: *Hans Holm* og *Ena Berg*.

Under »eventuelt« diskuteredes muligheden for at forsyne Søllerødbogen med stift bind. Beslutningen blev overladt til bestyrelsen.

Jeg afsluttede generalforsamlingen med en tak til dirigenten, hvorefter jeg gav ordet til Niels Peter Stilling, som afsluttede aftenen med et veloplagt lysbilledforedrag om *C.G.G. Hilfelings* tegninger af danske monumenter i Skåne som optakt til museets kommende udstilling.

SENSOMMERUDFLUGTEN 2004

Årets Sensommerudflugt fandt sted søndag den 5. september og blev traditionen tro en stor succes. For det første viste det danske eftersommervejr sig fra sin allerbedste side, og for det andet blev det ambitiøse pro-

Den ene af Holte Turists komfortable busser foran Præstekilde kro på Møn, hvor sensommerudflugtens deltagere indtog frokosten i 2004.
Foto Peter M. M. Christensen.

Udflugt til Møn

gram afviklet punktligt. Turen gik til Møn – øen med et væld af kirker med flotte kalkmalerier og et af Danmarks skønneste landsteder. Klokken 9.00 startede vi som vanligt fra Søllerød Rådhusplads med det lokale busselskabs flotte dobbeltdækker. Første stop var *Stege Kirke*. Med sine over 60 meters længde en af Danmarks største købstadskirker.

Fra Stege gik turen videre til *Keldby Kirke*, som er en romansk teglstenskirke fra omkring 1200 med kalkmalerier fra tre forskellige århundreder. De ældste – som findes i koret – er romanske og domineret af den smukke blå farve, fremstillet af den tids kostbare stenart fra orienten, lapis lazuli.

Fra Keldby Kirke kørte vi et ganske kort stykke til *Præstekilde Kro*, hvor frokosten blev indtaget. Således restituerede vendte vi næserne mod Østmøn. På vejen til Liselund passerede vi Elmelunde og Borre kirker. I den smukke park blev selskabet opdelt i tre hold, som et ad gangen blev vist indenfor i den smukke stråtækte hovedbygning af en såvel lun som vidende lokal guide. De hold, som ikke var på rundvisning, blev i ventetiden budt på øl eller vand og havde samtidig tid til at gå rundt og se de mange andre spændende steder i parken.

Liselund

Fanefjord Kirke

Herfra gik turen atter mod vest til *Fanefjord Kirke*. Under kørslen fortalte jeg kort om *Møns Klint* og den mønske topografi. Den 125 m. høje klint er dannet i slutningen af sidste istid. Det er et utroligt smukt naturlandskab, som gudskelov er fredet. *Fanefjord Kirke* er smukt beliggende ved Grønsund. Kirken er opført i 1200-tallet, men det som har gjort den til noget særligt, er Elmelunde-mesterens arbejder fra anden halvdel af 1400-tallet. Niels Peter Stilling forklarede overdådigheden af kalkmalerierne, som pryder alle kirkens otte lofthvælv. Fra Fanefjord kirke kørte vi hjemefter via Bogø og Farø-broerne og nåede – præcis som planlagt – Søllerød Rådhusplads lidt før kl. 18.00.

PÅ MONUMENTTUR I SKODSBORG

Søndag den 3. oktober begyndte med regn, men næsten som var det bestilt, ændrede dagen sig til det smukkeste eftersommervejr som optakt til Selskabets monumenttur i Skodsborg med Niels Peter Stilling.

Carl Michelsen

Klokken 16 mødtes vi ved Skodsborg Station og hørte om formanden for Skodsborg Kommunalforening, *Carl Michelsen*. Hans mindesten står i nordenden af stationens p-plads neden for Skodsborgparken.

Fra Michelsens mindesten gik vi ned ad stationsvejen, indtil vi på venstre side blev ledt op ad en sti ved siden af et oplysende skilt. Kort efter stod vi i en rundkreds omkring et stort hul i jorden. Man kunne ane nogle

sten i bunden af hullet, men derudover var det tilsyneladende bare et ukrudtsbevokset hul mellem to bebyggelser. Imidlertid er der tale om et oldtidsminde kaldet »*Solhøj*«, som blev opdaget og udgravet i 1930'erne med deltagelse af en af mine forgængere i embedet Roar Skovmand. Stedet trænger virkelig til nogle kærlige hænder for at blive seværdigt.

Solhøj

Videre mod syd bemærkedes *Christian den 9.s* monogram på jernbaneviadukten, og vi fortsatte mod mindesmærker fra Frederik den 7.s Skodsborgtid. Allerførst så vi busten af *Carl Ottosen*, grundlæggeren af Skods-

Monumentet over det naturlige kildespring ved foden af Skodsborg Bakke blev rejst i 1790erne til minde om Ludvig H. Schimmelmanm (1743-1793). »Schimmelmanns kilde« var forsynet med en brudt søjle – symbolet på den for tidligt brudte livsbane. Den brudte søjle er senere blevet misforstået som en »krigsskade« fra 1807, hvor englænderne hærgede parken. Søjlen blev »repareret« og forsynet med en urne på toppen. Monumentet, der i dag står i en privat have ved Skodsborg Strandvej, er blevet smukt istandsat i 2004.
Foto Søllerød Museum.

borg Badesanatorium. Det næste stop var ved statuen af *en dreng efter sit bad*. Den var udstillet på Charlottenborg i 1883. Og så fik vi mange anekdoter om *Frederik den* 7.s tid i Skodsborg, mens vi beså hans buste, og den berømte *Grotte* fra 1853. Om den sidste må man konstatere, at den trænger til en grundig renovering.

Fra grotten gik turen videre mod syd ad Strandvejen til en mindeplade over *Ib Gundelach*, den unge officersaspirant som natten mellem 5. og 6. maj 1945 fejlagtigt blev nedskudt af andre frihedskæmpere. Vandreturen blev afsluttet på en pragtfuld måde ved et ligeså pragtfuldt sted i den private have Skodsborg Strandvej 122 neden for *Schimmelmanns kilde*. Dette monument findes ikke i Monument Guiden, da det befinder sig på privat grund. Den herboende medlemsfamilie – som jeg vil takke for deres store gæstfrihed – var så venlige at åbne haven for os. Den del af haven, hvor monumentet er opstillet, er en del af den oprindelige barokhave tilhørende det for længst nedlagte og ombyggede 1700-tals *Skovsborg* – som har givet navn til Skodsborg. Der strømmer fortsat vand ud af kilden, ca. 1 million liter om året, oplyste værten – og det smagte vældig godt. Selskabet blev under opholdet i haven budt på kildevand og havens dejlige selvplukkede røde saftige æbler. Det var en fornøjelse ikke bare at blive godt beværtet, men ikke mindst at se med hvilken omhu stedet blev plejet og passet.

Schimmelmanns kilde

TUR TIL NÆSSESLOTTET

Søndag den 24. oktober gik turen til området omkring Næsseslottet, hvor den kyndige og veloplagte Peter M.M. Christensen guidede os rundt i to timer. Vi beså de mange monumenter i den gamle park, samt Chevalierøen, menageriet, Karpedammen m.v.

Parkens monumenter

Jeg kan kun slutte denne årsberetning med atter en gang at glæde mig over de mange gode og interessante oplevelser, året har budt på. En stor tak til alle de, som har været med til at gøre det muligt.

FORÅRSREJSE TIL PRAG

Ved generalforsamlingen 2003 blev det tiltrådt, at Selskabet kunne overtage de tidligere »museumsrejser«. Med *Ena Berg* som rejsesekretær og *Jens Bruhn* og *Niels Peter Stilling* som guide, arrangeredes en rejse til Prag i perioden 2.-9. april 2004 med 38 deltagere. Det blev en god rejse fuld af indtryk og oplevelser. Der er foreløbig ikke flere rejser under forberedelse. De, der normalt har taget initiativet, er for kraftigt optaget af andre gøremål.

Selskabets regnskab 2004

Af Henrik Støtt

Driftsregnskabet for perioden 1. januar-31. december 2004
Balance pr. 31. december 2004

DRIFTSREGNSKAB	2004	2003
INDTÆGTER		
Kontingenter	197.400,00	196.850,00
Tilskud [1]	40.000,00	39.000,00
Bogsalg [2]	9.395,50	13.458,00
Renter	938,67	905,42
Indtægter i alt	247.734,17	250.213,42
UDGIFTER		
Søllerødbogen [3]	151.420,50	142.314,92
Medlemsinformation [4]	16.949,25	17.063,75
Medlemsaktiviteter [5]	3.539,75	4.258,55
Finansielle omkostninger [6]	1.800,50	1.772,50
Administration [7]	79.221,12	52.312,51
Honorarer mv. [8]	1.566,70	399,75
Udgifter i alt	254.497,82	218.121,98
Årets resultat	-6.763,65	32.091,44

BALANCE		
EGENKAPITAL		
Egenkapital pr. 1. januar	234.938,76	202.847,32
Årets resultat	-6.763,65	32.091,44
Egenkapital pr. 31. december	228.175,11	234.938,76
BEHOLDNING		
Driftskonto, BG Bank	7.474,71	11.354,96
Driftskonto, Nordea	34.143,46	22.095,89
Indskudskonto, Nordea	185.556,94	200.727,91
Udlægskasse	1.000,00	760,00
Beholdning i alt	228.175,11	234.938,76

Holte, den 8. februar 2005
Henrik Stott

Revisionspåtegning

Vi har revideret årsregnskabet for Historisk-topografisk Selskab for Søllerød Kommune og har herunder konstateret, at regnskabet er i overensstemmelse med selskabets bogføring. Vi har endvidere konstateret tilstedeværelsen af selskabets kontante beholdning pr. 31. december 2004.
Regnskabet giver efter vores opfattelse et retvisende billede af selskabets resultat for 2004, dets aktiver og dets økonomiske stilling i øvrigt.
Revisionen har ikke givet anledning til bemærkninger.

Holte, den 6. april 2005
Som generalforsamlingsvalgte revisorer

Ena Berg Hans Holm

Noter

	2004	2003
1. *Tilskud*		
Tilskud Søllerød Kommune	40.000,00	39.000,00
Andre tilskud	0,00	0,00
Tilskud i alt	40.000,00	39.000,00
2. *Bogsalg*		
Søllerødbogen diverse årgange	6.350,00	8.350,00
Søllerød som det var engang	3.240,00	4.450,00
Dreng i Holte	125,00	70,00
Limfjordsluft	0,00	0,00
Fra Røjels Bom	1.455,00	1.320,00
Skoleliv i Søllerød	0,00	0,00
Brandslukning i Søllerød	250,00	300,00
Poul Bergsøe og Kofoedsminde	0,00	50,00
Fr. de Coninck og Dronninggård	900,00	800,00
Søllerød set med malerøjne	125,00	125,00
København-Vedbæk-Verden	100,00	500,00
Niatharum	260,00	570,00
Fra seks landsbyer til syv bydele	840,00	570,00
50 år i lokalhist. tjeneste	25,00	50,00
Frederik 7 og Skodsborg	0,00	40,00
14 malerier fra Søllerødegnen	150,00	110,00
Nærumbanen 1900-1975	410,00	650,00
Bygn.kunst i Søllerød, 1970	0,00	605,00
Gårdmandsliv i Gl. Holte	325,00	800,00

Kunstkort	0,00	0,00
Diverse	185,00	1.400,00
Boghandlerrabatter	-5.344,50	-7.302,00
Bogsalg i alt	9.395,50	13.458,00
3. *Søllerødbogen*		
Trykning	129.327,50	115.876,25
Særtryk [1]	0,00	8.877,50
Forsendelse [2]	14.543,00	6.641,00
Diverse [3]	7.550,00	10.820,17
Søllerødbogen i alt	151.420,50	142.314,92
4. *Medlemsinformation*		
Trykning af »Nyt«	9.125,00	9.743,75
Forsendelse af »Nyt«	7.824,25	7.320,00
Diverse	0,00	0,00
Medlemsinformation i alt	16.949,25	17.063,75
5. *Medlemsaktiviteter*		
Sensommerudflugt		
Deltagerbetaling	13.800,00	23.100,00
Transport	-7.687,50	-15.856,35
Fortæring	-7.953,35	-7.234,50
Lokaleleje	0,00	-500,00
Honorarer mv.	-1.065,00	0,00
Diverse	0,00	0,00
Sensommerudflugt i alt	-2.905,85	-490,85
Andre aktiviteter		
Deltagerbetaling	0,00	0,00
Lokaleleje	0,00	-1.400,00
Fortæring, indkøb	-483,90	-862,70
Fortæring, salg	0,00	125,00
Honorarer mv.	0,00	0,00
Diverse	-150,00	-1.630,00
Andre aktiviteter i alt	-633,90	-3.767,70
Medlemsaktiviteter i alt	3.539,75	4.258,55
6. *Finansielle omkostninger*		
Gebyrer, bank mv.	1.800,50	1.772,50
Finansielle omkostninger i alt	1.800,50	1.772,50

7. *Administration*

Sekretærbistand	35.975,52	38.852,43
Porto	1.659,00	2.916,50
Kontorartikler	890,00	670,38
Annoncer	2.283,75	1.750,00
Møder [4]	2.097,85	537,25
Kontingenter	3.420,00	3.200,00
IT-ydelser [5]	32.610,00	0,00
Diverse [6]	285,00	4.385,95
Administration i alt	79.221,12	52.312,51

8. *Honorarer mv.*

Honorarer, tjenesteydelser mm.	0,00	0,00
Rejser og fortæring	0,00	0,00
Gaver [7]	1.566,70	399,75
Honorarer i alt	1.566,70	399,75

Kommentarer til enkelte konti:

1. Udgiften er – i modsætning til 2003 – indeholdt i trykkeomkostningerne.
2. Herunder udgifter til specialkuverter og labels.
3. Herunder gavekort og vingaver til Søllerødbogens redaktorer samt til Thorvald og Anna Christensen som tak for udbringning af bogen.
4. Herunder fortæring under bestyrelsens møder. Denne udgift var i 2003 medtaget under »Diverse«.
5. Udgiften er ny og rummer omkostninger til ekstern medlemsadministration samt gebyrer for domænenavn og webhotel. Posten indeholder desuden en ekstraordinær udgift til »datavask« af medlemsoplysningerne, som nu også omfatter oplysning om medlemmernes telefonnummer. Udgiften vil blive dækket af kontingentforhøjelsen i 2005 fra 200 til 250 kr.
6. Se note 4.
7. Herunder vingaver til N.P. Stilling (50 år) og Jens Johansen (70 år) samt den traditionelle sommerferiegave til Selskabets sekretær, Inge Lund Andersen.

BESTYRELSEN FOR HISTORISK-TOPOGRAFISK SELSKAB FOR SØLLERØD KOMMUNE 2004-2005

Valgt ved generalforsamlingen den 18. maj 2004:

lektor Palle Schiff, *formand* tlf. 45 80 44 43
chefkonsulent Henrik Støtt, *næstformand og kasserer*, tlf. 45 42 36 81
pens. overlærer Ole Sørensen, *sekretær*, 45 42 33 46
museumsinspektør Niels Peter Stilling, *redaktør*, 45 80 20 46
advokat Eigil Koefoed † 26. juli 2004
etnolog Anita Mikkelsen
arkitekt MAA Jens Johansen
teknisk direktør Carl Steen Berggreen
cand.mag Peter M.M.Christensen
cand.mag.Torsten Søgaard
etnolog M.K. Birgitte Scherning Povlsen

SUPPLEANTER

arkitekt MAA Gunnar Wallevik.
Indtrådt som ordinært bestyrelsesmedlem pr. 27. juli 2004
kultur- og fritidschef Birgit Hoé Knudsen

FORRETNINGSUDVALGET

Palle Schiff
Ole Sørensen
Niels Peter Stilling
Henrik Støtt

BEVARINGSUDVALGET

Eigil Koefoed † 26. juli 2004
Anita Mikkelsen
Gunnar Wallevik
Jens Johansen

Historisk-topografisk Selskab for Søllerød Kommune
Søllerød Museum